

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH

Filozofická fakulta
Historický ústav

Rigorózní práce

Ivan Malý

Česko-lotyšské vztahy v letech 1900-1945

České Budějovice 2008

Prohlašuji, že svoji práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v soupisu použitých pramenů a literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce fakultou, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum: 30. 9. 2008

Podpis:

Anotace:

Práce se snaží popsat vývoj česko-lotyšských styků od počátků dvacátého století až do konce druhé světové války. Jejím hlavním cílem je osvětlit historii vzájemných styků v období mezi světovými válkami, ale v zájmu srozumitelnosti a kontinuity výkladu se věnuje i prvotnímu zájmu českých filologů o baltské jazyky v první a následnému vzniku univerzitní baltistiky ve druhé polovině devatenáctého století.

Hlavními zdroji informací pro první polovinu dvacátého století, byly různé druhy archivních pramenů, jak osobní, tak institucionální povahy. Na základě dochovaných osobních pozůstalostí jsou zmapovány životní osudy, dílo a vzájemné vztahy hlavních postav těchto snah. Jedná se hlavně o významného filologa a *apoštola česko-lotyšského přátelství* Josefa Zubatého, lotyšského konzula v Praze Eduartse Krastse, faráře a překladatele Aloise Koudelku, spisovatele Pavla Finka a tajemníka ministerstva železnic Hanuše Entnera. Klíčovým pramenem byl fond Československo-lotyšské společnosti se sídlem v Praze, uložený v Archivu Národního muzea. Dále dochované Politické zprávy z Rigy z let 1921-1939, osobní fondy uvedených osobností uložené především v Archivu Akademie věd ČR a Památníku národního písemnictví a dobový tisk.

Annotation:

A thesis describes the Czech-Latvian relations since the beginning of 20th century until the end of World War II. The work is mainly concerned with history of the mutual relations between the two World Wars, but it also analyses the previous development in the 19th century.

The thesis is based on both personal and institutional resources. Based on the personal archives the author described the life and works of Josef Zubaty who was sometimes called *An Apostel of Czech-Latvian Friendship* or Eduard Krasts who held a function of the Latvian consul in Prague. He also mentioned vicar Alois Koudelka, writer Pavel Fink and Hanuš Entner who was a secretary to the ministry of railways.

An essential source is the Fund of Czech-Latvian Society which is deposited in the Archive of National Museum in Prague. The author uses also Political bulletins from Riga, personal founs which are held in the archives of Academy of Science, in the Museum of Czech Literature and finally contemporary press.

Obsah:.....	6
Úvod:.....	8

I. Počátky zájmu o pobaltské národy v Čechách

1. První črty a náznaky (J. Dobrovský – F. L. Čelakovský – P. J. Šafařík).....	15
2. První překlady lotyšské literatury do češtiny (A. Heyduk – A. Koudelka).....	16
3. Vznik baltistiky na pražské univerzitě.....	19
4. Josef Zubatý – <i>apoštol česko-lotyšského přátelství</i>	23

II. Meziválečné Lotyšsko a ČSR

1. Počátky mezistátních vazeb a politické pozadí doby.....	27
2. Vznik moderní lotyšské literatury a kultury. Kulturní pozadí vztahů.....	33
3. Československo-lotyšská společnost.....	36
3.1 Vznik Československo-lotyšské společnosti.....	36
3.2. Činnost Československo-lotyšské společnosti.....	38
3.3. Členská základna Společnosti.....	42
3.4. Ústřední členové Společnosti (E. Krasts – F. Šmíd – J. Zubatý – H. Entner).....	45
3.5. Tři velké výstavy Československo-lotyšské společnosti v Praze.....	57
3.6. Otázka baltických spolků.....	59
3.7. Vznik odboček Československo-lotyšské společnosti (A. Böhm – P. Fink – R. Těsnohlídek).....	63
3.8. Lotyšsko-československá společnost v Rize (V. Maldonis – J. Endzelīns – V. Čihař).....	66
3.9. Zánik Československo-lotyšské společnosti.....	69

III. Miscellanea Lettonica

1. Cestopisné dojmy z Lotyšska.....	72
1.1. Srovnání cestopisů Pavla Finka a Adolfa Chaloupky.....	72
1.2. Srovnání cestopisů B. Palkovského a Henriho Bérauda.....	76
2. Lettonika na českém knižním trhu v meziválečném období.....	78
3. Obraz Lotyšska na stránkách českých lettonik.....	79
4. Původ a důvody české náklonnosti k Lotyšům.....	81
5. Několik poznámek k otázce překladu hry <i>Josef a jeho bratři</i> Jānise Rainise.....	85
6. Josef Václav Červín a překlad <i>Kroniky lotyšského statku</i> od E. Virzi.....	87

IV. Politické zprávy z Rigy 1934-1939

1. Režim Kārlise Ulmanise 1934-1940.....	93
2. Edice vybraných dokumentů.....	101
Závěr	164

V. Soupis použitých pramenů a literatury

1. Archivní prameny.....	167
2. Prameny vydané a dobové tisky.....	168
3. Literatura.....	169

VI. Přílohy

1. Soupis lotyšské literatury v českých překladech – knižní vydání.....	173
2. Obrazové přílohy.....	186

Úvod

Stále se zmenšující Evropa a její neutuchající integrační snahy nás nutí k zamyšlení nad vlastní kulturou a identitou, nad vlastními národními specifiky a postavením české kultury v Evropě. Potřeba identity české, nás nutí také ke snaze pokusit se identifikovat kulturu evropskou a její spojnice s jednotlivými národními verzemi. Pochopit a rozkódovat to, co mají naše kultury společného, v čem je totožné nebo obdobné naše vědomí soudržnosti a jakými vlivy a pouty byla postupně vytvořena dnešní Evropa. Samotným vstupem do Evropské unie se nám však značně rozšířil akční rádius států a národů, které usilují o vlastní zviditelnění na kulturní a politické mapě Evropy, a proto jsme nuceni uvažovat o národních kulturách nikoli z nitra jedné, ale naopak z nadhledu nad celým bohatým spektrem evropských variant jedné evropské identity.¹

Mezi státy, které se snaží aktivně prosazovat a zviditelnovat svou příslušnost ke kulturně bohatým a vyspělým zemím, je i malá pobaltská republika Lotyšská. Se svou rozlohou cca necelých 65 000 km čtverečních a cca dvěma a půl miliony obyvatel (z tohoto počtu je cca jeden milion obyvatel ruské národnosti) se řadí mezi nejmenší země Evropy. I tak, nebo možná právě proto, se snaží vehementně ukázat svou příslušnost k evropské kultuře. Když v roce 1991 vstupovala po půl století opět mezi svobodné země, stála na prahu úplně nové zkušenosti.

Ve své práci jsem se pokusil přiblížit vývoj českého zájmu o lotyšskou kulturu, Lotyše a jejich stát, od konce devatenáctého století, až po druhou světovou válku. Pomocí přímé a analytické metody, kterou jsem zkonfrontoval s dochovaným archivním

¹ Podrobněji rozebral vývoj evropských národních hnutí M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století*, Praha 1986. Nebo nověji M. Hroch, *V národním zájmu*, Praha 1999. Dále A. M. Thiesová, *Vytváření národních identit*, Brno 2007.

materiálem, knižními publikacemi a dobovým tiskem, jsem zrekonstruoval proces a výsledky snah, které byly na tomto poli podniknuty. Při studiu jsem vycházel z pozůstalostí osob, které se zabývaly lotyšským jazykem, kulturou či historií, vyvíjely aktivitu ve snaze o sblížení českého a lotyšského národa, či propagovaly Lotyšsko a jejich stát v Českých zemích a celém Československu. Dalším významným pramenem byl fond Československo-lotyšské společnosti v Praze, uložený v Archivu Národního muzea, který byl klíčový pro poznání mnohých osobních i institucionálních vazeb v období první republiky. Nedílnou pramennou součástí pak byly cestopisy po Lotyšsku, cestovní bedekry a brožury propagující Lotyšsko, které u nás v tu dobu vyšly a do češtiny přeložená krásná literatura. Předmětem zájmu byly i časopisecké články o Lotyšsku, které vycházely v pestré škále českých deníků, či týdeníků. Ve své práci jsem se zaměřil na českou stranu vzájemných vztahů, a proto se v ní jedná také o práci z dějin české kultury a jejího náhledu na Lotyšsko. Tedy o jistý obraz či *lotyšský sen* v české společnosti. Aspekty vzájemných vztahů z lotyšské strany by si pak zasluhovaly samostatnou studii, která by vyžadovala podrobné studium v lotyšských archivech. Svou pozornost jsem zaměřil na život a dílo osob, které své životy zasvětily propagaci lotyšského národa v Čechách, na existenci a fungování Československo-lotyšské společnosti, rozbor publikací o Lotyšsku vyšlých v Čechách a na studium archivních dokumentů spojených s diplomatickou činností (Politické zprávy Riga). Na základě dochovaných, hlavně archivních, pramenů jsem se snažil přiblížit vzájemné vazby mezi hlavními aktéry těchto vztahů, a kde to struktura textu umožňovala, tam jsem nechal promluvit autentický pramen, který nejlépe vystihuje danou skutečnost. Svým přístupem k heuristické práci jsem se snažil použít a vytěžit co nejvíce typů pramenů. Myslím si totiž, že jistá interdisciplinárta v náhledu na téma a použité prameny je v takto zaměřené práci nezbytná. Hlavním cílem práce je osvětlit historii vzájemných styků v období mezi světovými válkami, ale v zájmu srozumitelnosti a kontinuity výkladu se věnuje i prvotnímu zájmu

českých filologů o baltské jazyky v první a následnému vzniku universitní baltistiky ve druhé polovině devatenáctého století. Část práce tvoří vybrané editované Politické zprávy z Rigy z období od nastolení autoritativního Ulmanisova režimu v květnu roku 1934 až do konce československého zastoupení v Lotyšsku v březnu 1939. Cílem editace i snadnější zpřístupnění těchto dokumentů odborné veřejnosti. Protože obtížné trajektorie mezinárodní politiky třicátých let si zasluhují stále svoji pozornost. Na závěr práce je zpracována i úplná knižní bibliografie Lotyšské literatury, která v Českých zemích vyšla. A to jak překlady přímo z lotyštiny, tak i zprostředkované překlady z ruského či německého jazyka.

Nezbytnou položkou informační základny byla i existující odborná literatura k dějinám Pobaltí. V současné době se český zájemce o pobaltský region, či konkrétně o Lotyšsko může opřít o již existující literaturu na toto téma. Ač byla problematice kulturních vztahů mezi českými zeměmi a pobaltským regionem věnována jen okrajová záležitost, existuje zde řada kvalitních a základních prací.

Za zakladatele moderní baltistiky, v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století, u nás, je považován univ. prof. Radegast Parolek. Jeho životní osudy i následná cesta k baltistice jsou logickým vyústěním jeho osobních i pracovních zkušeností, které v sobě odrážejí události celého 20. století.² Profesor Parolek se narodil roku 1920 v Praze jako syn Františka Parolka (1872-1925) a Dagmar Salmiňšové-Parolkové (1899-1926). Jeho otec František, malíř a grafik, odešel před první světovou válkou za prací do slovanského Ruska a zde pak vstoupil i do ruské armády. Z té pak vedla po roce 1917 již cesta do československých legií, kde vedl fotografickou laboratoř. Z Ruska domů si přivezl i svou ženu Dagmaru, dceru sládky z Rigy. V Československu pak až do své předčasné smrti v roce 1925 pracoval v nově zřízeném Památníku národního odboje.

² Podrobně jeho život i dílo rozebírá T. Sylaba, - M. Křepinská, *Radegast Parolek*, Praha 1981.

V roce 1926, po smrti své matky, Radegast Parolek osiřel úplně a dětství tak strávil v různých zařízeních a pěstounské péči. V letech 1936-1940 absolvoval gymnasium a začal sám pracovat jako vychovatel v dětských domovech. Po skončení druhé světové války, když byly znovu otevřeny vysoké školy, Parolek vstupuje v pětadvacátém roce svého života na filosofickou fakultu univerzity Karlovy v Praze. Zde studoval filosofii, estetiku a dějiny ruské literatury u profesorů J. Mukařovského a B. Mathesia. Již v roce 1947 odjíždí studovat ruský jazyk a literaturu na filologickou fakultu Státní university v Leningradě, kde roku 1951 ukončil studium diplomovou prací *Sovetskaja literatura v Českoslovakii* a získal tak diplom v oboru ruské filologie. V roce 1952 přebírá po B. Mathesiovi přednášky a semináře z ruské klasické literatury a stává se tak odborným asistentem na katedře rusistiky filosofické fakulty UK. Jeho akademická kariéra pak nabírá rychle na vzestupu a již roku 1956 je na základě habilitačního spisu *Vilém Mrštík a ruská literatura* jmenován docentem pro obor ruská literatura. Následně po obhájení kandidátské disertační práce *K umělecké charakteristice socialistického realismu v literatuře* dosáhl v roce 1960 vědecké hodnosti kandidáta filologických věd. O čtyři roky později obhájil doktorskou disertaci na téma *K typologii ruského realismu 1861-1917* a dne 3. 7. 1964 mu byla udělena vědeckou radou Karlovy university hodnost doktora filologických věd. Na základě této nejvyšší kvalifikace ho jmenoval prezident republiky od 1. srpna 1964 profesorem pro obor ruské a sovětské literatury.³

Ve vědecké činnosti se tedy zaměřoval hlavně na rusistická témata, ale od konce šedesátých let se stále více zabývá i tématy baltistickými. V roce 1978 mu vychází monografie *Srovnávací dějiny baltických literatur*, kde se může vůbec poprvé český čtenář seznámit komplexně s celým lotyšským písemnictvím. Zároveň v té době publikuje řadu překladů a studií o největším lotyšském básníkovi Jānisi Rainisovi (1865-1929), na které následuje v osmdesátých

³ T. Sylaba, - M. Křepinská, c. d., s. 10.

letech řada dalších překladů lotyšských aurorů: Jānis Akurates (1876-1937), Andrejs Pumpurs (1841-1902), Alexandr Čaks (1901-1950) a jiní.

Z knižních překladů pak stojí za zmínku pohádková knížka od Kārliše Skalbeho (1879-1945), *Jak jsem plul ke královně severu* z roku 1983 nebo výbor Rainisovy poesie *Daleké ozvěny* z roku 1982. Po roce 1989 dochází k možnosti vydat již necenzurované studie o baltských literaturách a tak vychází roku 1996 Parolkova *Litevská literatura (Vývoj a tvůrčí osobnosti)* a v roce 2000 *Lotyšská literatura (vývoj a tvůrčí osobnosti)*, kde jsou stručně načrtnuty všechny jevy v historii lotyšské literatury a písemnictví. A vydání se dočkaly i jeho četné překlady lotyšské a litevské beletrie a poesie. Nejprve vyšel výbor *V kruhu krásy* s podtitulem *Malá antologie z lotyšské a litevské lidové poesie* a o tři roky později v roce 2001 *Les duší. Antologie lotyšské poesie 19. a 20. století*.

Baltistické dílo Radegasta Parolka otevřelo v Čechách tento směr zájmu a badatelského úsilí, takže následní badatelé již mohli vycházet z podrobných přehledů baltských literatur v českém jazyce a nemusejí obtížně dohledávat špatně dostupné přehledy cizojazyčné.

Od devadesátých let, kdy došlo ke změně politické, i společenské situace, nastoupila nová generace badatelů, která se již nemusí ve své práci ohlížet na politickou objednávku, a může tak ke své práci přistupovat svobodně. I když i v současné době je baltistika spíše menšinovým oborem, v posledních letech se jí věnuje stále více studentů i badatelů, a lze tedy očekávat následný vzestup zájmu a i kvalitních studií na různá témata tohoto oboru. V devadesátých letech pak došlo k vydání několika zásadních monografií, které umožňují slušnou orientaci v baltistických otázkách. V roce 1996 došlo k vydání *Dějin pobaltských zemí* v prestižní řadě *Dějin států* nakladatelství Lidové noviny. Hlavním autorem je historik Luboš Švec,⁴ který na základě podrobné znalosti odborné, hlavně cizojazyčné literatury popisuje politické, hospodářské, sociální i

⁴ Doc. PhDr. Luboš Švec CSc., narozen 1961, podrobná bibliografie viz: http://veda.fsv.cuni.cz/habilitace/bibl_svec.html

kulturní dějiny pobaltského regionu. Následnou studii o estonské kultuře a literatuře napsal, předčasně zesnulý, literární historik a bohemista Vladimír Macura (1945-1999). Tato zajímavá postava české literární a vůbec humanitní vědy poslední třetiny dvacátého století se narodila roku 1945 v Ostravě. Na filosofické fakultě olomoucké a pražské university vystudoval Macura obor český jazyk-anglický jazyk a od roku 1969 až do své smrti o třicet let později působí v Ústavu české literatury Československé a později České akademie věd. Jeho odborná práce se zaměřuje hlavně na bohemikální témata, ale vedle této činnosti vyvíjí i činnost čistě literární a také se věnuje propagaci baltských národů, hlavně národu estonského. V roce 1974 spoluzakládal v Praze Baltský svaz, a podílel se i na vydávání samizdatového časopisu tohoto spolku *Läänemere Liidu Lijte*. Do této oblasti spadá i jeho činnost překladatelská, z estonštiny přeložil cca 30 knih. Následující kapitoly o litevské a lotyšské kultuře do dějin pobaltských států sepsal Pavel Štoll.

Další významnou knižní publikací je habilitační spis Luboše Švece *Československo a pobaltské státy 1918-1939. Vývoj politických a hospodářských vztahů Československa s Litvou, Lotyšskem a Estonskem v meziválečném období*, vydaný v Praze roku 2001. Na základě hluboké znalosti archivního materiálu, hlavně zahraničního, osvětluje autor vznik, vývoj a peripetie meziválečných vztahů mezi ČSR a pobaltskými republikami. Tato monografie je přelomová i v tom, že dosud žádný český badatel neprostudoval takové množství archivního materiálu uloženého v archivech v pobaltských republikách. A tak připravil půdu pro další výzkumy českých badatelů v této oblasti.

Z další literatury určitě stojí za zmínku diplomová práce Pavla Štolla *Česko-lotyšská literární vzájemnost do roku 1940*, obhájená na filosofické fakultě Karlovy university v roce 1998. Pavel Štoll dnes působí jako odborný asistent Ústavu východoevropských studií FF UK, se specializací na Lotyštinu a významnou měropu se podílí na

popularizační činnosti Lotyšska v ČR.⁵ Litevštinou se dnes na FF UK zabývá také Lithuanista doc. Ilja Lemeškin, stále více o sobě dává také slyšet baltistika z FF MU v Brně, v čele s Tomášem Hoskovcem.

⁵ Pavel Štoll je například hlavním hlavním autorem a organizátorem putovní výstavy *Pět staletí Lotyšských-českých literárních vztahů*.

I. Počátky zájmu o pobaltské národy v Čechách

1. První črty a náznaky

(J. Dobrovský – F. L. Čelakovský – P. J. Šafařík)

Samotná existence lotyšského národa vstupovala do povědomí české kulturní veřejnosti velice pomalu, a z počátku velice často ve spojitosti s početnějšími a celoevropsky známějšími Litevci. Povědomí o nich bylo odvozováno od existence litevského středověkého státu a v době formování moderních národů v 19. století byli často vnímáni ve spojitosti s kulturou polskou.

Počátek vědeckého zájmu o Lotyše se v českých zemích formoval postupně během celého devatenáctého století. Vytvářel se společně se vznikající baltistikou, která však nejdříve upřednostňovala zájem právě o etnikum litevské. První črty a náznaky budoucí vědecké baltistiky se objevují již koncem 18. století v dílech Josefa Dobrovského,⁶ ale opravdový zájem o pobaltské národy vzniká až v následujícím století devatenáctém. Čeští obrozenečtí filologové se začali zabývat zprvu hlavně jazykem Litevců, jejichž jazyk patří k nejarchaičtějším jazykům indoevropským a proto tak vzrušoval filology celé tehdejší Evropy. Jeho příbuznost k jazykům slovanským ještě umocňovala zájem o něj zvláště ve slovanském prostředí. Známe je zvláště okouzlení litevštinou u Františka Ladislava Čelakovského, který v roce 1827 vydal sbírku *Litevské národní písně* a dokonce se snažil vést se svým přítelem J. V. Kamarýtem korespondenci v litevštině.⁷ Ještě v první polovině devatenáctého století se zajímal o

⁶ Viz J. Dobrovský, *Über die ältesten Sitze der Slaven in Europa und ihre Verbreitung seit dem sechsten Jahrhundert*, Praha 1788.

⁷ Viz F. Bílý (ed.), *Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského I-II*, Praha 1907-1909, s. 38, 72, 88, 106.

Litevce Pavel Josef Šafařík⁸ a drobné črty a zprávy uveřejňoval na stránkách ČČM i Jakub Malý a K. V. Zap. První významný impuls dostala universitní baltistika, když v roce 1850 přichází na pražskou universitu významný evropský filolog August Schleicher,⁹ který vydal *Handbuch der litauischen Sprache* a zařadil baltickou jazykovědu do svých universitních seminářů. Z prostředí jeho seminářů pak vyšel český baltista Leopold Václav Geitler, který podnikl studijní cestu do Pobaltí a navštívil i Rigu.¹⁰ Na dílo Geitlerovo již navazuje práce největšího českého baltisty a zakladatele skutečně vědeckého zájmu o lotyšské etnikum Josefa Zubatého. Josef Zubatý (1855-1931) začal jako první praktikovat vedle litevského i lotyšského seminář a roku 1894 vydal práci *O aliteraci v písniích lotyšských a litevských*, což je vůbec první vědecká studie o lotyšském jazyce v češtině.

2. První překlady lotyšské literatury do češtiny (B. Heyduk – A. Koudelka)

Na pole překladové literatury vstupovala lotyšská literatura rovněž pomalu a nenápadně. Jako první se k existenci lotyšské literatury přihlásil Adolf Heyduk, který se nechal inspirovat bohatým lotyšským folklórem¹¹ a uvil z něj drobnou básnickou sbírku *Lotyšské motivy*, která vyšla roku 1901. Nejedná se však v žádném případě o překlad lotyšského originálu, ale o prosté rozvinutí námětu a nálady. Rozbor textu, který provedl Radegast Parolek¹², dokládá, že se Heyduk nesnažil o překlad, ale o jistý druh ohlasové poesie. Heyduk psal

⁸ Podrobněji rozebírá baltistické dílo P. J. Šafaříka L. Řeháček, *Šafařík a počátky naší baltistiky*, AUC, Philologica 3, Praha 1961, s. 41-54.

⁹ Více L. Řeháček, *Baltistika na pražské universitě*, in: J. Petr, - L. Řeháček (edd.), Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 45-63. Nebo T. Sylaba, *August Schleicher und Böhmen*, Praha 1995.

Více Jan Petr, *Cesta L. Geitlera do Litvy a její výsledky*, in: J. Petr, - L. Řeháček (edd.), Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 65-79.

¹¹ Lotyšský folklor je neobyčejně bohatý a čítá více jak 1,4 milionu písní.

¹² Radegast Parolek, *K převodu Gajdukom lityšskich dajm na češskij*, in: Donum Balticum. To Profesor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15. March 1970, Stockholm – Uppsala 1970, s. 365-371.

motiv v posledních dvou letech devatenáctého století a v této době ovládal lotyšský jazyk v českých zemích zřejmě jen Josef Zubatý a možná již Alois Koudelka, Heyduk však lotyšsky neuměl, a tak je možné, že materiál čerpal z některého z německých překladů. Je tedy otázka, z jakých materiálů Heyduk čerpal, zda z německých překladů, nebo s pomocí některého znalce lotyštiny, z lotyšských originálů? To že ve zmíněné době ovládal lotyštinu jen Zubatý a možná již i pozdější překladatel z lotyštiny farář Alois Koudelka dosvědčuje dopis právě A. Koudelky některému z redaktorů Ottova nakladatelství nebo redaktoru Vilému Bitnarovi¹³ z 9. července 1908, kde sám píše: „*Co se lotyštiny týče je tu jen Zubatý – arci zase z jeho zorného bodu /totiž filologického/, jenž z Čechů tou řečí se obírá. Ostatně i u Němců kromě málo pojednání fil. posud nic z jejich literatury známo není. Škoda, že nejsem poetou! Tam by byla zajímavější žeň ...*“.¹⁴ Koudelka tedy deset let po přeložení *Lotyšských motivů* potvrzuje, že jediným znalcem lotyštiny kromě něj, je v Čechách stále jen J. Zubatý. Ve vzájemné korespondenci mezi těmito aktéry, není jediná zmínka o vzájemné spolupráci na překladu. Eventuelní korespondence mezi Heydukem a Koudelkou, není dochována žádná a mezi Zubatým a Heydukem šlo o korespondenci pouze zdvořilostní. A tak pravděpodobným zdrojem námětu byly Heydukovy některé německé překlady.

Na první knižní překlad lotyšské beletrie si český čtenář musel počkat do roku 1910, kdy vyšel výbor povídek Rudolfa Blaumanise (1863-1908) *Lotyšské povídky*.¹⁵ A to v překladu již zmíněného Aloise Koudelky (1861-1942), který své překlady většinou signoval jménem O. S. Vetti. Tento moravský duchovní převedl do českého prostředí desítky děl evropské i světové literatury, překládal z více jak třiceti jazyků, většinou malých evropských národů, které zatím stály v pozadí zájmu jak nakladatelských firem, tak překladatelů, a tím i

¹³ Redaktor Nového věku a Občanských novin.

¹⁴ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pobočka Staré Hrady, fond O. S. Vetti (Alois Koudelka), neuspořádáno, dopis A. Koudelky z 9. 7. 1908.

¹⁵ R. Blaumanis, *Lotyšské povídky*, Praha 1910. Vyšlo v Ottově Světové knihovně č. 799-800.

čtenářů. Zasloužil se tak o vznik mnoha pozdějších překladatelských tradic v naší literatuře.

Literární, povětšinou překladatelské dílo Aloise Koudelky je neobyčejně pestré a košaté. V jeho literární pozůstalosti uložené v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech¹⁶ se nachází soupis jeho díla z roku 1921, který hovoří o 14 606 stranách vydané překladové literatury v časopisech a 66 knižních publikacích!

Zmíněný Koudelkův výběr *Lotyšských povídek* lze hodnotit jako zdařilý a šťastný, protože reflektoval soudobý a moderní směr v lotyšské literatuře a dovoloval tak nahlédnout do literárního dění v tomto koutu Evropy. Koudelka publikaci uvádí studií o moderní lotyšské literatuře a životě samotného autora, kde se však dopustil několika nepřesností v osobních reáliích. K tomuto úvodu čerpal z publikace z pera R. Klastiña *Latweeschu rakstneezibas wehrsture* (Dějiny lotyšského písemnictví) vydané roku 1907 v Rize. Vybrány byly 4 povídky: *Ondřej Oš, Kůň, tři krávy a sto rublů (Sirgs, trihs gisis un simts rubli), Andrikson* a jako poslední *Ve stínu smrti*. Všechny povídky mají společný průsečík v popisu lidských neúspěchů, tragických omylů nebo nešťastných událostí. Obraz nepřiliš povzbudivý a depresivní, ale líčící život běžných Lotyšů, tedy sedláků a rybářů na konci devatenáctého století.¹⁷

O některých problémech, které doprovázely vydání Blaumanisových povídek, vypovídá korespondence, kterou Koudelka vedl s Ottovým nakladatelstvím. Poznámka k již uzavřené smlouvě z dubna roku 1910 obsahuje toto Koudelkovo sdělení: „*Dovolení autora k překladu nelze dosíci z té prosté příčiny, že na jaře l. roku zemřel, jak v předmluvě udáno. A žádati časopisy (lotyšské), neboť jejich nákladem (autor byl spolupracovník) jednotlivé sešity vyšly, v Rusku o autorisaci bylo by marno, a co předně, že nejsou v úvazku lit. a za druhé proto, že prof. Seifert (spisovatel Theodor Seifert) mne*

¹⁶ Jedná se bohužel jen o torzo v celkovém počtu 2 neuspořádaných kartonů.

¹⁷ Sociální postavení Lotyšů popsal M. Hroch, *Evropská národní hnutí*, Praha 1986, s. 178-194. Téměř 97% Lotyšů se živilo zemědělstvím.

*prosil, abych jenom něco z lotyštiny do češtiny přeložil, aby se o nich také za hranicemi vědělo.*¹⁸

Po tomto prvním knižním vydání lotyšského autora, Koudelka přeložil řadu dalších lotyšských próz, které rozesel po moravských a českých časopisech a novinách. Již v roce 1908 vyšel v časopise *Náš věk*, Koudelkův překlad lotyšské povídky *Ve stínu smrti*, kterou o dva roky později zahrnul do *Lotyšských povídek*. V roce 1910 pak vyšel v časopise *Náš domov* č. 19 další Koudelkův překlad *Den odplaty* (Soda dena) od A. Sauleetse.¹⁹ O rok později pak Koudelka zahrnul do výběru *1000 nejkrásnějších novel*, i povídku Jánise Porukse (1871-1911) *Bílý květ*.²⁰ Lze předpokládat, že počet Koudelkových překladů z lotyštiny bude širší a že bude rozptýlen do nejrůznějších periodik.²¹

3. Vznik baltistiky na pražské univerzitě

Na počáteční zájem z první poloviny devatenáctého století, navazoval vznik baltistiky na pražské univerzitě, který můžeme datovat lety 1848-1850.²² V těchto letech totiž dochází ke vzniku stolice slavistiky na filosofické fakultě. Stalo se tak v rámci takzvané Thunovy reformy,²³ která částečně zmodernizovala vysoké školství, které od té doby mělo za úkol hlavně připravovat kvalitní středoškolské profesory a zároveň rozvíjet na filosofické fakultě hlavně humanitní vědy. Následně roku 1850 přichází na pražskou univerzitu významný filolog August Schleicher (1821-1868). V tomto počátečním období se členy akademické obce stali i zakladatelé samotné baltistiky v Čechách z první poloviny devatenáctého století,

¹⁸ LA PNP, fond Ottovo nakladatelství, neuspořádáno, dodatek ke smlouvě s A. Koudelkou z 21. 10. 1910.

¹⁹ Správně Augusts Saulietis (1869-1933).

²⁰ J. Poruks, *Bílý květ*, in: 1000 nejkrásnějších novel, Praha 1911, s. 47-56.

²¹ Více viz: I. Malý, *...abych jen něco z lotyštiny do češtiny přeložil...(Po stopách prvních překladů lotyšské literatury v Čechách*, in: Tvar 09/2006, s. 6-7.

²² Podrobněji o vzniku baltistiky na pražské univerzitě viz: L. Řeháček, *Baltistika na pražské univerzitě (1848-1978)*, in: J. Petr, - L. Řeháček (edd.), Praha - Vilnius, Praha 1981, s. 45-63.

²³ Jedná se o celý soubor změn a opatření prováděných od roku 1849.

dosud však mimo univerzitní půdu, Pavel Josef Šafařík (1795-1861)²⁴ a František Ladislav Čelakovský (1795-1852), který zahájil přednášky v roce 1849.

Prvořadý zájem badatelů, se samozřejmě soustředil na jazyk a národ litevský, protože tento archaický indoevropský jazyk vykazoval poměrně značnou příbuznost ke slovanským jazykům a vytvářel tedy i určitou paralelu k jakémusi baltsko-slovanskému prajazyku. Litevská kultura však byla vnímána spíše z národopisného a folkloristického hlediska.²⁵ Novověká litevská kultura a literatura, jako vůbec samotná existence litevského národa byla v českém prostředí stále vnímána ve spojitosti s kulturou polskou.²⁶

Pražské období Augusta Schleichera tedy spadá do let 1850-1857. August Schleicher²⁷ roku 1850 přichází jako mimořádný profesor klasické filologie na universitu v Praze. Zde v Praze dokončuje práci na své *Staroslověnské mluvnici* (1852), a zde si také postupně uvědomuje význam baltistiky a zvláště lithuanistiky pro studium slavistické. Za vydatné pomoci svých spolupracovníků P. J. Šafaříka a právníka Aloise Vaníčka, později prvního profesora sanskrtu na samostatné české universitě, podnikl od května do října roku 1852 studijní cestu do tehdejší Litvy, z které výtěžil materiál ke svým pozdějším nejvýznamnějším jazykovědným studiím. Roku 1853 se stává řádným profesorem německé a srovnávací filologie a sanskrtu. Vyvrcholením jeho pražského pobytu i celé jeho vědecké práce je vydání jeho knih *Handbuch der litauischen Sprache* v Praze roku 1856 a *Litauisches Lesebuch und Glossar*, tamtéž o rok později. Tyto práce byly vůbec první skutečnou mluvnicí litevštiny, a obzvláště *Handbuch* představoval dlouho normu pro moderní

²⁴ Který se však profesorského místa brzy vzdal.

²⁵ Znamé je okouzlení litevskou lidovou kulturou Julia Zeyera v osmdesátých letech 19. století.

²⁶ Existence Litevského státu však v Čechách reflektována byla, jako důkaz například uvedu práci J. Golla, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897. Znamé také bylo působení litevského knížete Z. Korybutoviče v Čechách za husitství.

²⁷ August Schleicher se narodil roku 1821 v Meiningenu, absolvoval gymnasium v Coburgu. V roce 1840 přichází studovat teologii na universitu v Lipsku a posléze do Tübingenu. Vedle studia theologie a religionistiky se zabývá hlubokým studiem jazyků, a to hlavně klasických. Roku 1843 se na universitě v Bonnu stává již doktorem a na téže universitě se habilituje jako soukromý docent srovnávací filologie.

historickosrovnávací studium jazyků a základ moderní a skutečné indoeuropeistiky.

Po odchodu prof. A. Schleichera z Prahy na universitu v Jeně, kde také zemřel, však baltistika z Univerzity Karlovy v žádném případě nemizí. Zpočátku svého studia se baltistice věnoval například Jan Gebauer (1838-1907). Plodem jeho baltistického zájmu jsou vedle několika překladů litevských dain,²⁸ také všechna baltistická hesla v Riegrově *Slovníku naučném*. Od roku 1860 přednášel v Praze další lingvista a baltista evropského významu Alfred Ludwig (1832-1912), který po rozdělení university v roce 1882 zůstal na universitě německé, kde přednášel až do roku 1901. Vychoval však celou řadu českých filologů, kteří se významně zapsali do dějin české baltistiky. Jsou to například Emanuel Kovář (1861-1898), Jiří Polívka (1858-1933), Josef Zubatý (1855-1931) a o něco starší Leopold Geitler (1847-1885), který si bezesporu zaslouží alespoň pár poznámek. Leopold Geitler studoval jazykozpyt v letech 1866-70 na universitách v Praze a Vídni. Ke studiu používal prací Schleichera, které ale byly špatně dostupné a psané německy. Geitler si uvědomoval, že možnost studia litevštiny je tímto pro české zájemce částečně ztížena a usiloval o to, aby se litevsky mohl případný český zájemce učit z českých knih a studií. I když pravý důvod bychom mohli hledat spíše v národnostním citění, než špatné znalosti německého jazyka. Vždyť němčina, byla pro českého vzdělance své doby naprosto standartním vybavením. Roku 1873 mu vedení spolku Svatobor v čele s Františkem Palackým udělilo stipendium 600 zlatých na cestu do Litvy. Geitler se naopak zavázal, že napíše o své cestě studii, vydá litevskou mluvnici a bude na pražské universitě konat přednášky o litevštině v češtině!

Cesta²⁹ trvala pět měsíců a vedla přes dnešní Polsko, Litvu, Lotyšsko (kde navštívil Rigu) a Rusko (Petrohrad). Po návratu, již na

²⁸ Dainy jsou litevské lidové písně.

²⁹ Viz J. Petr, *Cesta L. Geitlera do Litvy a její výsledky*, in: J. Petr, - L. Řeháček (edd.), Praha - Vilnius, Praha 1981, s. 65-80.

podzim, se stihl habilitovat prací o litevské mluvnici a zahájil přednášky ze stejného oboru. Jedním z jeho žáků byl tehdy student prvního ročníku Josef Zubatý. Bohužel již roku 1874 však Geitler odchází jako profesor slovanské filologie do Záhřebu, kde také roku 1885 umírá. Geitlerem tak začíná skutečná moderní česká vědecká baltistika. Peripetie jeho cesty jsou alespoň částečně zachyceny v dopisech, které Geitler zasílal během své cesty V. V. Zelenému³⁰ a přibližují nám také trošku svět tehdejších vědců a způsoby a pravidla za jakých takového studijní cesty probíhaly.

V Královci 1. května 73...

Jakkoliv, velectěný pane, proto nikterak zmužilosti neztrácím, tož přece vyrozumíte, že jest mi nevyhnutelně zapotřebí nějakého vydatného doporučujícího listu. Mohl byste snad sám anebo p. Palacký se v této věci obrátit buď k nějakému ruskému profesorovi (Lamanskému? Lavrovskému?), buď přímo možno-li k ministerstvu.

V Memelu 19. května 73...

Při kázání faráře Jacobyho mi neušlo ani jediné slovo (káže biblickým, písemným jazykem), avšak mluvě rybářů jsem nerozuměl, ač jsem po celé hodiny poslouchal. Nicméně se zachovalo mnoho původních, zvláštních výrazů pro rybářství, a tyto právě od zdejších sběratelů obdržím, z části již obdržel.

Ves Pailai, u Šavel, Kovenská gubernie

20. června 73

Konečně jsem v zátiší, v centru litevského národa, a to na štěstí u lidí dosti vzdělaných, kteří ač jadrnými Litvany jsou pod svoji sláměnou střechou slušným komfortem vykázati se mohou.

³⁰ Viz J. Petr, *Cesta*, s. 77-79. Dopisy jsou uloženy v AAV ČR v Praze v osobním fondu V. V. Zeleného.

4. Josef Zubatý – apoštol česko-lotyšského přátelství

Josef Zubatý, nejvýznačnější český baltista, se narodil, jak sám uvádí ve svém curriculum vitae,³¹ 20. dubna 1855. V letech 1866-73 vystudoval malostranské české obecné reálné gymnasium. Z tamního učitelského sboru nejvíce vzpomíná sboru na Bohdana Jedličku, který mu sám navrhl a doporučil, aby pokračoval ve filologickém studiu na universitě. Roku 1874 tedy přichází na tehdy ještě nerozdělenou c. k. filosofickou fakultu Karlo-Ferdinandovy university, kde navštěvuje přednášky profesorů Kvíčaly, Hattaly, Gebauera, Kämpfa, Löwe, Benndorfa, a docentů Durdíka a Geitlera. Hlavní náplní studia tedy bylo studium sanskrtu a srovnávací jazykovědy.

Ne vše však šlo hladce a Zubatý se musel vyrovnávat s mnohými problémy. Ve svém životopisu k tomu píše: *„Bohužel nebylo moje zdraví příliš pevné, již na gymnasiu bylo mi nésti těžce následky a asi od 15. roku mého se občas dostavující nervosy, až v posledních letech mých studií universitních a v letech na to následujících přibyl ještě neústupný chronický katarrh plic. Tento vedl i k chrlení krve, nikdy sice silnému, za to však dosti častému, nervosa pak stupňovala se až k občasným záchvatům horečným. Tato nepevnost zdraví, v níž asi v posledních dvou letech pozoruji pozvolný obrat k lepšímu, zavinila že nebylo mi možno oddati se svým pracím se žádoucí intenzitou: byloť mi občas vyhledávati zastavení na venkově, a to i po návratu odsud, značně se v práci omezovati.“*³²

I přes tyto a jiné potíže se roku 1885 habilitoval pro srovnávací jazykovědu a staroindickou filologii³³ a zahájil tak svou bohatou pedagogickou kariéru. Jeho pestré filologické dílo je roztroušeno v podobě desítek studií a recenzí po celé řadě, jak českých, tak i

³¹ Vlastní životopis J. Zubatého přiložený k jeho žádosti o habilitaci na filosofické fakultě Karlo-Ferdinandově universitě.

³² Archiv Akademie věd České republiky, fond Josef Zubatý, karton 1, Doklady o universitní kariéře od habilitačního řízení po odchod do důchodu 1884-1929, Curriculum vitae ze dne 12. 7.1884.

³³ Jeho habilitaci urychlila smrt profesora Vaníčka v roce 1885.

evropských vědeckých periodicích a sbornících. Z devadesátých let pak pochází většina jeho vědeckého díla. V letech 1894-1898 vycházelo na pokračování v *Indogermanische Forschungen* jeho *Baltische Miszellen*, následoval *Über die sogenannten Flickvokale des lettischen Volksliedes*,³⁴ česky pak vyniká studie z roku 1894 *O aliteraci v písních lotyšských a litevských*.³⁵ V obou posledně jmenovaných studiích zaujímá ústřední místo lotyština, která do té doby, pakliže vůbec byla brána na zřetel, zaujímal až druhé místo za litevštinou. Zubatý zde poukazuje na to, že aliterace je právě charakteristickým znakem lotyšské lidové poesie, méně je však obvyklá v litevštině. Následuje celá řada drobných, ale vysoce fundovaných studií z baltistiky a srovnávací jazykovědy. Zubatý také stojí za zkomponováním *Pěti sborů* od svého přítele Antonína Dvořáka na slova litevské lidové poesie. Jeho dílem jsou také veškeré baltistické reálie z *Ottova slovníku naučného*. Významným počinem je i Zubatého pedagogická činnost. V letech 1885-1915 konal přednášky a semináře z baltistiky celkem v 17 semestrech. A nadchl pro baltistiku i obecné jazykovědné studium celou řadu pozdějších významných vědců. Například Václava Vážného (1892-1966),³⁶ Františka Jílka (1890-1973), nebo svého nástupce Oldřicha Hujera (1880-1942). Josef Zubatý dosáhl ve svém oboru těch nejvyšších poct a úspěchů, od roku 1891 byl universitním profesorem, v pozdější době se stal děkanem domovské filosofické fakulty, rektorem University Karlovy, a na konec i presidentem České akademie věd a umění.³⁷ Za své baltistické a zvláště lettonistické dílo obdržel také řadu ocenění v meziválečném Lotyšsku.

³⁴ Vyšlo in: Věstník Král. Čes. Spol. nauk, 1894.

³⁵ L. Řeháček, *Baltistika na pražské universitě*, s. 52.

³⁶ Viz např. V. Vážný, *Litevské písničky a pohádky*, Světová knihovna Ottova nakladatelství, č. 1227-28, Praha 1916.

³⁷ Souborné vydání prací původně publikovaných v domácích a cizích časopisech se uskutečnilo péčí jeho žáků a kolegů Oldřicha Hujera a Václava Machka po druhé světové válce (Studie a články. Sv. I. *Výklady etymologické a lexikální*. Část první. Praha, ČAVU 1945. Část druhá. Praha, ČAVU 1949. Sv. II. *Výklady tvaroslovné, syntaktické a jiné*. Praha, Nakladatelství ČSAV 1954). Pod názvem *České sloveso* připravil Jaroslav Porák k vydání záznam Zubatého univerzitních přednášek z historické mluvnice české (Praha, Academia 1980).

Na Univerzitě Karlově v Praze působil J. Zubatý čtyřicet let, do svých 70 let. V letech 1911–1916 byl generálním tajemníkem Královské české společnosti nauk, od roku 1923 byl opakovaně volen

Zajímavá jsou též hesla v *Ottově* a tzv. Riegrově *Slovníku naučném*. Do Riegrova slovníku psal baltistická hesla Jan Gebauer, všechna se nacházejí v šestém dílu z roku 1865.³⁸ Lotyšši jsou popsáni jako *národ indoevropský kmene litevského....*, následuje vypsání stručné lotyšské historie (spíše historie dobývání území obývaného lotyšskými kmeny a jejich christianizace). V následném výkladu národopisném dochází často ke srovnávání s Litevci a často i výklad litevských reálií zastiňuje samotné reálie lotyšské. Zde se odráží do té doby běžné zastiňování lotyšského etnika, jazyka a kultury etnikem litevským, které bylo známější. To vedlo četné vědce i k domněnce,³⁹ že Lotyšši jsou jen kmenem či regionální variantou jednoho litevského kmene. Naproti tomu heslo *Lotyšši*,⁴⁰ v pozdějším *Ottově slovníku naučném*, z pera Josefa Zubatého se již vyznačuje proniknutím do samotné lotyšské problematiky a Lotyšši zde jsou popsáni velice citlivě. Vedle základních dat a údajů, například o počtu Lotyšů, kterých žilo v polovině osmdesátých let v Rusku cca 1,25 milionu,⁴¹ se dovídáme mnoho dalšího. Například pečlivě napsaná je fundovaná studie o lotyšské literatuře a umění, historie lotyšského knihtisku a další. Nechybí ani fyziognomický popis Lotyšů, kde si autor všímá jejich *prostřední postavy*, barvy vlasů či pleti. Téměř psychologický nádech má jeho charakteristika duševních vlastností Lotyšů. Vedle jejich zbožnosti,⁴² vyzdvihuje jejich nejvýraznější povahové vlastnosti, a to skromnost a opatrnost.

Lotyšši tak tedy na konci devatenáctého století, konečně vystupují ze stínu Litevců a v českém prostředí již jsou vnímáni jako samostatný a

prezidentem České akademie věd a umění, kterým byl až do své smrti v roce 1931. Již od roku 1889 byl členem Německé východní společnosti, od 1891 Pařížské společnosti jazykovědné, později členem Polské akademie věd v Krakově, Královské akademie věd v Bělehradě, Ruské akademie věd v Petrohradě, Bulharské akademie věd v Sofii, Lotyšské filologické jednoty v Rize, Lotyšské literární společnosti v Mitavě, Společnosti Finougrijské v Helsinkách, německé Indogermánské společnosti, Filologické společnosti v Londýně a z řady domácích spolků a společností především čestným členem Jednoty českých filologů v Praze.

³⁸ Heslo Litva, s. 1331-1337, Litvané, s. 1337-1344 a Lotyšši, s. 1404-1407.

³⁹ V polovině šedesátých let 19. století již zastaralé.

⁴⁰ Heslo Lotyšši, *Ottův slovník naučný* díl XVI, 1900, s. 365-367.

⁴¹ Dnes žije v Lotyšsku jen o něco málo více osob lotyšské národnosti, cca 1,5 milionu.

⁴² Drtivá většina Lotyšů tehdy byla luterského vyznání.

evropský národ. Dokazuje to vedle Zubatého hesla v *Ottově slovníku naučném* i jeho dílo vědecké, a to hlavně již zmíněná práce *O Aliteraci v písních lotyšských a litevských* z poloviny devadesátých let. Na poli umělecké literatury zpracoval na konci devadesátých let Adolf Hejduk své *Lotyšské motivy*, a o desetiletí později vychází v podobě Blaumanisových *Lotyšských povídek* i první lotyšská beletrie.

II. Meziválečné Lotyšsko a ČSR

1. Počátky mezistátních vazeb a politické pozadí doby

Smršť v podobě první světové války v letech 1914-1918, která rozmetala stávající světový řád a pořádek, postavila do nové pozice jak Čechy, kteří se pokusili vytvořit spolu se Slováky společný národ i stát Československý, tak také Lotyše, kteří si stejně jako ostatní národy obývající severozápadní okraj bývalé carské říše vytvořili vlastní národnostní stát (podobně jako Litevci, Estonci, a Finové). Mladá Lotyšská republika se poměrně rychle vymanila z kulturního dědictví z dob carského Ruska a nastal bouřlivý rozvoj ničím nesvazované lotyšské kultury.

Mezi Lotyšskou a Československou republikou došlo postupně k navázání standardních diplomatických, politických a v určité míře i hospodářských vztahů, které umožňovaly i vzrůstající styky kulturní.

Cesta Lotyšska k samostatnosti byla však poměrně složitá. Početná německá menšina, která navíc měla v rukou téměř celý baltský průmysl, smýšlela jinak než lotyšská většina a v roce 1918 prosazovala vznik nového státního útvaru spojeného personální uníí s mateřským Německem. A tak mohla *Lotyšská národní rada* vyhlásit nezávislost až po definitivním zhroucení německé vojenské mašinérie 18. listopadu 1918.⁴³ V listopadu a prosinci však došlo k nečekanému porušení brestlitevského míru ze strany bolševiků, když Rudá armáda tvrdě zaútočila na Pobaltí. Mladá Lotyšská republika neměla dostatečnou vojenskou sílu, aby se Rudé armádě mohla bránit, a tak musela vláda uprchnout do Liepāji. Následně bolševici prolomili chabou obranu a 3. ledna 1919 vstoupili do Rigy a 8. ledna do Jelgavy, centra bývalého kuronského vévodství. V této složité situaci byla proklamována existence Lotyšské sovětské republiky pod vládou

⁴³ Estonsko vyhlásilo nezávislost již 24. 2. 1918 a Litva již 16. 2. 1918.

Petērise Stučky (1865-1932). Teror, který komunisté v Lotyšsku v následných týdnech vyvolali, si vyžádal minimálně pět tisíc mrtvých.⁴⁴ Následná opatření Stučkovy vlády vyvolala takové antipatie, že při volbách do sovětu v Rize 18. 5., dělníci nezvolili jediného komunistu!⁴⁵ Avšak vojenská situace komunistů zde nebyla vůbec špatná. Zatímco v ostatních baltských republikách se dařilo rudé oddíly odrážet a zahánět nazpět, v Lotyšsku byla situace jiná. Demokratická vláda Kārlise Ulmanise, která musela rychle opustit Rigu, nedisponovala žádnou větší vojenskou silou, a tak nejvýznamnějším vojenským protivníkem rudých střelců byly oddíly německé domobrany (Landwehru) a trosky německé armády, která zde zůstala i po kapitulaci. Němečtí „baroni se však v Lotyšsku netěšili přízně lotyšských mas a tak situace v Lotyšsku ustrnula na patovém bodě. Navíc hlavní masa lotyšských střelců bojovala stále v řadách Rudé armády a celá řada jich zaujímala vysoké posty. Například Jakums Vāciētis, Reinholds Bēzriņš, Roberts Eidemanis. Většina těchto vysokých důstojníků v Rudé armádě, nebo funkcionářů strany lotyšského původu, bude později v době stalinských čistek na konci třicátých let zlikvidována.

Tato situace si vyžádala kooperaci mezi baltskými Němci a lotyšskou vládou, která vedla k jejich krátkému spojení, jejímž výsledkem, bylo dobytí Rigy 22. května 1919. Koncem roku 1919 již mladá lotyšská armáda dokázala jak úspěšně vytlačovat Rudou armádu ze svého území, tak zmařit německé mocenské ambice, získat tak kontrolu nad celým svým územím a do počátku roku 1920 ukončit většinu vojenských operací.

Mladá Lotyšská republika⁴⁶ tak mohla konečně začít budovat vlastní nezávislý stát a jeho instituce. Celé Pobaltí bylo válečnými akcemi z let 1914-1920 velice poničeno a nejvíce právě Lotyšsko, které také utrpělo největší úbytek obyvatelstva, jak z důvodu válečných bojů, tak také z důvodu poválečného odlivu, hlavně

⁴⁴ L. Švec a kol., *Dějiny pobaltských zemí*, Praha 1996, s. 163.

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Meziválečná Lotyšská republika se rozkládala na 65 791 km² a měla cca 1 850 000 obyvatel.

německého obyvatelstva. Celkové ztráty z těchto let byly vyčísleny na 623 000 obyvatel!⁴⁷

Lotyšsko se však začalo drát na mezinárodní scénu jako poměrně sebevědomý a činorodý subjekt a postupně získávalo stále větší respekt i na politické scéně. Prvním Prezidentem Lotyšské republiky se stal Jānis Čakste (1859-1927), který zastával úřad od roku 1922, až do své smrti v roce 1927. Čakste byl v Lotyšsku jak svým zjevem, tak svými postoji a autoritou, které se těšil, přirovnáván k Tomáši G. Masarykovi.

Navázání diplomatických vztahů a uznání Lotyšska *de iure* bylo neoddělitelně spojeno s ruskou otázkou, s řešením podoby ruského státu po občanské válce. Navazování diplomatických i hospodářských vztahů a uznání Lotyšska *de facto* a později *de iure* československou vládou přímo úměrně souviselo s procesem ideí a nedělitelnosti Ruska.⁴⁸ Počátky diplomatických styků mezi našimi republikami tak spadají do roku 1921, kdy ČSR Lotyšsko uznalo *de facto* a zřídilo v Rize první konzulát,⁴⁹ přičemž prvním konzulem se stal Josef Košek.⁵⁰ Vzájemné vazby utužovala i společná zkušenost „sibiřských“ legií, neboť spolu s čs. legiemi bojovali proti rudým oddílům i dva lotyšské pluky.

I když Lotyšsko vyhlásilo svou samostatnost již roku 1918, muselo o ni do roku 1920 bojovat. Teprve poté se mohlo zaměřit na budování republiky. Její výchozí pozice byla velice bídná, celé lotyšské území bylo zničeno v důsledku vojenských operací, velká část průmyslu byla za války demontována a odvezena do ruského vnitrozemí. Proto přikročila lotyšská vláda k pozemkové reformě a následně se snažila zaměřit na podporu zemědělství. Během období

⁴⁷ L. Švec a kol, *Dějiny pobaltských států*, s. 174.

⁴⁸ Viz. L. Švec, *Česko-lotyšské kontakty během první světové války a navázání diplomatických vztahů (Navázání československo-lotyšských politických vztahů: od velkého Ruska k malému Lotyšsku, od autonomie k uznání samostatnosti. První světová válka a otázka utlačovaných národů)*, P. Štoll – I. Malý (edd.), *Praha-Riga*, Praha 2007 (v tisku).

⁴⁹ K Československo-lotyšským vzájemným diplomatickým vztahům více J. Dejmek, *Československo a Lotyšsko: Nástin historie vzájemných diplomatických a politických vztahů*, in: *K historii česko-lotyšských diplomatických vztahů. Dokument vydaný k 80 letům vzájemných vztahů a 10. výročí jejich znovuoobnovení*, Riga 2001. L. Švec, *Československo a pobaltské státy 1918-1939*, Praha 2001. Týž, *Hudebník v diplomacii: Jaroslav Galia (1875-1941)*, *Slovanský přehled* 85, 1999, s. 149-163.

⁵⁰ Josef Košek byl majorem ruských legií.

této „první“ Lotyšské republiky došlo k dokončení úkolů opožděného národního obrození, nastal ničím nesvazovaný rozvoj kultury, hlavně písemnictví, beletrie a poesie. Dále kinematografie a dalších médií, např. rozhlasu. Lotyšsko se stalo demokratickou republikou se standardním parlamentním systémem, a tak došlo i k rozvoji politického života. Nejmocnější lotyšskou stranou byl *Svaz zemědělců* (*Zemnieku savienība*), založený roku 1917. Do roku 1934 dal své zemi dvanáct předsedů vlád z 18 a dva prezidenty – Albertse Kviesise (1930-1936) a Kārlise Ulmanise (1936-1940).⁵¹ Další významnou stranou byla strana *Demokratického středu* (*Demokrātiskais centrs*), která měla své voliče hlavně mezi měšťany a vzdělanými obyvateli. Jejimi členy byli první lotyšský prezident z let 1922-1927 Jānis Čakste a jeho nástupce v úřadu v letech 1927-1930 Gustavs Zemgals. Hlavní levicovou stranou pak byla Lotyšská sociální demokracie, v jejímž čele stál Pauls Kalniņš, v letech 1925-1934 také předseda lotyšského parlamentu. Své zájmy uměli politicky hájit i národnostní menšiny Lotyšska, Rusové, Židé a hlavně baltští Němci, kteří vydávali vlivný časopis *Rigasche Rundschau*. Volby do stočlenného lotyšského parlamentu se konaly v letech 1922, 1925, 1928 a 1931. Ve všech volbách získala nejvíce mandátů Sociálně demokratická strana, ale pro svou politickou izolovanost nedokázala svůj politický potenciál plně využít. Období hospodářské krize, časté pády vlád v důsledku parlamentních sporů, a zhoršující se celoevropská politická situace umožnila v roce 1934 politický puč a nastolení autoritativní vlády Kārlise Ulmanise (1877-1942). V březnu roku 1934 vyvolala jeho agrární strana umělou vládní krizi, která vedla k pádu vlády. V nově vzniklé vládě pak získali většinu důležitých postů agráři a Ulmanis se stal premiérem a ministrem zahraničí. V noci z 15. na 16. květen pak za pomoci armády a paramilitantní organizace aizsargů vyhlásil výjimečný stav, nechal pozatýkat řadu svých odpůrců z pravicových fašistických kruhů, ale hlavně z řad sociálních demokratů, čímž této straně znemožnil další aktivní

⁵¹ L. Švec a kol., *Dějiny pobaltských zemí*, Praha 1996, s. 181-182.

působení. Veřejnost převrat přijala bez emocí a tak byla změna režimu provedena klidně a bez krveprolití. Některé své odpůrce nechal Ulmanis uvěznit, některým jen znemožnil aktivní politickou činnost. Aktivně se snažil potírat jak levicový tak pravicový extremismus, a udržet tak klid a pořádek v lotyšské společnosti. V žádném z jeho politických procesů však nebyl vynesena ani jeden rozsudek smrti. Zhruba ve stejné době probíhaly v sousedním Sovětském svazu veliké politické procesy, kterým padlo za oběť také 73 000 Lotyšů!⁵²

Ulmanis budoval svůj obraz ve společnosti jako starostlivého otce Lotyšů na základě lotyšské mytologie. Od roku 1936 zastával vedle funkce předsedy vlády i post prezidenta. Dokázal tak dokonale ochromit demokratické složky v Lotyšsku, a stylem udržování klidu pak vládl až do léta 1940.

Na konci třicátých let se nad celou Evropou a tedy i nad pobaltskými státy začali stahovat mraky druhé světové války. Politická situace všech pobaltských zemí nebyla nikterak růžová. Na západě hrozilo nebezpečí od hitlerovského Německa, což by uvítala početná německá menšina, na východě pak od Sovětského svazu. Osud celého regionu byl pak zpečetěn paktem Molotov-Ribbentrop, smlouvou o neútočení mezi Německem a Svazem sovětských socialistických republik z 23. srpna 1939. Tajný dodatek této smlouvy se jasně vyjadřoval i o budoucím osudu pobaltských států. Zněl takto: *V případě, že na územích patřících k pobaltským státům (Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva) dojde k územním nebo politickým změnám, pak hranice zájmových sfér Německa a SSSR je tvořena severní hranicí Litvy. V této souvislosti obě strany uznávají zájem Litvy na Vilniusu a okolí.*⁵³ Další tajný doplněk z 28. září 1939 pak jen posunuje Litvu do sféry sovětského vlivu. Po vypuknutí druhé světové války tlak na pobaltské země ze strany Sovětského svazu neustále sílil. Po Zimní finské válce (prosinec 1939 - březen 1940) se zájem Sovětského svazu již definitivně zaměřil na tři pobaltské

⁵² Z celkového počtu 200 000 Lotyšů žijících v SSSR.

⁵³ L. Švec a kol., *Dějiny pobaltských států*, s. 214.

republiky. V červnu pak vojensky všechny tři země anektoval. Ministr informací lotyšské vlády Alfred Bērziņš, později v USA, tuto anexi popsal: *..15. června vtrhla do země Rudá armáda. Zablokovala baltské přístavy...16. června nás zcela odřízli od svobodného světa...17. června mezi jednou a druhou hodinou dorazily první jednotky do Rigy. Přijížděly z Litvy a bez našeho vědomí a souhlasu obsadily rozhlasovou, telefonní a telegrafní ústřednu. Všechno spojení se západem bylo přerušeno. Nemohli jsme používat ani rozhlas, ani telegraf, ani telefon...V Rize a na celém území Lotyšska panoval klid. 19. června byla středa a Vyšinskij vyhledal Ulmanise v presidentském paláci. Měl sebou seznam jmen těch, které chtěl jmenovat do vlády. Ulmanis se Vyšinského zeptal, může-li vůbec uplatnit na seznamu nějaké změny a navrhnout jiné osoby do čela některých ministerstev. Vyšinskij se omluvil a sdělil prezidentovi, že už taková možnost není, seznam byl předem schválen v Moskvě.⁵⁴ O měsíc později pak proběhly podle sovětského scénáře, naprosto připravené volby s povinnou účastí a jedinou kandidátkou. Takto zvolený nový parlament pak požádal o přijetí do svazku Sovětských socialistických republik a této žádosti bylo okamžitě vyhověno. Dne 5. srpna se Lotyšsko stalo další svazovou sovětskou republikou. Stejný osud stihl i ostatní republiky, Litva byla slavnostně přijata již 3. srpna a Estonsko vstoupilo do tohoto nechtěného svazku 6. srpna. Následovaly první kroky nové vlády, které měly za následek 34 000 mrtvých v Lotyšsku, 60 000 v Estonsku a dokonce 75 000 v Litvě. Již 22. června 1941 byl však zahájen německý útok na Sovětský svaz, a jeho moc v Pobaltí se rychle zhroutila. V mnoha oblastech byla sovětská vojenská moc poražena domácími jednotkami ještě před příchodem německých vojsk. V Rize vypuklo lotyšské povstání 28. června a povstalci hned vyhlásili vytvoření nové lotyšské vlády. Nová německá správa však neměla chuť, podporovat lotyšské či litevské snahy o autonomii, a tak tyto snahy vzaly brzy za své. Konec*

⁵⁴ L. Švec a kol, *Dějiny pobaltských států*, s. 219-220. Celý text Berziņšovy výpovědi obsahuje E. Bojtár, *Oloupení Evropy*, Praha 1994, s. 97-112.

lotyšským snům o samostatnost pak přinesl 13. říjen 1944, kdy do Rigy opět vstoupila Rudá armáda a ujala se opět moci v Lotyšsku.

2. Vznik moderní lotyšské literatury a kultury. Kulturní pozadí vztahů.

Moderní lotyšská kultura v sobě nese hned několik proudů, kterými byla vytvořena. Prvním významným prvkem je tradiční lotyšská kultura, která se vyznačuje bohatým folklórním dědictvím a druhým je dědictví německé kultury, která Lotyše formovala více jak 600 let. Až na konci devatenáctého století se postupně začíná projevovat i jistý vliv kultury ruské. Významným je také protestantský ráz většiny Lotyšska. Toto německé dědictví pak Lotyše více přibližuje ke skandinávským národům, nežli k pravoslavným Rusům či příbuzným katolickým Litevcům. Na počátku lotyšského národního obrození pak stojí paradoxně opět Němci. První významná osobnost, která se zabývala lotyšskou, v té době samozřejmě lidovou kulturou, byl Johann Gottfried Herder, který v letech 1764-1769 působil v Rize jako kazatel a sbíral také lotyšský a estonský folklor, s kterým seznámil později i Goetha. Neexistence lotyšské inteligence vedla k tomu, že i další snahy o zachování lotyšské kultury a pozvednutí vzdělanosti samotných Lotyšů, pochází z německých baltských kruhů. Mezi německými intelektuály, tedy hlavně pastory, vznikla roku 1819 *Kuronská učená společnost*, která si vzala za úkol vzdělávat Lotyše. Byli to právě němečtí duchovní, kteří se z důvodu zachování existence lotyšské lidové, dle pastorů nezkažené kultury, stavěli proto germanizaci Lotyšů. Oproti tomu liberální kruhy vzdělané německé baltské komunity prosazovaly germanizaci Lotyšů, která by vedla ke zvýšení jejich životní úrovně. Roku 1824 pak protestantští duchovní založili *Lotyšskou literární společnost*, která si kladla za cíl učit německé pastory lotyšsky, aby mohli svým ovečkám kázat v jejich rodném jazyce. První generace lotyšských obrozenců pak vycházela z okruhu těchto pastorů a na ně se také

značně vázala. Tato první generace obrozenců nazývá starolotyšská. Druhá generace lotyšských, obrozenců, takzvaných mladolotyšů, se zformovala na Tartuské

univerzitě v roce 1855. Její postoj byl velice protifeudální a protiněmecký a ve svém boji se snažili zaštiťovat velkoruským carismem. V roce 1868 pak byla založena *Rižská lotyšská společnost*, která se stala centrem národního kulturního hnutí. Tato významná a zároveň nejstarší vědecká a kulturní instituce Lotyšů existuje dodnes. Obě hnutí společně uspořádala v roce 1873 *Svátky písní*, což byla masová demonstrace lotyšské kultury a zazněla tu i budoucí hymna Lotyšska *Bože, žehnej Lotyšsku (Dievs, svēti Latviju)*. Na slavnosti však došlo k zásadní roztržce mezi mladolotyši a starolotyši.

V té době již mladolotyši plně ovládli lotyšskou politickou scénu a presentovali se jako zastánci lotyšských národních zájmů. Hlavní organizátor hnutí byl Krišjānis Valdemārs (1825-1891), který byl tvůrcem moderního námořního školství v Rusku, a chtěl vytvořit z Lotyšů Holanďany východní Evropy. Jako vydavatel hlavní mediální zbraně mladolotyšů a to *Petrohradských novin*, spolupracoval s jejich redaktorem a básníkem Jurisem Alunānsem (1832-1864).

Další významnou postavou mladolotyšského hnutí byl Krišjānis Barons (1835-1923), který svůj život zasvětil sbírání lotyšských lidových písní, dain, které v letech 1894-1915 vydal pod názvem *Latvju dainas*.

V roce 1888 pak vyšel na základě starých lotyšských pověstí, uměle vytvořený národní epos *Lāčplēsis*, jehož autorem byl další mladolotyš Andrejs Pumpurs (1841-1902).

Od šedesátých a sedmdesátých let se začíná prosazovat také původní lotyšská krásná literatura. Nejvýznamnějším autorem konce devatenáctého století je novelista a dramatik Rudolfs Blaumanis (1863-1908). Vrcholnými postavami lotyšské literatury počátku dvacátého století pak jsou manželé Jānis Rainis vlastním jménem Pliekšāns (1865-1929) a Aspazija vlastním jménem Elza Rozenbergerová (1863-1943). Rainis začínal jako redaktor časopisu

Dienas lapa (Denní list), později se angažoval i politicky a po neúspěšném povstání v letech 1905-1906, které v Lotyšsku museli rozdrtit až přizvané kozácké oddíly, musel odejít i se svojí ženou do švýcarského exilu. Zde pak nastává jeho nejpłodnější období, a píše zde i svá nejlepšší díla, vedle poesie dramát i svůj lotyšský překlad Goethova Fausta. Ve svobodném Lotyšsku pak vykonává vysoké státní funkce včetně postu ministra kultury. V meziválečném období pak dochází k opravdové explozi lotyšské literatury a kultury.

Mezi význačné meziválečné postavy literárního lotyšského světa patří lotyšský Andersen Kārlis Skalbe (1879-1945), z básníků pak Edvarts Virza (1883-1940), vlastním jménem Liekna, který skvěle do lotyšské literatury uvedl řadu francouzských básníků, či modernista Alekandrs Čaks (1901-1950). Hvězdami prózy pak byli například Jānis Veselis (1896-1962), Pāvlis Rōzits (1889-1937), či Andrejs Upīts (1877-1970), který se dokázal uplatnit i za sovětské éry po druhé světové válce.⁵⁵

⁵⁵ Více viz: I. Malý, *Lotyšská básnická moderna (zdroje - vývoj - souvislosti)*, in: D. Blümlová - B. Jiroušek (edd.), *Čas moderny*, Č. Budějovice 2006, s. 235-244. Nebo Pavel Štoll, - Naděžda Slabihoudová, - Alena Vlčková, *Slovník pobaltských spisovatelů*, Praha 2008. Toto druhé, vydání Slovníku obsahuje vedle několika oprav a doplnění také dodatky, které obsahují zcela nová hesla z lotyšské (od Pavla Štolla) a litevské (od Aleny Vlčkové) literatury. Bibliografie hlavních pramenů je pak doplněna o nejnovější publikace, které se zabývají lotyšskou literaturou a vyšla právě v posledních letech. Hesla lotyšské části slovníku jsou dovedena až do současnosti a i poznámky o současných překladech do češtiny ukazují, že v současnosti je dění na poli česko-lotyšských literárních vztahů nejživějších z takzvaných baltických literatur (autoři používají nejazykový výraz pobaltských). Oproti tomu estonská hesla často končí již v hlubokých osmdesátých letech 20. století a doporučení soupis odborné literatury časovou propast potvrzuje – estonské překlady Vladimíra Macury dne již bohužel nemají pokračovatele. Koneckonců ugrofinský jazyk Estonců je Čechům jistě vzdálenější než jazyky baltických Litevců a Lotyšů. Samotným heslům předcházejí úvodní studie o jednotlivých literaturách, které ve stručnosti čtenáře seznamují s vývoje písemnictví pobaltských národů, s významem, jaké mělo při formování moderních národních identit, podrobněji se zastavují u plodného meziválečného období a existence nezávislých států. Následně popisují rozdělení literatur na domácí linii, která nadále fungovala v podmínkách tuhého sovětského režimu a také osudy roztržitého exilového lotyšského, litevského a estonské exilového písemnictví.

3. Československo-lotyšská společnost

3.1 Vznik Československo-lotyšské společnosti

Nejvýznamnější institucí, která se zabývala česko-lotyšskými kulturními vztahy v meziválečném, období byla bezesporu Československo-lotyšská společnost.

Vznik samostatných republik umožnil vznik přímých styků mezi oběma zeměmi. Československá diplomacie si uvědomovala, že Lotyšsko je v baltském regionu strategickou zemí, mělo nejrozvinutější průmysl ze všech republik daného regionu. Uvažovalo se i navázání těsnějších vojenských vztahů. Československo bylo naopak pro Lotyšsko vhodným spojencem v centru Evropy, neboť disponovalo rozvinutou ekonomikou, poměrně vyspělým hospodářstvím, uznávaným školstvím a vysokou kulturou. Těmto stykům přálo i těsné spojenectví Československa s vítěznými mocnostmi, zvláště pak s Francií, o které usilovalo i Lotyšsko. Proto vznik společnosti či klubu, který by rozvíjel nepolitické, ryze kulturní a společenské styky mezi oběma státy, byl téměř samozřejmostí. Vznik Československo-lotyšské společnosti byl podporován různými podnikatelskými a politickými skupinami, což napomáhalo jejímu rozvoji. Společnost vznikla roku 1925 z podnětu lotyšského konzula v Praze Eduardse Krastse (1879-1941) a 9. června se v prostorách lotyšského konzulátu konala ustavující schůze. Ve svých stanovách si společnost vytýčila tyto cíle a způsoby činnosti:

§1. Jméno, sídlo, jednací řeč. Spolek jmenuje se Československo-lotyšská společnost, sídlí v Praze, jednací řeč jest československá, lotyšská řeč jest na schůzích a v písemnostech oprávněna. Spolek má právo zakládati pobočky.

§2. Účel. Účelem společnosti jest pěstovati mezi Československem a Lotyšskem styky vědecké, umělecké, literární, školské, turistické, sportovní, společenské a hospodářské, šířiti vzájemné vědomosti o

zemích a lidu a buditi stálý zájem o Lotyšsko v Československu a naopak.

§3 Prostředky. K tomuto účelu Společnost: 1. vydává publikace všeho druhu o Lotyšsku, dodává časopisům články o něm a opravuje mylné zprávy jejich. 2. poučuje týmž způsobem lotyšské obecnstvo o Československu. 3. zřizuje lotyšskou knihovnu a čítárnu k potřebě členů a lotyšských návštěvníků. 4. pořádá přednášky o Lotyšsku, na něž zve i lotyšské přednašeče, pak lotyšské výstavy, zájezdy do Lotyšska. 5. umožňuje nebo usnadňuje jednotlivcům delší pobyt v Lotyšsku, na školách nebo praktickém působení, ujímá se lotyšských příslušníků, meškajících za tím účelem v Československé republice. 6. šíří znalost lotyšského jazyka kursy, vydáváním nebo půjčováním učebnic, slovníků, knih. 7. podporuje v Lotyšsku i v Československu vůbec všechny snahy po vzájemném poznání.

§4. Členové. Ustavující valnou hromadou svolají zakladatelé spolku a tito přijímají také členy spolku před jeho ustavením. Členové Společnosti jsou: 1. čestní, které jmenuje valná schůze na návrh výboru. 2. dopisující v cizozemsku, které jmenuje výbor. 3. zakládající, kteří složí najednou nebo v pěti ročních lhůtách zakládající příspěvek, stanovený valnou schůzí. 4. přispívající, kteří ročním příspěvkem, stanoveným valnou schůzí, podporují účely Společnosti. 5. činní, kteří rovněž platí příspěvek a účastní se práce, směřující k dosažení cílů Společnosti.

Členy mimo čestné přijímá výbor většinou hlasů...⁵⁶

V dalším znění stanov *Společnosti* se dále popisují *Práva a povinnosti členů, Orgány Společnosti*, a další právní a správní ustanovení. Prvním předsedou byl zvolen prof. Josef Zubatý, místopředsedou konzul ing. Eduards Kraste, jednatelem právník JUDr. Karel Práger a pokladníkem báňský rada ing. František Durdík. Jak celá ustavující schůze probíhala, nám přibližuje její zápis: *Pan lotyšský konzul ing. Ed. Krast zahajuje proslovem schůzi o 8 hod. večer. Vítá přítomné přihlášené členy a zdůrazňuje účel a cíle*

⁵⁶ Archiv Národního muzea, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Stanovy společnosti, s. 3-5.

*společnosti, předčítá přípis p. presidenta prof. dr. Zubatého. Na to přikročeno k volbám předsedy a členů výboru.*⁵⁷

Následuje výčet zvolených činovníků Společnosti a vyčíslení finančních příspěvků jednotlivých členů. Zakládající člen má jednorázově uhradit 500 Kč, člen přispívající každý rok 100 Kč a činný 10 Kč. Následně ing. Krasts schůzi slavnostně ukončil.

3.2. Činnost Československo-lotyšské společnosti

Okruh činnosti Společnosti byl poměrně široký. Snažila se dosáhnout těch cílů, které si vytkla ve svých stanovách. Od roku 1926 fungovala při společnosti knihovna s čítárnou. Byla umístěna v prostorách lotyšského konzulátu v Panské ulici a stěhovala se během třicátých let společně se zastupitelstvem. Zde měly být pořádány i jazykové kurzy, ale pro nevelký zájem veřejnosti z nich sešlo.⁵⁸ V roce 1935 slavila společnost 10 své existence a u této příležitosti vydala propagační a bilanční brožuru *Deset let Československo-lotyšské společnosti v Praze 1925-1935*. Během těchto deseti let prošla Společnost úspěšným vývojem a mohla se v obou zemích pochlubit četnými akcemi a styky na nejvyšších místech jak lotyšské, tak československé společnosti. Personální struktura vedení Společnosti přitom doznala změn a její zakládající jádro bylo v této době již celé obměněno.

V roce 1931 zemřel její dosavadní předseda, vědec evropského věhlasu a od roku 1929 i čestný doktor řížské university Josef Zubatý. Novým předsedou byl zvolen školský rada a úředník ministerstva školství Josef Urban. V roce 1930 se stal jednatelem místo dr. Karla Pragera Hanuš Entner (1902-1986), který se stal novou „duší“ společnosti. Společnost po odchodu z Prahy opustil také Eduards Krasts, který se na počátku třicátých let stal konzulem

⁵⁷ ANM, fond Československo-lotyšské společnosti, Karton 8, Protokoly Společnosti 1925-1930. Zápis ustavující valné hromady z 9. června 1925.

⁵⁸ Luboš Švec, *Kulturní styky ČSR s pobaltskými republikami mezi dvěma světovými válkami*, Slovanský přehled 78, 1992, č. 4, s. 430-431.

v Leningradě. Tyto zásadní změny však nijak neotřáslly vnitřní strukturou spolku, ani jeho aktivitou. Výsledky činnosti těchto uvedených deseti let byly v brožuře vyčísleny zhruba takto:

Přibližný rozsah naší spolkové činnosti jeví se konečně i v několika číslech statistických. Za těchto deset let došlo na 1700 dopisů, nečítaje pozvánky, a bylo odesláno na 1400 dopisů, 2500 legitimací a 12 000 pozvánek. Konáno bylo 11 valných schůzí, 90 výborových schůzí a 35 schůzek předsednictva. Nejvyšší počet členů byl v r. 1930, kdy bylo 9 členů zakládajících, 18 přispívajících a 313 činných. Nynější stav je 10 členů čestných a 203 ostatních.⁵⁹

Na vývoji a finanční stránce Společnosti se určitě nepříznivě podepsala hospodářská krize, která v první polovině třicátých let tvrdě dopadla i na Československo, ale činnost a aktivity Společnosti tím byly jen utlumeny, nikoli zastaveny a Společnost celkovou hospodářskou a společenskou situaci zdárně přežila. V jubilejním roce byl výbor Společnosti sestaven takto: Předseda: *prof. Josef Urban*, místopředsedové: *pp Dr. Ing. Frant. Durdík a konsul Ing. Z. Matoušek*, jednatel: *Dipl. sc. pol. Hanuš Entner*, pokladník *JUDr. Vlad. Pítra*.⁶⁰

Kromě již zmíněné bilancující publikace z roku 1935 a několika propagačních brožur a knih, nám také do činnosti a historie Společnosti nechává nahlédnout její dochovaný archivní fond.

Fond Československo-lotyšské společnosti uložený v Archivu Národního muzea v Praze, je materiál převážně dokumentující účetní a finanční stav Společnosti, a zaznamenává její výkonné orgány a zápisy ze schůzí. Částečně je o materiál vypovídající o přípravě různých kulturních akcí a setkání, dále materiál fotodokumentační a rozsáhlá je také dochovaná korespondence, která je povětšinou však jen zdvořilostního charakteru.⁶¹ Fond nám tak alespoň v obrysech umožňuje popsat chod Společnosti, nechává nás nahlédnout do řady příprav společenských akcí, večírků či akcí kulturních. Dokumentuje

⁵⁹ *Deset let Československo-lotyšské společnosti v Praze 1925-1935*, Praha 1935, s. 20.

⁶⁰ Tamtéž, s. 20-21.

⁶¹ Fond Československo-lotyšské společnosti 1925-1941, ANM, 8 kartonů, v roce 2003 uspořádal a úvodní studii soupisu vybavil Ivan Malý.

šíři osob a institucí, s nimiž Společnost korespondovala a také vývoj počtu členů. Stručný přehled činnosti Společnosti pak vypadá ve stručnosti následovně: V roce 1925 se Společnost podílí na návštěvě lotyšského ministra zahraničí Zigfrídse A. Meierovicse (1887-1925),⁶² 18. listopadu u příležitosti výročí Lotyšské republiky se konala slavnostní večeře. E. Krastsovi vyšla publikace *Lotyšský národ a republika Lotyšská*. V roce 1926 byla zřízena studentská sekce ve Společnosti, kam vstoupilo přes sedmdesát Lotyšů studujících na pražských vysokých školách.⁶³ Byla zřízena již zmíněná čítárna a začaly se pořádat kursy lotyšského jazyka pro širokou veřejnost. Pod patronací Společnosti podnikl československý pěvecký sbor *Křížkovský*⁶⁴ úspěšné turné po Lotyšsku. A v předvečer svátku Lotyšské republiky se konalo, od té doby již tradiční, matiné s váženými hosty. V roce 1927 vznikla pobočka Společnosti v Brně a vydala publikaci svého člena Adolfa Böhma *O Lotyšsku*. V Brně měla také premiéru divadelní hra R. Blaumanise *Rod Indranů* v překladu člena pražské Společnosti Karla Pragera. V Praze v Národním divadle vystupoval lotyšský pěvec A. Kaktinš, a na oplátku za lotyšské turné sboru *Křížkovský* podnikl turné po Čechách řížský pěvecký *Reiterův sbor* (Reitera koris). Šest českých novinářů podniklo reportážní cestu po Lotyšsku. V roce 1928, v jubilejním roce trvání obou republik, přicestovali do Prahy čelní lotyšští redaktoři a spisovatelé, přibyla také delegace sesterské společnosti Lotyšsko-československé z Rigy. Společnost vydala H. Entnerovi *Slovníček česko-lotyšský* a člen brněnské pobočky Pavel Fink vydal reportážní knihu svých dojmů z Lotyšska *Osvobozená země*. 18. listopadu bylo vydáno zvláštní číslo *Českého slova* s lotyšskou tematikou a státní svátek byl následně oslaven koncertem pěveckého sboru *Křížkovský*.

⁶² Zigfríd A. Meierovics (1887-1925), byl v letech 1921-1923 lotyšským premiérem a v letech 1918-1925 vůbec prvním ministrem zahraničních věcí a tvůrcem lotyšské zahraniční politiky. V roce 1925, krátce po své návštěvě Prahy tragicky zahynul, stačil však ještě v lotyšském tisku vyzdvihnout úroveň českého kulturního i hospodářského života.

⁶³ Jedním z iniciátorů vzniku studentské sekce byl student Pinchuss Teitelbaums nar. v Ludze roku 1902. P. Teitelbaums měl na starosti také přípravu jazykových kursů lotyštiny. V letech 1922-28 vystudoval medicínu na UK a roku 1930 byl promován. Od roku 1922 žil v Praze. V roce 1932 žádal o udělení československého občanství.

⁶⁴ Jedná se o slavný mužský pěvecký sbor *Křížkovský*.

V roce 1929 byla v Praze uspořádána řada hudebních či naukových večírků, své druhé turné po Lotyšsku uskutečnil sbor Křížkovský a k lázeňskému pobytu v Lotyšsku vyjeli členové Československo-lotyšské společnosti. V překladu H. Entnera vyšly *Pohádky* od lotyšského spisovatele K. Skalbeho. V roce 1930 přijel na pozvání Společnosti na přednáškové turné po českých universitách profesor řížské university Jānis Endzelins. U příležitosti 75. narozenin Josefa Zubatého se konalo slavnostní shromáždění v prostorách lotyšského generálního konsulátu. E. Krasts vydal publikaci *Lotyšsko* a H. Entner propagační brožuru *Lotyšská riviera*. V roce 1931 se pod patronací společnosti promítá v kině Valdek lotyšský film *Lačplesis*⁶⁵, v české verzi nazvaný *Hrdina národa*. V divadle Akropolis je uvedena premiéra hry lotyšského autora Andreje Upītse *Výchova slečny Baumanisové*. Pořádá se přednáška člena Společnosti F. Matouška *Dojmy z Lotyšska*. Na základě aktivit Československo-lotyšské společnosti se ustavilo volné sdružení kulturních společností, pěstujících styky s Pobaltím. Lotyšská básnířka a bohemistka Marta Grimma recitovala své překlady českých básníků na společenském večírku spolku právníků *Všeherd*. Z Československa do Lotyšska jela výprava studujících ze Svobodné školy politických nauk. Člen brněnské pobočky Pavel Fink vydal knihu *Za severním sluncem*, popisující jeho cesty Pobaltím. V roce 1932 přednesl H. Entner přednášku na téma *Literární styky česko-baltské*. 18. listopad byl oslaven velkým koncertem sboru *Křížkovský*. Roku 1933 se konala v Pražské městské knihovně *Výstava baltické knihy*, která se setkala s velkým ohlasem v kulturní veřejnosti i na stránkách tisku. U příležitosti výstavy vyšel katalog, který zájemce seznamuje s dějinami písemnictví všech tří baltských republik. Rok 1934 byl ve znamení turistických aktivit. Podniknuta byla řada menších zájezdů oběma směry, ministerstvo železnic vydalo ve spolupráci s členy spolku lotyšsky psaný ilustrovaný leták o Československu a do jazykové pomůcky železničních zaměstnanců *Cizinec na ČSD*, byla

⁶⁵ Láčplesis je národní lotyšský mýtický hrdina.

mezi 16 světových jazyků zařazena i lotyšтина. V roce 1935 se v těchto aktivitách pokračovalo a Praha také uvítala zvláštní zájezd lotyšských novinářů. V letech 1936-1938 dochází k celé řadě podobných aktivit a akcí. Pokračuje se ve společenských akcích, hudebních večerech a osvětových přednáškách, někteří členové ještě stihnou navštívit Lotyšsko, avšak dopad politické situace již neumožňuje pole vzájemných styků rozšířit.

V Lotyšsku v těchto letech vydává Marta Grimma⁶⁶ (1901-1983) antologie svých překladů českých autorů a překládá Jiráskovy *Psohlavce*. V roce 1934 dochází v Lotyšsku k vyhlášení výjimečného stavu a následuje autoritářská vláda Karlise Ulmanise. Část české veřejnosti toto sleduje s nelibostí, avšak již brzy se její pozornost věnuje spíše vlastním domácím politickým problémům.

3.3. Členská základna Společnosti

Počet členů Československo-lotyšské společnosti se pohyboval po celou dobu jejího trvání kolem dvou až tří set. Největší počet členů měla Společnost v roce 1930, *kdy bylo 9 členů zakládajících, 18 přispívajících a 313 činných.*⁶⁷ Na počátku existence Společnosti se počet jejích členů rychle rozrůstal a agilnímu jádru spolku se dařilo získávat stále větší počet členů. Již v roce 1926 Společnost eviduje 268 členů, 5 zakládajících, 9 přispívajících a 252 činných.⁶⁸ V roce 1927 členů částečně ubylo, zřejmě část počátečních členů Společnosti na své členství abdikovala. Registrováno bylo 251 členů z toho 5 zakládajících, 11 přispívajících a 235 činných.⁶⁹ Vzájemný národnostní poměr byl vyčíslen na 183 Čechoslováků a 68 Lotyšů, a to jak žijících a působících v Praze, tak v Lotyšsku v. Tento trend se

⁶⁶ Marta Grima (1901-1983), významná lotyšská filoložka, básnířka a bohemistka. Převedla do lotyšského prostředí řadu českých autorů, např. O. Březinu. V letech 1929-1931 studovala v Praze, kde navštěvovala přednášky F. X. Šaldy, V. Tilleho, O. Fischera a J. Zubatého.

⁶⁷ *Deset let Československo-lotyšské společnosti*, s. 20.

⁶⁸ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Starý archiv společnosti. Přehled činnosti Československo-lotyšské společnosti v Praze za rok 1925-1926.

⁶⁹ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Starý archiv společnosti. Přehled činnosti Československo-lotyšské společnosti v Praze za rok 1926-1927.

udržel i následující rok, kdy počet členů opět nepatrně klesl, a to na 235 členů, z čehož bylo 8 zakládajících, 9 přispívajících a zbytek činných.⁷⁰ Už na počátku roku 1929 však již měla Společnost 295 členů. A to 268 činných, 19 přispívajících a 8 zakládajících členů. V roce 1929 pak dva členové zemřeli, tři vystoupili a 53 nových, z toho 43 činných a 10 přispívajících do Společnosti vstoupilo.⁷¹ Nejvyššího počtu členů Společnost dosáhla v roce 1930 a pak se členská základna již jen zmenšovala. V jubilejním roce 1935 tvořilo Společnost již jen 10 čestných členů a 203 všech ostatních.⁷² Koncem roku 1936 to již bylo celkem jen 188 členů.⁷³

Další zajímavou otázkou vedle počtu členů, je profesní složení a sociální původ členské základny, na jejímž základě můžeme usuzovat na důvody, které je ke vstupu do Společnosti vedly.

První zajímavou skupinou členů, která se ve Společnosti vyskytovala hlavně v prvních letech trvání Společnosti, byla česká důstojnická obec. Členy Československo-lotyšské společnosti byli například generálové Jan Syrový, Stanislav Čeček, František Kolařík, Mikuláš Číla, Rudolf Medek, František Hrabčík, Rudolf Raše,⁷⁴ a řada dalších, převážně vyšších důstojníků.⁷⁵ Důvody vstupu českých vysokých vojenských důstojníků mohli být různé. Mohlo se jednat ještě o styky v době vojenské spolupráce na Sibiři v době ruské občanské války, anebo mohlo jít o potřebu udržování vzájemných styků s ohledem na možnou soudobou vojenskou spolupráci, nebo o obchody s vojenskou výzbrojí.⁷⁶

Další skupinou členů byli vědci, obvykle jazykovědci. Vedle Josefa Zubatého to byl Oldřich Hujer, Václav Čihař a několik lotyšských vědců. K této skupině ještě patří studenti a učitelé, kteří se členy zřejmě stávali jen z důvodu osobního zájmu. Velkou skupinu

⁷⁰ Tamtéž, Přehled činnosti Československo-lotyšské společnosti v Praze za rok 1927-1928.

⁷¹ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Starý archiv společnosti. Přehled činnosti Československo-lotyšské společnosti v Praze za rok 1928-1929.

⁷² *Deset let Československo-lotyšské spol.*, s. 20.

⁷³ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Kniha zápisů ze schůzí 1934-1939.

⁷⁴ Rudolf Raše, generál ve výslužbě, předseda Legiobanky.

⁷⁵ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Seznam členů.

⁷⁶ Viz Luboš Švec, *Československo a pobaltské státy 1918-1939*, Praha 2001.

tvořili úředníci a zaměstnanci různých ministerstev, hlavně ministerstva dopravy a zahraničních věcí. Vedle toho to byli také úředníci magistrátu hlavního města Prahy, zaměstnanci různých bankovních a pojišťovacích domů, právních kanceláří apod. Profesně zainteresovanou skupinou jsou pak žurnalisté a zřejmě i majitelé různých továrních domů, kteří se také mezi členy nacházeli.

Zajímavou skupinou jsou pak takzvaní přispívající členové. Tito členové Společnosti obvykle nevyvíjeli žádnou činnost ve prospěch Společnosti, ale podporovali ji finančně a hlavně mediálně. Jednalo se hlavně o vysoce postavené známé osobnosti, které již svým samotným členstvím propagovaly Společnost. Nejznámějším přispívajícím členem Československo-lotyšské společnosti byl dlouholetý pražský primátor Dr. Karel Baxa, který se ke svému členství vždy ochotně hlásil, což lze dokumentovat jeho bohatou korespondencí.⁷⁷ Ve svém dopise nově zřízené Společnosti píše:

*„Vážení pánové! K váženému přípisu ze dne 6. t. m. č. j. 61 dovoluji si sdělit, že jest mi ctí i potěšením pozvání Vašemu vyhověti a státi se členem Československo-lotyšské společnosti. Připojujě přihlášku, žádám zdvořile, aby mě bližší podrobnosti byly laskavě sděleny. S projevem úcty Dr. Baxa, primátor hl. města Prahy.“*⁷⁸

Mezi členy Společnosti byla celá řada významných osobností, vedle několika lékařů se zde objevují i různí umělci. Například hudební skladatel Anatol Provasník (1887-1950), koncertní pěvkyně Eva Matoušková, spisovatel Karel Scheinpflug, malíř A. J. Alex, ale také známý sušický knihkupec a turista Joža Pospíchal.

⁷⁷ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Československo-lotyšská společnost. Korespondence-osobní, Dr. Karel Baxa, 1925-1938 36 ks.

⁷⁸ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis Dr. Karla Baxy z 12. října 1925.

3.4. Ústřední členové Společnosti

(E. Krasts – F. Šmíd – J. Zubatý – H. Entner)

Ač Společnost disponovala v průběhu své existence několika sty členy, na samotné činnosti Společnosti se podílelo větší či menší aktivitou jen několik málo desítek osob. U několika nejvýznamnějších by stálo za to se zastavit a věnovat se jejich činnosti a životu podrobněji.

Mezi iniciátory samotného vzniku patřil tehdejší lotyšský konzul v Praze Eduards Krasts (1879-1941). Ing. Eduards Krasts se nestal diplomatem v Československu náhodou. Neboť již před první světovou válkou pobýval ve Vídni a stýkal se hojně s českým elementem. Za manželku si získal Češku a ovládal český jazyk na slušné úrovni. Znalost českého jazyka a možná i touha jeho ženy po domově mu vynesla od roku 1920 místo konzula a od roku 1927 generálního konzula Lotyšské republiky v Československu se sídlem v Praze. Jeho osobní angažovanost měla za následek rozvoj ekonomické a kulturní výměny mezi oběma zeměmi. V roce 1925 inicioval vznik Československo-lotyšské společnosti, kde zprvu zastával i post místopředsedy. Po deseti letech v roce 1930 byl z Prahy odvolán a jeho dalším působištěm se od roku 1930 stalo místo konzula v Leningradě. Po politickém převratu v Lotyšsku roku 1934 jeho diplomatická kariéra z politických důvodů končí. Po obsazení Lotyšska sovětskou armádou je jeho život bezprostředně ohrožen a v následujícím roce, v roce komunistických čistek, je zlikvidován i fyzicky!

V době svého pražského působení se vedle činnosti diplomatické věnuje i činnosti propagační a vedle několika časopiseckých článků publikuje i dvě knihy. První jeho propagační brožurou je spisek *Lotyšský národ a republika lotyšská*.⁷⁹ Tato publikace byla vydána z důvodů ryze propagačních a měla čtenáře seznámit s nově vzniklou republikou, její historií i současností. Na

⁷⁹ E. Krasts, *Lotyšský národ a republika lotyšská*, Praha 1925.

prvních několika stránkách úvodu informuje čtenáře o tom, že bývalé kuronské vévodství mělo i několik zámořských osad, Tobago v Indii a ostrov sv. André v Africe. Následuje kapitola z dějin lotyšského národa, na kterou navazuje přehled kulturního života, přehled politického života a nakonec popis hospodářství. Na 48 stran textu pak navazuje ještě 16 stran reklam lotyšských firem a podniků. Po této brožuře následovala o pět let později jeho již výpravnější publikace *Lotyšsko*, vydané v edici *Základy* nakladatelství Vesmír, kterou řídil Petr Zenkl, také člen Československo-lotyšské společnosti.⁸⁰ Jednalo se v podstatě o kvalitní encyklopedii Lotyšska určenou českému čtenáři. Ve stostránkovém textu byly kapitoly: Zeměpisný přehled, obyvatelé, historický přehled, organizace státu, národní obrana, ústava, zahraniční politika, zemědělství, průmysl, vnitřní a zahraniční obchod Lotyšska, finanční přehled, sociální poměry. Dále zařazen přehled o lotyšské kultuře: Vzdělání lidu, literatura, výtvarné umění, sochařství, hudba, sport. Lotyšská lázeňská a léčebná místa a doslov. V textu bylo celkem 11 černobílých fotografií a na závěr mapka Lotyšska.

Dalším významným, nebo spíše pozoruhodným členem Společnosti byl děkan a rada arcibiskupské konzistoře Ferdinand Šmíd. V archivu Společnosti se zachovalo celkem 26 Šmídových dopisů z let 1925-1936, které F. Šmíd odesílal obvykle z Divišova u Benešova. V četnosti korespondence se zařazuje na druhé místo, hned za primátora Baxu. Na rozdíl od dopisů Baxových, které jsou ve velké míře jen zdvořilostní či velice stručné, jsou dopisy děkana Ferdinanda Šmída svým slohem i slovní zásobou velice košaté a plné niterních prožitků a osobních zpovědí.

Svým osudem F. Šmíd částečně připomíná Aloise Koudelku, který se také stal členem Československo-lotyšské společnosti a to její brněnské pobočky. Lotyšsku také věnoval několik svých časopiseckých studií, ale jeho vřelý vztah k lotyšskému národu dokládá hlavně jeho korespondence. O jeho osobním životě toho

⁸⁰ E. Krasts, *Lotyšsko*, Praha 1930.

mnoho nevíme, ve svém dopise z 25. ledna 1934 píše, že mu je již 69 let. A jeho korespondence se Společností je ukončena v roce 1936. Šmíd se narodil v roce 1865 a vysvěcen na kněze byl již v roce 1890. Od roku 1901 byl farářem v Chotýšanech a od roku 1909 děkanem v Divišově. Zemřel 21. března 1948.⁸¹ Jeho pohnutky ke vstupu do Společnosti, však nebyly nikterak náhodné, a vázaly ho k nim i osobní pohnutky. O jeho vlastním vztahu ke Společnosti a Lotyšsku pak krásně vypovídá jeho korespondence se Společností, ve které mezi řádky vystupuje jeho vysoká erudice a znalost reálií, dějin a kultury Lotyšů i jejich jazyka a také lotyšské současnosti. V jednom ze svých prvních dopisů píše:

„Spocitem vřelosti a uctivého rozechvění vzpomínám blízkých oslav 10. letého trvání svobody a osamostatnění lotyšské republiky, také v Československé republice. Vždyť všude čtu, kterak Lotyši děkují Čechoslovákům za pomoc, kterou jim vydatně přispěli naše legie na Sibiři, Samarou počínaje až do Vladivostoku. Ze spojení lotyšských pluků s našimi nejproslavenějšími hrdiny sibiřské anabase soudím na vlastenectví, čistou lásku nadšenou, nezištnou obětavou národovců Lotyšských k jejich odvěkým ideálům předků a tužbám po dosažení vlastní státní samostatnosti a soudím na nezměrnost nespravedlnosti, jaká byla Lotyšům údělem snad víc než 1000 let... Tak dějinná spravedlnost obdivuhodně krásně tu v Lotyšsku zvláště zvítězila. Pomocí velmocí a Čechů i Slováků! Nebýt vítězícího, neohroženého, úžas vzbuzujícího elánu sibiřských legionářů, nebylo ani vítězné diplomacie jak v Československu tak v Lotyšsku! Nebyli jsme... A jsme! Jsme svobodnými národy, máme svou říši každý a žijeme svým géniem a 10 let dokazujeme, že zkvétáme. Ať žije československo-lotyšské bratrstvo!“⁸²

Tento dopis stárnoucího divišovského děkana nám ukazuje jeho svébytný svět, kde nechybí místo pro patos, ale i opravdové nadšení z měnící se společnosti a rozvoje národních kultur. On skutečně viděl

⁸¹ František Šmíd studoval mluvnice řady, zvláště pak litevštinu, estonštinu a lotyštinu, z které překládal nejvíce. Publikoval řadu textů o bohosloví.

⁸² ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis Ferdinanda Šmída ze dne 17. listopadu 1928.

v osvobození malých národů Čechů a Slováků a ještě menších Lotyšů historickou spravedlnost a v této změně i budování lepší společnosti v Evropě. A v „odvěkém“ boji Čechů s Němci a Lotyšů s Němci a Rusy samotný princip národních dějin a zároveň prvek, který naše národy spojoval.

„Nás váže pojítka, ideové, osudové, lidské, přátelské“. Píše v jednom ze svých dalších dopisů. *„Vzdálenost – dnes – ve volném prostoru ovzduší – v rozmachu svobody duchů – ve sblížení duševním, kulturním a společných cílů – nepadá na váhu, ale účel, snahy, prospěch a užitek. Že jsme menšími státy, malými národy – nevadí. Jsme platnými činiteli na šachovnici světa, ...“*⁸³

Šmídův optimismus a důvěra v demokracii, možná trochu nekoresponduje s jeho katolictvím, ale pro něj byla křesťanská víra a nastalé politické a společenské změny dokladem boží vlády nad světem. Optimismus tedy byl v podstatě radostí a uspokojením nad tím, že se toto boží (dobré) dílo na zemi daří. Sám svůj život zasvětil duchovní činnosti a do té patřilo i studium mnohých kultur a jazyků. Jeho široký rozhled po celé paletě evropských států byl téměř dokonalý, stejně jako dokonalá byla jeho touha se stále vzdělávat a poznávat nové. Už jeho znalosti jazykové byly ohromující a tak ho lze přirovnat i k A. Koudelkovi - O. S. Vettimu. Jeho zájem i Společnost byl veliký a i přes vysoký věk se snažil stále pracovat a propagovat Lotyšsko v Čechách. To osvětluje i jeho následující dopis, stejně tak jako jeho osobní vazbu na Lotyšsko a Eduardse Krastse:

„V úctě podepsaný člen Čsl-lot. Společnosti nedostává již delší dobu zpráv ani časopisů od vážené Společnosti, tak že chová obavy, zda Čsl-lot. Společnost se snad nerozešla následkem úmrtí nenahraditelného slovutného předsedy p. prof. Dra. Zubatého a následkem přeložení do Leningradu p. místopředsedy Ing. Eduarda Krastse t. č. gen. konzula Lotyšského v Leningradě? Jsou to ztráty nenahraditelné, nedaly se zadržeti, ale takové stíhají každou

⁸³ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis Ferdinanda Šmída z 21. února 1930.

společnost a – nerozpadávají se. Dobrý génus vynalézá náhradu, zvláště je-li korporace elitní a dosti početná, jak slibně se utvářela naše milá, agilní, Čsl-lot. Společnost v Praze. Dovoluji si uctivý dotaz, co jest s námi? Co brání našemu rozvoji? co činiti k jeho povznesení? Plakati smíme, ale malomyslniti nikoli! Sám jsem se jako člen zapracoval do lotyšské řeči, studuji finštinu a přikročuji k estonštině, litevštině a švédské řeči. Zním plně němčinu, není mi cizí polština, ruština, maďarština, umím italsky, částečně francouzsky a ze studií ovládám latinu, řečtinu a učival se i angličtině a všem slovanským a semitským řečem. Sepsal jsem knížku „Jazykozpyt a bohověda“ jejíž výtisk dovolil jsem si též Čsl-lot. Společnosti svého času předložiti. Užívám volných málo chvil k filologickému sebevzdělání. Sděluji se o to s Vámi jakož i to, že jsme s p. gen. konsulem v Leningradě švagři, jeho choť Češka je dcera mé sestry.“⁸⁴

Ve svých dopisech se F. Šmíd často svěřuje se svými osobními a pracovními problémy, stejně tak hovoří o svých osobních kontaktech v Lotyšsku a o svém díle zabývající se Lotyšskem. Informuje, že kromě několika publicistických článků také překládá z lotyštiny, nejčastěji pod jménem Václav Barchánek pro časopis *Československý les*. A vysvětluje dále svůj vztah ke Krastovým: „Paní Valčí (Krastová) rozená Melicharová je dcera mé sestry z Čáslavi „⁸⁵

Ferdinand Šmíd patřil bezesporu mezi nejvzdělanější a neinformovanější členy Společnosti. Jeho vazba na E. Krastse jen umocňovala jeho velkou vášeň k národům severovýchodní Evropy a umožňovala mu také hlubší proniknutí do tehdejší lotyšské každodennosti. Šmíd se snažil číst vedle lotyšské beletrie také lotyšský denní tisk a další různá periodika. Do neustálého studia ho hnala láska k vědě a přesvědčení, že vzděláním se člověk kultivuje a stává se tak i lepším člověkem. Následující dopis nám osvětluje opět něco ze života F. Šmída a chodu Společnosti, zejména pak

⁸⁴ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis Ferdinanda Šmída z 21. dubna 1931.

⁸⁵ Tamtéž, dopis Ferdinanda Šmída z 15. listopadu 1932.

hlavně jednu tragickou kapitolu z života jeho švagra, bývalého lotyšského konzula:

„Již přes rok nemám zpráv z Lotyšska. Prosil bych o laskavou zásilku novin z Rigy, ve kterých je zmínka o p. Ing. Ed. Krastsovi, býv. Gen. konsulu v Praze, poté v Leningradě a t.č. Riga Meža parkā Stogholmas iela 33. Nevím čím jest? Zda ve vládních službách? Či ředitelem banky? Sám již dlouho mi ničeho nenapsal. Dne 5. XII. 1933 mu zemřela choť Valinka Krastová, rozená Melicharová z Čáslavi, má neteř, dcera mé sestry Barbory rozené Šmídové vdovy v Čáslavi Palackého 16. Oklikami přátel zvidám, že léčili ji v Praze Vinohr. nemocnici radiem, že ji propustili do Rigy a tam skonala. V neděli 10. XII. 1933 měla slavný pohřeb v Rize. Jí pan president věnoval prý na rakev vavřínový věnec – tedy p. Ing. E. Krasts persona grata? Mohli byste mi prosím zapůjčiti čísla novin z Rigy (lotyšských i německých) pišících o Krastových? S přáním šťastného nového roku a s výrazem díků znamenám Vám a Lotyšům oddaný Ferd. Šmíd kons. rada, děkan.“⁸⁶

Do propletence vzájemných vztahů a osudů Krastsových a Ferdinanda Šmída, osob spojených s Československo-lotyšskou společností, patří k dokreslení také další významná postava a její zakládající člen Josef Zubatý.

Bylo osobní snahou E. Krastse, aby se prvním předsedou Společnosti stal tento významný a uznávaný filolog, který by dodal spolku punc věrohodnosti a fundovanosti. Zubatý se ujal své funkce předsedy, řekněme zpočátku zamýšlené vzhledem k jeho věku a zaměstnanosti spíše předsedy čestného, s chutí a odhodláním. Na žádost lotyšského konzula odpovídá takto:

„Připisem ze dne 5. června č. 10803 mne ráčíte žádati o svolení, abych byl jmenován čestným předsedou nově založené Československo-lotyšské společnosti, jež má za úkol šíření a podporu kulturních styků mezi oběma republikami. Nemusím Vás, pane konsule ujišťovati, že bych toto jmenování pokládal za vzácné vyznamenání a

⁸⁶ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis Ferdinanda Šmída z 29. prosince 1933.

že bych hodnost, jíž by se mi tím dostalo, přijal s radostí i s hrdostí. Bohužel musím prositi za prominutí, že se nebudu moci zúčastniti dnešní valné hromady této společnosti: musím se zúčastniti večeře na počest p. velvyslance republiky Polské pořádané p. primátorem Drem. Baxou spolu s jinými osobami, jimž byl udělen řád Polonia restituta, která narychlo byla ustanovena na dnešní večer. Prosím abyste tuto omluvu laskavě sdělil pp. účastníkům valné hromady spolu s přáním nejlepšího zdaru Společnosti i oběma národům v ní sdruženým i s ujištěním, že podle svých skromných sil vždy s radostí budu hotov konati vše, čeho bude třeba na prospěch Společnosti a jejich úkolů.“⁸⁷

Baltistické dílo a universitní kariéru J. Zubatého jsem již popsal v kapitole o počátcích baltistiky na pražské universitě.⁸⁸ Po roce 1918 stál Zubatý u vzniku lektorátu lotyštiny na Universitě Karlově.⁸⁹ A v roce 1925 se stal předsedou Československo-lotyšské společnosti. Také díky jeho širokým kontaktům jak v české, tak v lotyšské kulturní veřejnosti si Společnost brzy získala dostatečný okruh členů a podporovatelů. Zubatý stál za příchodem řady lotyšských studentů na pražskou filosofickou fakultu a také za několika studijními cestami opačným směrem. Společnost tak mohla navázat styky s kulturními, ale také politickými špičkami Lotyšské republiky. Výbor Společnosti se pak ještě koncem roku 1925 rozhodl ocenit v dopise jeho zásluhy o její rozvoj:

„Vážený pane presidente:⁹⁰ výbor československo-lotyšské společnosti v Praze se na své schůzi konané dne 2. listopadu t. r. usnesl jednomyslně poděkovati Vám za dosavadní zásluhy, které jste ráčil prokázati společnosti při všech okolnostech v navazování kulturních styků s Lotyšskou republikou. Výbor jest si plně vědom toho, že jedině za Vaši vydatné pomoci a rady bylo možno dosáhnouti tak značných výsledků poměrně v krátké době trvání československo-

⁸⁷ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 4, Různý typ korespondence v původních celcích, složka Prof. J. Zubatý, dopis J. Zubatého z 9. června 1925.

⁸⁸ Viz s. 8-11.

⁸⁹ Který však také pro nedostatečný zájem studentů zanikl.

⁹⁰ J. Zubatý byl od roku 1923 prezidentem České akademie věd a umění.

lotyšské společnosti, která tolik váží si Vaší vzácné podpory. Nelze dostatečně slovy oceniti to, čeho prospěšného a důležitého pro společnost jste učinil. Víme tolik, že by mnoho strádala, kdybyste nebyl v jejím čele. Prosíme Vás, abyste i nadále laskavě řídil činnost, která si tolik pro příště slibuje. Československo-lotyšská společnost uložila si značné úkoly a doufá, že bude jí zachována Vaše laskavá přízeň.“⁹¹

Kultivovaného a vzdělaného⁹² filologa si nepovažovala jenom Československo-lotyšská společnost, ale celá česká kulturní veřejnost.

Samostatnou kapitolu by si také zaslouhoval ohlas jeho práce v Lotyšsku. V roce 1928 obdržel diplom čestného členství Rižské lotyšské společnosti a o rok později jako první Čech i čestný doktorát rižské university. V rámci Společnosti nejsou nezajímavé jeho vřelé vztahy s E. Krastsem a jeho ženou. Je nesporné, že prvních šest let Společnosti, během kterých stál v jejím čele, lze hodnotit jako velice úspěšné. Hlavně v oblasti získávání mezinárodních kontaktů byla jeho činnost nejvíce patrná. Když 21. března 1931 Josef Zubatý umírá, odchází také jakoby první období fungování Společnosti, které nese rukopis práce dvojice Krasts-Zubatý, a nadchází druhé období, kdy se vedení ujala dvojice Urban-Entner. K dokreslení vztahu první dvojice nám může posloužit krásný dopis V. Krastsové a jejího manžela Jindře Zubaté a jejímu manželovi Josefovi z března roku 1931. Dotýká se i života Krastových po jejich odchodu z Prahy do Leningradu, který rozhodně také stojí za přečtení:

„Vysoce vážená paní presidentová! Právě se dočítám z novin o nemoci váženého pana presidenta a velice nás tato zpráva rozrušila, přesto, že lékař zjistil, že už se daří pacientovi lépe. Jest to naše největší přání a útěcha, že než tento dopis Vám bude doručen, bude už vážený pan president jistě zdráv a vesel. Stále Jej vidím před sebou tak čiperného, veselého, vzdorujícího všemu nebezpečí, proto i

⁹¹ Archiv Akademie věd České republiky, fond Josef Zubatý, karton 3, Korespondence přijatá, dopis Československo-lotyšské společnosti ze dne 3. prosince 1925.

⁹² Není nezajímavé, že jeho rektorská instalační řeč ze dne 3. prosince 1919, nesla název O úpadku našeho knižního jazyka.

tentokráte věřím, že zas se sejdem při plném zdraví a Jeho dobrém humoru. Jen velkou starost mám o Vás milostivá paní, jistě Jste se hodně polekala v prvním okamžiku a je mne to tak líto, že jsem od Vás tak daleko a nemohu Vám být v ničem nápomocna, ač ze srdce ráda bych Vám uděla a vyhověla ve všem, Vzpomínám vás tolik a je mne to opravdu líto. Stýská se mne po Vás všech, čím dál více, přesto, že se mám zde dobře, přijdou na mne chvíle, že myslím na odjezd zpátky, stále žiji v myšlence, že jsem zde jen návštěvou a té pravé skutečnosti se bojím. Dostáváme tolik dopisů od našich přátel z Prahy a teprve nyní vidíme, jak nás tam lidé měli opravdu rádi a věste milostivá paní, že je mne to líto dnes, jak jsem Vás všici musela tak opustit, vždyť Vás mám tak ráda, a ty chvíle mezi Vámi byli tak krásné. Těžko se najde ve světě tak upřímné přátelství, jakého se nám dostalo v Praze. Zde žijeme ve velkém klidu, byl zde jen návštěvou tyto dny p. prezident Kalnin, který jel do Finska k zahájení nového parlamentu. Na jeho počest jsme pořádali veliký čaj, kde se sešla asi třiceti členná společnost a všem se to u nás líbilo, už byli u nás všici podruhé. Vrátila jsem se právě z Rigy po jednoměsíčním pobytu a proto dovezla jsem si hodně zásob a tím i můj stůl byl bohat na dobré věci, které jsou zde vzácností, (vždyť se všechno schání dohromady jak u nás za války). Nakonec jsme si zatančili v těch našich krásných salonech. Jinak se nám hospodaří dosti těžko, pan Seidl z Vinohrad nás zásobuje výbornou jeho šunkou, špekem, párky a růz. věci, což se poštou hodně zdraží, ale co máme dělat. Zato v Rize je blahobyť ve všem a mnohem levněji než zas v Praze. Pravděpodobně, koupíme si u moře vilku, ohledně toho jsem se tam teď zdržovala, protože musím s tím naším nábytkem něco udělat. Tak jsem si tam vybrala jednu hezkou vilku a teď to projednáváme, když se to uskuteční, tak bych si tolik přála, kdybych Vás tak s panem prezidentem mohla uhostit, je to hned u moře v krásném lese, tam by se Vám jistě líbilo a já bych měla i můj muž ohromnou radost. Spacím vozem se krásně jede a pohodlně, snad by se to dalo zařídit, prosím milostivá paní uvažujte o tom, a my Vás zvem na léto k nám, snad by někdo ze známých jel sebou, by Vám bylo veseleji, třeba pan ředitel Matoušek. Můj muž bude mít letos asi

dva měsíce dovolenou, tak červenec srpen, u moře v Rize je překrásně v létě i zimě, právě, že, tam není mnoho lidí a krásný klid. Dala jsem se fotografovat v Rize a při této příležitosti dovoluji si Vám milostivá paní přiložiti tento obrázek, který není nijak zvláštní, ale aspoň uvidíte, jestli jsem se změnila v tom Leningradě. Dostáváme denně pražské noviny a proto s netrpělivostí budu sledovat zprávy o Váženém panu presidentu, kterému ještě jednou s mým mužem z hloubky srdce přejem hodně zdraví a těšíme se na shledanou. Vyprošuji si uctivé poručení. Milostivá paní Vás upřímně vzpomíná a zdraví Vám oddaná V. Krastová.

Vzácný a milý příteli celého mého národa! Smutně se nás dotkla zpráva o Vašem náhlém ochuravění, které doufám nebude tak vážné a budete nám opět při plné síle zachován. Což Vám z hloubky srdce přeji a těším se na shledanou přeci ještě v Rize, kam Vás i milostivou paní upřímně zvu. S přátelským pozdravem a ruky políbením milostivé Vám oddaný E. Krasts.⁹³

Smrt J. Zubatého jen pět dní po napsání tohoto dopisu, rozehrává tragické vyústění tohoto česko-lotyšského přátelství. Žádný z plánů uvedených v tomto dopise se již neuskutečnil. Valerie Krastová je následně stížena těžkou nemocí a roku 1933 umírá. Politická kariéra jejího manžela po roce 1932 vzala za své a rok 1934 to již jen potvrdil. Vojenské obsazení Lotyšska Rudou armádou pak vede ke smetení jeho práce za svobodné Lotyšsko a vede i k jeho smrti.

Posledním významným členem Československo-lotyšské společnosti, který si určitě zaslouží krátké zastavení je Hanuš Entner⁹⁴ (1902-1986). Tento dlouholetý úředník ministerstva železnic

⁹³ AAV ČR, fond Josef Zubatý, karton 3, Korespondence přijatá, dopis od V. a E. Krastových ze dne 16. března 1931.

⁹⁴ Rodné jméno Hanuše Entnera je Jan, Hanuš se mu vždy říkalo v rodině a on ho převzal i do svého veřejného života. Matkou Entnera byla Mira, která se jako velice mladá provdala za důstojníka rakousko-uherské armády Entnera, s kterým se však posléze rozvedla a vdala se opět za důstojníka armády rakousko-uherské Helboka. Používala pak tedy jméno Mira Entnerová–Helboková. Sama byla tvůrčí a kromě několika lotyšských pohádek K. Skalbeho překládala i některé německo jazyčné básníky, např. R. M. Rilkeho. Tyto překlady však zůstaly povětšinou v rukopise. Za poskytnutí těchto informací děkuji starší dceři H. Entnera Daniele Srbové *1930.

vystudoval Svobodnou školu politických nauk v Praze a získal diplom politických věd.⁹⁵ Roku 1929 se oženil, a v roce 1930 se stal tajemníkem Československo-lotyšské společnosti a v podstatě zajišťoval její každodenní chod. V třicátých letech se stal jakousi duší Společnosti a věnoval jí skutečně velkou část svého času. Vedle samotné činnosti tajemníka, která zahrnovala hlavně vyřizování četné agendy a korespondence se sám věnoval studiu lotyšského jazyka i kultury a vydal několik knižních i časopiseckých studií a překladů.

První publikací byl *Slovníček Česko-lotyšský* vydaný roku 1928.⁹⁶

Zde byl český zájemce seznámen na 63 stranách se základy lotyšské gramatiky a dostatečnou slovní zásobou. Ačkoli se jedná z pohledu jazykovědce o práci plnou chyb, hlavně gramatických, jde o první a zatím také poslední pokus o vydání takového slovníku v Čechách!

Po tomto slovníčku následovala kniha *Pohádky*⁹⁷ Karlise Skalbeho.

Knížečku opět vydala Československo-lotyšská společnost, jednotlivé pohádky byly nejprve uveřejňovány v letech 1926-1928 časopisecky a posléze knižně. První pohádku *O Popelce* přeložila Entnerova matka, Mira Entnerová-Helboková. Následně se Entner zabýval propagací turistických cest do Lotyšska. V rámci Společnosti inicioval celou řadu poznávacích a pobytových zájezdů členů i nečlenů. V roce 1930 vydal drobnou propagační brožurku *Lotyšská riviera. Stručný průvodce po lotyšských lázních*⁹⁸ a o šest let později již o poznání reprezentativnější bedekr *Lotyšsko a jeho moře. Turistický průvodce a rádce*.⁹⁹ V roce 1937 vyšel další Entnerův překlad lotyšské literatury - *Dvě lotyšské povídky. Ze školského života před válkou* od

⁹⁵ Svobodná škola politických vznikla v roce 1928 v Praze jako vysokoškolské pracoviště neuniverzitního typu. Jejím hlavním cílem bylo produkovat vzdělané odborníky v oboru politologie, státní správa a žurnalistika. Jako všechny ostatní vysoké školy v Čechách byla r. 1939 uzavřena a po druhé světové válce již znovu neotevřena. Její poslání však částečně převzala budoucí fakulta žurnalistiky a posléze Fakulta sociálních věd UK.

⁹⁶ H. Entner, *Slovníček česko-lotyšský*, vydala Československo-lotyšská společnost v Praze, Praha 1928.

⁹⁷ K. Skalbe, *Pohádky*, přel. H. Entner, vydala Československo-lotyšská společnost v Praze, Praha 1929.

⁹⁸ H. Entner, *Lotyšská riviera. Stručný průvodce po lotyšských lázních*, vydala Československo-lotyšská společnost v Praze, Praha 1930.

⁹⁹ Týž, *Lotyšsko a jeho moře. Turistický průvodce a rádce*, vydala Československo-lotyšská společnost v Praze, Praha 1936.

Jānise Pokurse.¹⁰⁰ Vedle těchto prací publikoval několik studií z historie lotyšského knihtisku, literatury a školství v několika katalozích či časopisech. A také několik dalších překladů, jak nás o tom utvrzuje dopis od redaktora *Moravsko-slezského deníku* Vojtěcha Martínka (1887-1960), který byl sám autorem poutavého cestopisu po Litvě:¹⁰¹

„Skalbeho Lesního holuba, kterého mi odevzdal přítel Ad. Veselý, jsem uveřejnil v příloze našeho listu (Besedy Mor. Slez. deníku) 7. února. Administrace ...vám pošle honorář. Poněvadž sám mám zájem o lotyštinu, rád přijmu i další překlady z originálu, event. bych vám mohl zapůjčiti některé knížky k překladu, které mám po ruce. Přeložíte-li nějakou práci poněkud delší (více než 200 řádků), prosil bych vás o zapůjčení původního textu...“¹⁰²

V pozůstalosti po H. Entnerovi uložené v Památníku národního písemnictví¹⁰³ se uchovala obsáhlá korespondence Entnera s Maryšou Radoňovou Šáreckou (132 dopisů), Emanuelem z Lešehradu, Emanuelem Chalupným, i Josefem Klikem. Všem těmto, i jiným svým přátelům podával různé drobné informace o Lotyšsku a některým své práce i posílal. Jen k drobnému pozastavení nás nutí kuriózní dopis Entnerovy známé Gabriely Preissovové z roku 1929.

*„...co dělá ta lotyšská dáma, která zde chtěla studovat naši literaturu a mě slíbila, že mi opravdu vrátí tu německou novelku *Ve víru*, kterou bych podruhé nikde nemohla získati...Slíbila mi, že si to přeloží ještě v Praze, vždyť to opravdu byla nepatrná práce...“¹⁰⁴*

Zde se pravděpodobně jednalo o skutečnou *lotyšskou dámu!* A to o Martu Grimmů, která právě v roce 1929 začala v Praze studovat. O žádné jiné stipendistce z Lotyšska v té době se dosud neví. Entnerovo dílo věnované Lotyšsku uzavírá jeho příspěvek *Lotyši* v publikaci *Stavitel chrámu*, věnované Otakaru Březinovi, jeho dílu a

¹⁰⁰ J. Pokurs, *Dvě lotyšské povídky. Ze školského života před válkou*, přeložil H. Entner, vydala Československo-lotyšská společnost v Praze, Praha 1937.

¹⁰¹ V. Martínek, *Z Litvy o Litvě*, Praha 1926.

¹⁰² LA PNP – deponované pracoviště Staré Hrady, fond Hanuš Entner, karton 1, Korespondence přijatá-vlastní, dopis od Vojtěcha Martínka z 15. února 1926.

¹⁰³ LA PNP – deponované pracoviště Staré Hrady, fond Hanuš Entner, 2 kartony.

¹⁰⁴ LA PNP – deponované pracoviště Staré Hrady, fond Hanuš Entner, karon 1, Korespondence přijatá-vlastní, dopis od Gabriely Preissovové z 27. října 1929.

ohlasu jeho díla v evropských zemích.¹⁰⁵ Zde informoval o ohlasu Březinovy poezie v Lotyšsku a referoval o překladech jeho poezie od Marty Grimmy.

3.5. Tři velké výstavy Československo-lotyšské společnosti v Praze

Mezi největší společenské akce, které Společnost pořádala, patří také tři úspěšné výstavy z třicátých let. První z této řady byla *Výstava baltické knihy v Praze* v lednu 1933. Výstavu uspořádala Československo-estonská společnost v Praze, Spolek litevských studujících „Lithuania“ v Praze, Československo-lotyšská společnost v Praze a Ústřední knihovna města Prahy, v jejíž prostorách se mezi 14. a 29. lednem výstava uskutečnila. Protektorát nad výstavou převzal primátor Dr. Karel Baxa, velvyslanec Lotyšské republiky v Československu Karlis Ducmans, velvyslanec Litevské republiky v Československu Jonas Aukštuolis a K. R. Pusta, velvyslanec Estonské republiky pro Československo se sídlem ve Varšavě. Výstavní komité tvořil Josef Urban předseda Československo-lotyšské společnosti a Volného sdružení baltických spolků v Praze, Josef Obr, předseda Československo-estonské společnosti, Ing. C. Jurgis Monkevičius, bývalý předseda spolku „Lithuania“, Dr. Jan Thon, ředitel knihoven města Prahy, dále Miroslav Heřman, Dr. Ladislav Kosterka, Nikolaj Skudre a Hanuš Entner.

*Výstava měla dokonalý úspěch v širokých kruzích obecnstva (na 500 návštěvníků) a nečekaný ohlas v domácím i zahraničním tisku. Byl k ní vydán též katalog, který svým obsahem je vlastně kulturním sborníkem baltických národů.*¹⁰⁶ Vydaný sborník skutečně splňoval kritéria pro kvalitní kulturní sborník. Obsahoval stručnou historii knižní kultury všech tří republik. O estonské knize psal ředitel archivní knihovny při Estonském Národním museu v Tartu R. Antik, o litevském knihtisku V. Ruzgas a o lotyšském písemnictví pojednal H. Entner. Vedle toho katalog obsahoval soupisy českých

¹⁰⁵ Stavitel chrámu, Praha 1941, s. 225-227.

¹⁰⁶ *Deset let Československo-lotyšské společnosti*, s. 17.

baltik a baltských bohemik vyšlých tiskem a také výběrové bibliografie vydaných knih od získání nezávislosti.

V roce 1937 proběhla další úspěšná výstava, která si získala slušný ohlas v tisku a odborných kruzích. Jednalo se o *Výstavu Lotyšského výtvarného umění* ve výstavním pavilonu spolku Myslbeek. Výstava proběhla mezi 4. a 23. květnem a protektorát nad ní za lotyšskou stranu převzal prezident republiky Dr. Karlis Ulmanis a za českou stranu prezident Dr. Edvard Beneš, který se i s manželkou Hanou osobně zúčastnil slavnostní vernisáže. U příležitosti této výstavy pak Společnost i vydala publikaci *Lotyšské soudobé umění*.

Třetí a poslední výstavou byla *Výstava estonských a lotyšských odborných škol*. Výstava proběhla mezi 19. květnem a 6. červnem roku 1938 v budově městské odborné školy pro ženská povolání v Praze II. Protektory této výstavy se stal opět Dr. Petr Zenkl, dále Prof. Dr. Augusts Tentelis ministr vyučování Lotyšské republiky, Aleksander Jaakson ministr osvěty Estonské republiky a Dr. Emil Franke ministr školství a národní osvěty Československé republiky. Ve výboru se vedle celé řady lotyšských, estonských a českých učitelů, objevili činovníci Československo-lotyšské společnosti Josef Urban a Hanuš Entner, dále členové Československo-estonské společnosti, její předseda Karel Schreier¹⁰⁷ a další. Čestnému výboru pak dominovali zaměstnanci příslušných ministerstev a diplomaté. Při slavnostním zahájení výstavy účinkoval pěvecký sbor *Křížkovský*. I k této výstavě vyšel stejnojmenný katalog, který obsahoval studie o estonském školství z pera Dr. A. Hořicové a o školství lotyšském od H. Entnera. Ten lotyšské školství popisuje takto:

Na území 66 tisíc km² a při přibližně 2 milionech obyvatel má dnešní Lotyšsko okrouhle 2100 základních škol (nahrazující naše obecné a měšťanské) s 8400 učiteli a 210000 žáky, odborné školení poskytuje přes 90 nižších škol, z nichž polovina jest zemědělských, včelařských, zahradnických apod. Vedle několika vyšších učilišť technických má Lotyšsko též svou universitu v Rize – staré vysoké

¹⁰⁷ Současně člen Československo-lotyšské společnosti.

učení s dobrou pověstí, na jehož 11 fakultách bývá ročně zapsáno na 8000 posluchačů, počet hodný úcty. Práce ze čtyř, na naší výstavce zúčastněných odborných škol, frekventovaných většinou ženami, jsou jen částečnou ukázkou jednoho u jejich poslání: pěstovat lotyšský umělecký průmysl v duchu národního umění a svérázu, buditi zájem o hodnotnou ruční práci a přispívat tím k vytríbení vkusu všech vrstev národa.¹⁰⁸

3.6. Otázka baltických spolků

Na počátku třicátých let se v důsledku hospodářské deprese zhoršila ekonomická situace i v Československo-lotyšské společnosti. V této době také dochází v okruhu činovníků společností pěstující kulturní vztahy s Pobaltím k rozmachu myšlenky těsnějšího sepjetí těchto organizací. Vůdčím elementem těchto idejí byla právě Československo-lotyšská společnost, společnost, která byla také ze všech společností pěstující vztahy s Pobaltím nejaktivnější.

Československo-estonská společnost vznikla v roce 1930 a jejím předsedou se stal středoškolský profesor Josef Obr (1896-1970). Ekonomická situace této Společnosti odpovídala celkově slabší ekonomické i politické vazbě mezi oběma státy. Josef Obr byl autorem několika časopiseckých článků informujících českou veřejnost o Estonsku, napsal hesla o Estonsku do dodatků *Ottova slovníku naučného* a přeložil divadelní hru *Skřítek* od největšího soudobého estonského spisovatele Eduarda Wildeho (1865-1933). V doslovu této publikace pak seznamuje čtenáře s životem spisovatele a přibližuje i jeho poměr k Čechům:

„Své vzdělání prohluboval a rozšiřoval Wilde jednak studiem cizích literatur, jednak četnými cestami studijními po zemích evropských a asijských...Jedna z těchto cest přivedla ho roku 1903 do Prahy. O této cestě mě píše Ed. Wilde v jednom z dopisů tato slova:

¹⁰⁸ Výstava estonských a lotyšských odborných škol, katalog k výstavě, Praha 1938, s. 8-9.

„My Estonci, pozorovali jsme tehdy s velikým zájmem a napětím nacionální boj Čechů proti Vídni, poněvadž jsme sami podobný boj – ovšem v menším měřítku – vedli proti brutální potlačovací politice Ruska a proti násilnému porušování národa estonského. Při návštěvě české metropole bylo mým úkolem poznati metody tohoto boje a seznámiti se s materiálními pomocnými prameny emancipačního českého boje. To se mě podařilo. Žurnalističtí kolegové z Národních listů, na které jsem se obrátil, seznámili mě se vším, čeho mě bylo zapotřebí, uvedli mne do sokolských jednot a po několik dní mě provázely, ukazovali mě Prahu nacionální a kulturní. Tehdy jsem po prvé poznal české srdce, srdce mladické, bojující za svůj ideál a dychtivé činů. Myslím, že česká samostatnost bývala by se uskutečnila i bez světové války.“¹⁰⁹

Tato epizoda nás seznamuje letmo s vývojem kulturních vztahů s dalším baltským národem. Československo-estonská společnost podnikala na poli sblížení zainteresovaných republik podobné kroky jako Československo-lotyšská společnost, ale v o poznání menším měřítku. Josef Obr se snažil spolupracovat s Hanušem Entnerem, s kterým ho pojilo i osobní přátelství. Po jeho rezignaci v polovině třicátých let se předsedou stal ředitel banky Slavie Karel Schreier, který řídil Československo-estonskou společnost až do jejího zániku na konci třicátých let. Společnost nikdy nedosáhla takových výsledků, jako spřátelená společnost lotyšská a počet jejích členů nikdy nepřesáhl čtyřicet až padesát osob.

Nejslabším článkem společností pěstujících kulturní vztahy s Pobaltím byla společnost Československo-litevská. Ač výchozí podmínky pro vznik i vývoj společnosti byly asi nejvýhodnější ze všech tří spolků, nedokázala se na tomto poli ustavit jediná společnost, která by mohla své vytyčené cíle plnit. O ustavení Československo-litevského spolku se neúspěšně pokusili v květnu 1928 bývalý legionář Antonín Novotný, ředitel Hospodářské jednoty pro obchod s východem František Matoušek¹¹⁰ a litevský student

¹⁰⁹ E. Wilde, *Skřítek*, Praha 1931, s. 69-70.

¹¹⁰ Významný člen Československo-lotyšské společnosti v Praze.

Alfonzas Barauskas.¹¹¹ Tento pokus však ztroskotal a Československo-litevská společnost byla založena až o deset let později v roce 1938. Vytyčila si podobné cíle jako obě dvě již dříve ustavené baltické společnosti. Do svého čela si zvolila dva předsedy, Antonína Novotného a prvního českého diplomatického zástupce v Litvě Jaroslava Galii (1875-1941).¹¹² Společnost však již nestihla vykonat žádnou větší práci, neboť neustále se zhoršující politická situace v Evropě jí znemožnila, stejně jako ostatním organizacím, plnohodnotnou činnost. Všechny tři zmíněné společnosti měly své sesterské společnosti: Lotyšsko-československou společnost v Rize, Litevsko-československou společnost v Kaunasu a Estonsko-československou společnost v Tallinu, s kterými udržovaly styky. Od roku 1928 fungoval také v Praze Spolek litevských studujících v Československé republice Lithuania, který svým způsobem nahrazoval téměř neexistující Československo-litevskou společnost.

Návrh částečného sloučení či vzájemné spolupráce těchto spolků v Československu vycházel v průběhu třicátých let od Československo-lotyšské společnosti. Část jejích členů byla současně členy Československo-estonské společnosti či například Československo-finského komitétu.¹¹³ Na počátku třicátých let přichází Společnost s ideou široce koncipovaného sdružení spolků pěstujících kulturní styky s pobaltskými a severskými zeměmi. Tato jednání, která probíhala v letech 1931 a 1932 však ztroskotala na nezájmu společností pěstujících styky se severskými zeměmi.¹¹⁴ Následně však bylo ustanoveno jen Volné sdružení baltických spolků v Praze, jehož předsedou se stal Josef Urban. Největším úspěchem tohoto sdružení bylo uspořádání již zmíněné Výstavy baltické knihy v Praze v roce 1933. Sdružení slučovalo vedle Československo-lotyšské společnosti také Obrovu estonskou společnost a Spolek

¹¹¹ L. Švec, *Kulturní styky ČSR s pobaltskými republikami mezi dvěma světovými válkami*, Slovanský přehled 78, 1992, s. 433.

¹¹² Podrobný životopis J. Galii podal L. Švec, *Hudebník v diplomacii: Jaroslav Galia (1875-1941)*, Slovanský přehled 85, 1999, s. 149-163.

¹¹³ Členy Československo-finského komitétu byli například Pavel Fink a Hanuš Entner.

¹¹⁴ Viz ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 3, Korespondence institucionální, Československo-dánská společnost, Československo-estonská společnost, Československo-finský komitét, Československo-švédská společnost.

litevských studujících v Praze Lithuania. Po ukončení této akce však z dalších aktivit sdružení již sešlo, a to další činnost již nevyvíjelo.

K oživení těchto myšlenek pak dochází na počátku druhé poloviny třicátých let. Předseda Josef Urban vystoupil 5. února 1936 na schůzi Československo-lotyšské společnosti a informoval předsednictvo, *„že zahájí příslušná jednání o uskutečnění tzv. Baltického ústavu, který by zahrnoval všechny zájmové skupiny zabývající se vztahy s touto oblastí. Podobné zájmové ústředí již jedenkrát existovalo v roce 1933 (výstava baltické knihy) a celkem se osvědčilo.*¹¹⁵ Tomuto tématu se pak věnuje ještě jeden zápis ze schůze v roce 1938, kdy se *Ing. Dr. Červín dotazuje, zda by nebylo v zájmu zjednodušení agendy, provést spojení lotyšské, estonské a připravované litevské společnosti ve Společnost baltickou. K tomu poznamenává předseda Společnosti: o věci bylo již dříve uvažováno a také jednáno. Nyní se však připravuje ustavení zvláštního baltického ústavu...*¹¹⁶

Baltický ústav nikdy nevznikl, Československo-estonská společnost v té době prakticky přestává vyvíjet jakoukoli činnost a Československo-litevská společnost se v podstatě stihla jenom ustavit. Konec třicátých let byl politicky velice vyhrocený a i agilní společnost, jakou byla Československo-lotyšská společnost, se s touto politickou situací nemohla vypořádat vítězně. A tím také možnost vzniku podobných aktivit prakticky nepřipadá v úvahu.

¹¹⁵ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Kniha zápisů ze schůzí 1934-1939, zápis z 5. února 1936.

¹¹⁶ Tamtéž, zápis z 20. října 1938.

3.7. Vznik odboček Československo-lotyšské společnosti

(B. Böhm – P. Fink – R. Těsnohlídek)

Vedle pražské Společnosti, která vznikla v roce 1925, vzniklo spontánně i několik jejích odboček. Všechny, ač se oficiálně vydávaly za pobočky pražské společnosti, byly de facto plně autonomní a vyvíjely vlastní spolkovou činnost.

Nejvýznamnější z dceřiných společností byla odbočka brněnská, která vznikla z podnětu úředníka Aloise Böhma (1899-1987) a spisovatele Rudolfa Těsnohlídka (1882-1928) 22. září 1927. Její aktivita se podobala aktivitě Společnosti pražské a zahrnovala vydávání knih, publikování řady propagačních článků, podporu lotyšské kultury v Brně a přednáškovou činnost. V únoru 1928 měla již 21 členů a dva zemřelé, Rudolfa Těsnohlídka a jeho ženu Olgu. Předsedou pobočky byl ředitel gymnázia Rudolf Friedrich a místopředsedou lotyšský konzul v Brně František Eichler. Mezi její nejvýznamnější členy patřil Alois Böhm, spisovatelé Antonín Šrámek a Oldřich Zemek, redaktor, legionář a spisovatel Pavel Fink, redaktori František Hadrava a Václav Unzeitig, Finkova manželka Anna a farář Alois Koudelka – O. S. Vetti. V roce 1934 již odbočka dosáhla 34 členů. V roce 1935 pak vznikla i pobočka v Olomouci, která však vedle několika slavnostních akcí ve slavnostní den oslav lotyšské státnosti nevyvinula žádnou větší aktivitu. Jen u příprav pak zřejmě zůstalo v případě pobočky Bratislavské. Profesor bratislavské university Jan Kvačala, který obdržel čestný doktorát na řížské universitě, se počátkem roku 1930 snažil tuto odbočku ustavit, zřejmě však neúspěšně. Mezi nejvýraznější a nejaktivnější členy těchto vedlejších společností patřili Pavel Fink, Rudolf Těsnohlídek a Alois Böhm.

Redaktor Národního osvobození a spisovatel Pavel Fink (1891-1965) byl synem venkovského učitele a spisovatele Petra Finka. Po maturitě na reálném gymnáziu v Rokycanech v roce 1912 pracoval jako redaktor *Selských listů* a v roce 1914 byl odveden do rakousko-uherské armády. Po příchodu na haličskou frontu přeběhl k Rusům a

poté vstoupil do československých legií. V době ruské občanské války působil jako válečný zpravodaj v Omsku a Čitě. V létě roku 1920 se vrátil do Čech a sebou si přivezl manželku Annu (*1894), původem Lotyšku a syna Pavla (*1918). Ve dvacátých letech pracoval v nově zřízeném Památníku odboje v Praze a od roku 1925 v brněnské redakci Národního osvobození. Ve své vlastní autorské tvorbě se věnoval hlavně námětům s legionářskou tematikou. Vedle autorské umělecké tvorby také překládal z ruštiny a lotyštiny. V předvečer desetiletého výročí vzniku Lotyšské republiky Fink píše do pražské centrální Společnosti:

„...se ženou jsme připravili 8-10 překladů povídek lotyšských spisovatelů, jimiž zaplavíme moravský tisk, aby ku dni 18. listopadu přinesl ukázky lotyšské literární tvorby.¹¹⁷ Dále publikoval řadu cestopisných črt po Pobaltí a Skandinávii. V roce 1928 mu vyšel soubor několika těchto textů pod názvem *Osvobozená země*¹¹⁸ a v roce 1931 cestopis *Za severním sluncem. Dojmy a pozorování z toulek na Baltu*, který byl oceněn Cenou země Moravskoslezské.¹¹⁹ Do meziválečného Lotyšska umístil Fink i děj svého detektivního románu *Mlhy na pobřeží*. Na psychologickém příběhu detektiva Valdisa Toneho a paní Laimy¹²⁰ popisuje každodenní život ve svobodném Lotyšsku a přibližuje i řadu dobových reálií a postav. Jako grafický doprovod jsou chytře použity černobílé fotografie Rigy a lotyšského pobřeží z předválečných dob. Je však trochu paradoxem, že tato kniha vyšla až po druhé světové válce, tedy v době, kdy již svobodná Lotyšská republika neexistovala.¹²¹

Dalším agilním členem brněnské pobočky byl její spoluzakladatel, jednatel a úředník Alois Böhm (1899-1987). Ten vydal v roce 1927 stručnou informativní brožurku *O Lotyšsku*,¹²² kde seznamuje čtenáře s lotyšskými dějinami, kulturou a hospodářským

¹¹⁷ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis P. Finka ze 29. října 1928.

¹¹⁸ P. Fink, *Osvobozená země*, Praha 1928.

¹¹⁹ Týž, *Za severním sluncem. Dojmy a pozorování z toulek po Baltu*, Brno 1931.

¹²⁰ Laima bylo jméno lotyšské bájně bohyně štěstí, obdoba Fortuny.

¹²¹ P. Fink, *Mlhy na pobřeží*, Brno 1946.

¹²² A. Böhm, *O Lotyšsku*, vydala Československo-lotyšská společnost – pobočka Brno, Brno 1927.

životem. Jedná se o první pokus na podobné téma z pera českého autora, který však obsahuje velké množství nepřesností a chyb. Jeho zájmy nekončily u Lotyšů, neboť Böhm se živě zabýval také jihoslovanskými národy, Slovinci a Chorvaty. A později i překládal ze Slovinštiny.

Třetí významnou postavou společnosti byl Rudolf Těsnohlídek (1882-1928). Ten stál u zrodu brněnské odbočky, Lotyšsko sám před tím ještě navštívil, ale v roce 1928 tragicky umírá svou vlastní rukou. Svůj osud spojil se Společností a Lotyšskem jen krátce. Z jeho cesty po Lotyšsku však zůstala báseň *Latvija*, kterou pod tlakem svých pocitů a vzpomínek napsal a otiskl v Lidových novinách v roce 1927.¹²³

Latvija

*O jedné zemi přemítám jen podle jména známé
Já dříve o ní neslychal, vždyť kdysi nebylo jí,
A chovám v pevnou víru v ní, že ona neoklame,
že jak to jméno sladké je, že tesknoty mé zhojí.
Mě zdá se jako ovoce, jež pozdním voním jarem,
Jež lesní voní mýtinou a modrým světlem dalek,
kde obraz dívky z mladých let procítá v srdci starém.
Tam bledé slunce severní jde nocí červencovou,
Jak láska, která plakala, až oči rudnou žhavě,
Jak bolest, jež se nevrací a stezku šlape novou
Pat uhnětených únavou dál po zelené trávě,
Tam lesy uzřím hluboké, kde zrcadlí se věky
Až u dna míru vlhkého, tam spatřím jezer klid,
jenž povědom jest člověku jak zpěv i jazyk měkký.
O zemi divné přemítám a je mi jak bych šel
zas po širokém palouku, kde děti věnec vijí,
kde dlouho jaro přebývá a kde bych uslyšel
kukačku o žních zakukat. A slyším o Latviji*

¹²³ Lidové noviny ze dne 29. 6. 1927. Cituji z P. Štoll, *Česko-lotyšská literární vzájemnost do roku 1940*, diplomová práce obhájená na FF UK 1998, Praha 1998, s. 79.

Členem brněnské odbočky byl i Alois Koudelka - O. S. Vetti, který byl v roce 1936 zvolen i čestným členem pražské Společnosti. Jejím členem byl i účetní brněnské zbrojovky Antonín Bílek, který také překládal z lotyštiny a zabýval se česko-lotyšskými kulturními styky.

3.8. Lotyšsko-československá společnost v Rize (V. Maldonis – J. Endzelīns – V. Čihař)

Četné styky měla Československo-lotyšská společnost i se sesterskou Lotyšsko-československou společností (Latviešu-čechoslovaku biedrība) v Rize.

Jejími hlavními postavami byli teolog Valdemars Maldonis, jazykovědec Jānis Endzelīns, český konzul v Lotyšsku Josef Košek.¹²⁴ Jejím členem se po svém odchodu z Prahy stal i E. Krasts. Okolnosti vzniku a složení společnosti popisuje dopis, kterým nově vzniklá společnost informovala Josefa Zubatého:

„Lotyšsko-československá společnost se ustanovila v Rize dne 20. prosince 1925. Zakládající valnou schůzi svolal lektor jazyka českého na lotyšské universitě p. Václav Čihař, který ve své úvodní řeči v lotyšském jazyce promluvil o úkolech zakládané společnosti, zdůrazniv zvláště nutnost, aby malé národy dorozumívaly se cestou kulturní. Této zakládající schůze se účastnili: Předseda lotyšského parlamentu p. Dr. P. Kalnin, generální sekretář min. zahr. p. H. Albat, ředitel západoevropského oddělení min. zahr. p. P. Séja, sekretář min. zahr. p. A. Stegman, prof. teologické fakulty lot. University p. Dr. V. Maldon, rektor Umělecké akademie prof. V. Purvīt, ředitel lotyšského Národního divadla p. A. Bérzin, ředitel státní knihovny p. M. Stumberg, předseda „Latvijas kultura

¹²⁴ Josef Košek (1886-1953) vstoupil do služeb ministerstva zahraničních věcí jako ruský legionář. Působil jako diplomat Ekvádoru a Lotyšsku. V letech 1946-1947 byl členem československé vojenské mise u Spojenecké kontrolní rady v Berlíně.

veicināšanas biedriba“ p. O. Kroll, hudební skladatel a kritik p. J. Zálit, hudební kritik p. E. Brusubārda a jiní, jakožto i členové československé kolonie pánové A. Tlapa st., V. Stanislavský, L. Tittl, Bredford-Forkač, A. Tlapa ml., včele s československým konsulem V. Koškem. Shromáždění na návrh p. Čihaře zvolilo za předsedu zakládající schůze předsedu lotyšského parlamentu p. Dr. Kalnina, za sekretáře p. tajemníka min. zahr. A. Stegmana. Návrh byl jednohlasně přijat a p. Dr. Kalnin zahájil schůzi. Shromáždění pozdravil telegramem min. vyučování p. Alvid Kalnin a písemně lotyšské konservatoře p. prof. J. Vítold. Na návrh předsedy p. Kalnina p. Čihař přečetl návrh stanov, který sám vypracoval. Aby se však stanovy uvedly v soulas s přísnými podmínkami lotyšského zákona, byl zvolen devítičlenný zatímní výbor, aby věc prozkoumal. Po jeho zvolení konala se ihned první schůze zatímního výboru Lotyšsko-československé společnosti. Za předsedu schůze zvolen p. prof. Maldon, za sekretáře p. A. Stegman. Výbor přikročil nejprve k otázce propracování a registrace stanov. Výbor svěřil tuto věc na návrh prof. Maldona zplnomocněným členům výboru p. O. Krollovi a prof. Maldonovi. Rozhodnuto, aby jménem Lotyšsko-československé společnosti účastnil se zahájení výstavy československých grafiků v Rize prof. Maldon. Potom byli rozděleny funkce členů zatímního výboru: předseda společnosti - prof. Maldon, místopředseda konzul Košek, sekretář O. Kroll, druhý sekretář – Čihař, pokladník Bérzin, ostatní členové výboru gen. sekretář Albat, prof. Purvít, ředitel tiskového oddělení min. zahr. Dr. A. Bیلman, A. Tlapa st., Bredford-Forkač. Při ukončení schůze ukázal prof. Maldon na veliký význam Lotyšsko-československé společnosti a vyslovil naději, že společnost při vzájemném sbližování obou národů bude uskutečňovati v Lotyšsku československou myšlenku školní – Komenského, myšlenku církevní – Husovu a myšlenku státní - Masarykovu.“¹²⁵

Profesor teologie na rižské universitě Valdemars Maldonis stál v čele společnosti v letech 1925-1932 a 1933-1940. Skutečně

¹²⁵ AAV ČR, fond Josef Zubatý, karton 4, Korespondence přijatá, dopis od Lotyšsko-československé společnosti v Rize z 19. ledna 1926.

reprezentativní členská základna společnosti dosáhla počtu zhruba dvou set členů, společnost vyvíjela obdobnou činnost jako sesterská společnost v Praze a udržována byla také obsáhlá korespondence.

V letech 1932-1933 vedl společnost filolog prof. Jānis Endzelīns (1873-1961), významný jazykovědec evropského formátu, kterého pojilo nejen profesní, ale i osobní přátelství s Josefem Zubatým. Endzelīns byl autorem lotyšské mluvnice a celé řady dalších základních prací z jazykovědné baltistiky. Jeho žačkou a posléze i manželkou byla Marta Grimma. V rámci slavistického studia na rižské filosofické fakultě Endzelīns velice propagoval češtinu i literárně pojatou bohemistiku. V roce 1926 založil na universitě lektorát češtiny, který se na rozdíl od lektorátu lotyštiny na pražské universitě, těšil poměrně vysokému zájmu studentů.

V polovině třicátých let byla uvnitř Lotyšsko-československé společnosti zřízena národohospodářská sekce, jejímž úkolem bylo navazovat a podporovat vzájemné hospodářské a ekonomické vazby. Jejím vedením byl pověřen Eduards Krasts, který v té době také obdržel nově zavedený diplom čestného člena Československo-lotyšské společnosti.

Významně se také v rižské společnosti, hlavně v počátku její existence, angažoval český filolog a žák J. Zubatého Václav Čihař (1900-1981). Ten v letech 1919 až 1924 absolvoval studium slovanské, baltské a staroindické filologie a indoevropské srovnávací jazykovědy pod J. Zubatým. V letech 1924-27 pak pokračoval ve studiu baltské filologie na universitě v Rize, kde působil také jako lektor českého jazyka.¹²⁶ Ve třicátých letech pak studoval klínopis a

¹²⁶ Vztah J. zubatého a V. Čihaře i zákulisí Čihařova studia v Rize popisuje i jejich vzájemná korespondence. V AAV ČR, fond J. Zubatý, se nachází jen 2 dopisy od Čihaře. Jede z nich, z 6. Července 1925 líčí Čihařův pobyt takto: *Velevážený pane profesore! Dovoluji si vyřídít Vám srdečný pozdrav pana profesora Endzelina v Rize. Já sám vrátil jsem se do Prahy koncem června, vlastně jen na prázdniny, protože ještě se podívám do Lotyšska na jeden rok. Nalezl jsem tam toliko milých přátel, že mne nechtěli ani pustit domů. Musil jsem jim slíbit, že opět přijedu. Československá vláda, jsouc spokojena s mou činností, poskytne mi stipendium ještě na příští rok. Proto prosím, abyste mi neměl za zlé, budu-li Vás snad obtěžovati malou prosbou: prosím o nějaké doporučení, které je čistě formální a pro ministerstvo školství. Poradil mi to děkan prof. Smetánka. Chci opět pokračovat ve studiích baltské filologie u Endzelina a chtěl bych věnovat pozornost také litevštině, neboť i několik litvanů mám známých v Rize. Jsem Vám vděčen za vaši ochotu předem. Doporučení račte poslat na mou adresu: Praha – III., Dražické nám., č. 64. S pozdravem a s přáním všeho dobrého Váš Václav Čihař.*

jazyky starověkého Předního východu jako žák Bedřicha Hrozného. Od této doby se jeho zájem postupně odvrací od baltistických témat a nakonec se stává vědeckým pracovníkem Orientálního ústavu pro obor maloasijské filologie. Jeho zájem o lotyštinu kulminuje v době studií u J. Zubatého a pak samozřejmě během jeho řížského pobytu. Je autorem hesel *Lotyšsko*¹²⁷ a *Lotyši*¹²⁸ v *Masarykově slovníku naučném* několika informativních článků v českém i lotyšském tisku. Významný je jeho podíl na vzniku a fungování Lotyšsko-československé společnosti v jejích prvních letech. Jeho činnost na řížské universitě pak značně přesáhla význam běžného postgraduálního frekventanta a vysloužila si několikrát i oficiální uznání. Profesor Jānis Endzelīns ve svém dopise Josefu Zubatému, který za příchodem Čihaře do Rigy stál, si jeho činnosti velice považuje. Čihař působil na filosoficko-filologické fakultě Lotyšské university a vedle vedení kursu češtiny se v rámci university presentoval i cykly přednášek o české kultuře a také rychlým a bezchybným zvládnutím lotyštiny, což bylo i mezi studenty baltistiky velice nezvyklé.¹²⁹

3.9. Zánik Československo-lotyšské společnosti.

Koncem třicátých let se s politickou i ekonomickou situací zhoršuje i aktivita spolková. Rozpočet Společnosti byl vždy odkázán na dotace různých ministerstev či sponzorské dary. V rozvaze k 31. 12. 1938 jsou aktiva společnosti vyčísleny takto: Členské příspěvky 1595 Kč, subvence ministerstva školství 1980 Kč, subvence ministerstva zahraničí 4947,50 Kč, návštěva Lotyšů na všesokolském sletě 7940 Kč, doplatek za prodané lístky 16 Kč, za slovník 4 Kč a

¹²⁷ Masarykův slovník naučný, díl IV, Praha 1929, s. 562-564.

¹²⁸ Masarykův slovník naučný, díl IV, Praha 1929, s. 559-562.

¹²⁹ AAV ČR, fond Josef Zubatý, karton 8, Korespondence úřední, překlad dopisu od prof. J. Endzelīnse z 9. listopadu 1925.

převedené položky 67, 55 Kč. Celkem tedy 17538, 55 Kč.¹³⁰ Tento roční rozpočet Společnosti byl pak beze zbytku vyčerpán na chod a činnost Společnosti. Rok 1938 byl pak poslední úspěšný rok celé Společnosti.

V lednu 1938 si na své předposlední valné hromadě znovu ustavila své vedení, s kterým vykročila do nového roku. Složení vůdčích představitelů se nezměnilo. Předsedou byl naposledy zvolen školský rada Josef Urban, místopředsedy ředitel František Matoušek a honorární konzul Lotyšské republiky továrník Rudolf Wurm. Jednatelem byl znovu potvrzen vrchní tajemník ministerstva železnic Hanuš Entner a pokladníkem advokát Vladislav Pítra.¹³¹ Největšími akcemi společnosti za tento rok byl zájezd lotyšských hostů na všesokolský slet a uspořádání výstavy odborných lotyšských a estonských škol. Poslední řádný zápis v Knize zápisů ze schůzí je z 30. 1. 1939. Politická situace Československa již byla tehdy velice špatná a paralyzovala i chod a aktivity Společnosti.

Po obsazení českých zemí a zřízení Protektorátu Čechy a Morava, přestala již de facto existovat. Odtržení Slovenska si pak vyžádalo změnu názvu na Česko-lotyšskou společnost, ale vypuknutí druhé světové války v září již neumožňovalo aktivitu ani takového spolku. Absolutní potvrzení zbytečnosti existence takovéto společnosti pak přišlo v létě roku 1940, kdy bylo Lotyšsko obsazeno vojskem sSvětského svazu. V následujících měsících pak předseda Urban a jednatel Entner učinili potřebné kroky k rozpuštění Společnosti, což jim předepisovaly stanovy.

*Valná schůze Česko-lotyšské společnosti konaná dne 2. prosince m.r. se usnesla na rozchodu spolku a zároveň učinila, aby archiv Společnosti, spolu s knihovničkou byly odevzdány knihovně Národního musea.*¹³²

¹³⁰ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 6, Účetnictví, pokladní knihy, další účetní materiál, Účetní kniha 1934-1940.

¹³¹ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 1, Kniha zápisů ze schůzí 1934-1939, zápis z 26. ledna 1938.

¹³² ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 3, Korespondence institucionální, dopis Česko-lotyšské společnosti Archivu knihovny Národního musea z 6. února 1941.

A tak společnost na přelomu roků 1940 a 1941 přestala, po více jak patnáctiletém trvání, definitivně existovat.

III. Miscellanea Lettonica

1. Cestopisné dojmy z Lotyšska

1.1. Srovnání cestopisů Pavla Finka a Adolfa Chaloupky

Publikace *Za severním sluncem. Dojmy a pozorování z toulek na Baltu* od Pavla Finka, vydaná roku 1931, obsahuje soubor jeho črt z cest po Lotyšsku, Estonsku a Finsku, které podnikl během dvacátých let.¹³³ Fink byl s poměry a reáliemi Lotyšska dobře obeznámen a jeho četné kontakty napříč lotyšskou společností mu otevíraly řadu dveří i na ta nejvyšší místa. Jeho texty čtenáře seznamovaly s různými lotyšskými osobnostmi, s literáty, politiky, s významnými místy spjatými s lotyšskou historií a barvitě líčily lotyšské scenérie. Jeho popis byl silně subjektivní a často se tak nechával okouzlit na úkor objektivnosti líčené skutečnosti, ale možná právě proto jsou jeho expresivní líčení velice věrohodná a nechávají nás tak vplout do jeho osobní imaginace:

Na březích Dviny zní dělové rány a hlahol zvonů. Riga, město skvělých parků a stromořadí, slaví den Svobody! ... Stará Riga s úzkými uličkami a přístavem i Nové město s dělnickými předměstími zpívají chorál radosti, jenž hřmí i v hlaholu trub z věže dómu na Esplanades laukums. Bílé moře šumí slavnostně - Rigas juras lícis – jako by nebeské varhany vyhrávaly. Hrud' Lotyšů se dme pýchou a štěstím a srdci je, jako když pták zpívá májovou písničku. Ano, takový je dnes svátek v zemi, kterou v půli dělí jako stuha tok líbezná řeka Daugavy.¹³⁴ Takto Fink otevírá svůj cestopis, popisem slavnostní nálady o státním svátku v Rize. Město nad Daugavou pak líčí takto: Když člověk vystoupí z rižského nádraží, pozdraví ho čistá ulice a usměvavé tváře chodců, kteří mají kytici květů v náručí, nebo aspoň plaměnku v knoflíkové dírce kabátu. Na první pohled patrné: lidé si

¹³³ Lotyšsku se P. Fink věnuje na s. 9-118.

¹³⁴ P. Fink, *Za severním sluncem. Dojmy z pozorování a toulek na Baltu*, Brno 1931, s. 9.

*tu více váží krásy a mají více smyslu pro barvu a vůni, pro radost života! Proto také každý sad, kterým se Riga cizinci pochlubí, je jako zahrada Hesperidek na tajemném ostrově, v níž kvetou zlatá jablka. Proto také je v tom městě na okraji Rigas juras licis tolik obchodů, naplněných ohněm karafiátů, který tlumí sladká něha růží.*¹³⁵ Riga byla pro Finka městem parků, sadů, zeleně a květin. Čtenáře prováděl po řížských pamětihodnostech a parcích, zabloudil i do zapadlých uliček Staré Rigy, či okrajových částí Nové Rigy. Nebylo však *prostě v Rize koutku, kam by se zeleň vítězně nedrala.*¹³⁶

Po Rize se rozhlíží po dalších lotyšských krajích, po památkách a zastavuje se na návštěvu u zajímavých lotyšských postav. Jako správný turista v Lotyšsku zamířil také na lotyšské pobřeží, do lázeňských měst, do Majori. *Jestliže se zahledíte s mořem na pobřeží, oslepí zrak nejprve bělostný pás pláže, po které lze putovati v písku sypkém jako otruby nějakých osm kilometrů. Nad tímto skvostným strandem šumí táhle borovice, na kterých si oči odpočinou....Deset tuším vilových městeček je rozeseťo na pobřeží, spojených v jednu rozsáhlou obec. Říká se jí prostě rigas jurmala – řížské pobřeží.*¹³⁷ *Stručně pověděno: Majori jsou místem, kde se ti zdá, že bozi skutečně milovali svět, když tolik krás nakupili v jediném zákoutí! Nejskvělejším požitkem, jehož se tu smrtelníkům dostává, jsou večery s oslnivým západem slunce na moři.*¹³⁸

Zajímavé vazby Lotyšsko-slunce si všímá i dále. Lotyšsko je jakousi sluneční zemí, pouze za slunečního svitu se rozzáhí a ukáže svůj půvab. Stejně tak jako jantar, jeden z největších artefaktů Lotyšska. Ten bez slunečního svitu ukáže jen zlomek svých krás. Československý velvyslanec v Polsku Václav Girska, jehož se Fink zeptal, jak se mu líbilo v Lotyšsku, odpověděl. *Budete spokojeni a plni nadšení, jestliže se od vás neodvrátí slunce!*¹³⁹ Na závěr připomíná ještě zpěvnou povahu Lotyšů, jejich bohatý folklor, skvělé

¹³⁵ P. Fink, *Za severním sluncem. Dojmy z pozorování a toulek na Baltu*, Brno 1931, s. 23.

¹³⁶ Tamtéž, s. 24.

¹³⁷ Tamtéž, s. 71.

¹³⁸ Tamtéž, s. 74.

¹³⁹ Tamtéž, s. 17.

pěvecké slavnosti a soutěže, a také oblíbení některých českých písní v Lotyšsku.

Oproti Finkovu cestopisu působí *Země na severu* od Adolfa Chaloupky, daleko střídměji a uměřeněji.¹⁴⁰

Dlouholetý úředník ministerstva školství a člen Československo-lotyšské společnosti v Praze Dr. Adolf Chaloupka (1895-1973), který je znám také jako teatrolog,¹⁴¹ popsal svou cestu po Lotyšsku z přelomu let 1936 a 1937. Do Lotyšska přijíždí bez dřívější známosti či osobní zainteresovanosti. Ale spíše jako zvědavý turista. Popisovaná místa nejsou něčím zcela neznámým. Jde o pobřeží, lázeňská města, lesy, Rigu, tedy to, co navštěvují turisté dodneška. Ve svém textu reaguje bezprostředně, částečně střídmě, ale s nezakrývanou pocitovostí, která nám umožňuje mu uvěřit. Na poslední straně textu píše:

*V Lotyšsku jsme byli cizinci, zajatými v kraji neznámé řeči, z níž nám uvízlo v paměti jen několik slůvek, ale i tak jsme poznali zemi, která má překvapivě mnoho společného, nám podobného při velmi odlišné své tvářnosti. A máme úctu před národem, který se při svých dvou milionech obyvatel tak energicky ujal řízení svých státních věcí. Líbilo se nám tam a rádi to říkáme. Pravda, neviděli jsme všeho, co nám slibovaly propagační publikace. Neviděli jsme krojů na mořském pobřeží, nenašli jsme na něm slibovaného lázeňského života, nepoznali jsme zvyku házet květiny na rozloučenou do moře (voda by je patrně hned připlavila zpět), a mnohé památky umělecké i krásy přírodní jsme si představovali skvělejší než jsme shledali, ale nevadilo nám to a právě tak, jak nám ty publikace předříkaly, srdečně opakujeme „Uz redzešanos“! (na shledanou).¹⁴² Stejně jako Fink je i Chaloupka nadšen ze západů slunce na rižském pobřeží: *Mezi vrbinami se lesknou zrcadélka louží, kterými je písek rozežírán a rozkouskován. Ve vodě se mdle odráží pablesk slunečního svitu. Sluneční západy jsou jistě z nejkrásnějších zážitků tohoto**

¹⁴⁰ A. Chaloupka, *Země na severu*, Praha 1937.

¹⁴¹ Mezi teatrologické práce Adolfa Chaloupky patří *České divadlo (1918-1928)*, Praha 1928. Dále pak *České drama selské*, Praha 1927.

¹⁴² A. Chaloupka, *Země na severu*, s. 42.

*pobřeží. Není barvy na paletě, kterou by se nerozhořela oblačná obloha a klidná mořská hladina! Jsou snad sladké jako kýč, ale, promiňte, přece jen krásné!*¹⁴³ Autor navštěvuje i lotyšský venkov, který shledává krásným, ale jednotvárným: *je to rozsahem nerozměrná variace téže harmonie, kladoucí důraz jednou na tu, po druhé na onu barvu základního akordu.*¹⁴⁴ Stejně jako Fink obdivuje zvláštní poetiku lotyšských městských i venkovských hřbitovů, rád se prochází borovými háji a nechává se ovívat větrem, který v této krajině bez kopců nic nespoutává. Oproti usměvavým lidem, které Fink potkával v Rize, hlavním centru státu i lotyšského národa, si Chaloupka všímá venkovského rázu ostatních částí země: *V Majori se střetneme s průvodem selských korb, které jedou v noci do Rigy. Na vozících ženy, sedí nebo leží, nabalené v kabátech, hlavy v šálách, zamračeně a zachmuřeně drží v rukou oprati a řídí své potahy husím pochodem. U zastávky dohání je autobus a chtěje zastavit, zamotá se mezi neosvětlené povozy v podivuhodné klubko. Nehlesne šofér, nehlesnou ženské. Pomalu rozplétají gordický uzel. Jsme v mlčenlivé zemi.*¹⁴⁵

Chaloupka navštívil Lotyšsko zhruba deset let po návštěvách, které ve svých *toulkách po Baltu* popsal Fink. Finkovo líčení je vedle jeho osobní zaujatosti (jeho manželka byla Lotyška) a nadšení poznamenáno i obdobím radosti Lotyšů z nově nabyté svobody a řady nových možností, které jim umožnila. Návštěva Chaloupkova probíhala již v době nestabilní evropské i lotyšské politické situace, řada ideálů šířících se Evropou po roce 1918 již postupně mizela z povědomí, nebo byla potlačována. I tak je jeho svědectví zajímavým pramenem na poli česko-lotyšské vzájemnosti. Pohlíží na meziválečnou, pomalu končící Lotyšskou republiku a její společnost očima Evropana. Obraz společnosti, která již brzy bude zničena a zmizí navždy z povědomí evropské veřejnosti, zůstane však až do

¹⁴³ A. Chaloupka, *Země na severu*, s. 20.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 37.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 41.

smrti v srdcích a vzpomínkách mnohých Lotyšů a také jejich českých přátel.

Tmí se. Nazad volně ubíhá krajina. Lučiny, lesy, lučiny, lesy, lučiny, lesy – skoro do taktu podle tempa pomalého vlaku, mezi tím tu a tam stavení, několik kousků dobytka s děvčetem nebo hochem pasáčkem u cesty, která se tratí v trávě a šeru, a nad tím vším nebe, vysoké nebe nad plochou krajinou, nebe plné oblaků, naskládaných nad sebou v několika vrstvách. Zastavily se tu na své pouti mezi mořem a jezernatou plání východního Lotyšska, nakupily se na sebe do hustých, ale mírumilovných pásů a teď je oddělují od sebe pablesky zapadlého již slunce. Žlutá, růžová, červená se kladou mezi běl a šed' vytvářející klidnou, ale působivou barevnou harmonii. Na zemi je klid. Vojáci lelkují na poloopuštěných fortech. Na obzoru je Daugavpils s bílými věžemi. Po čtyřech nedělích, které jsme strávili v pohostinné lotyšské zemi, se zase blížíme k hranicím. Za tmy jsme je překročovali, vstupující do země, za tmy zase zemi opustíme. Zemgale, konec širokokolejného dědictví někdejšího Ruska. Na vedlejší koleji svítí okna polského vlaku. Když se v něm usadíme, máme po šestihodinové cestě ještě více než čtyřadvacet hodin jízdy před sebou při tomto odpoledním spojení Rigy s Prahou. A tak především vzpomínáme. Rádi vzpomínáme...¹⁴⁶

1.2. Srovnání cestopisů B. Palkovského a Henriho Bérauda.

Zajímavý pohled nám dává srovnání cestopisu českého a francouzského. Do českého jazyka byl v roce 1926 přeložen cestopis *Co jsem viděl v Moskvě* francouzského levicového novináře Henri Bérauda (1885-1958), který v létě 1925 navštívil sovětské Rusko a komentoval své zážitky i poznatky z ostatních států. Zajímavé je, čeho si všímá v Lotyšsku a jak tyto své postřehy hodnotí. Přijel určitě značně neobeznámen a částečně se cítil i kulturně nadřazen. Píše: *Pak*

¹⁴⁶ A. Chaloupka, *Země na severu*, s. 11.

přijde východní Prusko a konečně Litevsko. Nyní se vlak šine podél Němenu, v jehož žlutavě kalných vodách se zrcadlí ještě stíny velké armády Napoleonovy....Bezděky vyvstane v mysli obraz těch, kteří bosí se tu vláčeli a kteří tábořili na těchto nekonečných pláních. Ach, jsou to věci už dávno minulé! V těchto nevděčných zemích hranice se dotýkají. Nepřátelští Baltové po válce si rozdělili zemi, tak jako hladoví příbuzní se dělí o pozemky při dědictví. Jsme v Lotyšsku. Ještě jednou je třeba měnit peníze. Nejzajímavější v těchto chudých zemích je, že všude zvoní stříbrné peníze, které my musíme draze zaplatiti dolary. Je pravděpodobné, že finančníci mají pro to výklad bez námitek. Ale v lidské společnosti zdá se podivným, že lidé bez majetku, bez obchodu, bez práce, mohou koupiti za pětinu ceny majetek u vážného a příčinlivého národa. Francouz, který cestuje v těchto končinách, se znepokojí pomyslením, že by lotyšský sedlák mohl, kdyby se mu zachtělo, prodati svůj majetek a za každé jitro svých oškubaných polností zakoupiti u nás pět dobrých jiter pozemků, na nichž se daří réva burgundská. Takto trpělivě můžeme uvažovati až do Rigy.....Země smíchu, země milenců. Na cestách podél trati možno zřítí jen dvojice v těsném objetí a okna plná květů. Ale nádraží je temným karavanserajem – temným, smrdutým, řvoucím – všechna sténající spodina severního orientu hemží se tu na prkenných nástupištích... Hle, jsem tedy sám u bran tajemného Ruska, sám mezi velikými Lotyšci, jejichž otcové házeli oštěpem a orali dřevěným rádlem. Zpívají, smějí se a pošťuchují....¹⁴⁷

O deset let později podnikl obdobnou cestu český levicový novinář B. Palkovský, který své dojmy z cesty vydal pod názvem *Za sovětskou civilisací*. Svou kapitolu o Lotyšsku začíná takto: *Na litevsko-lotyšské hranici nás uvítal vlající prapor, spuštěná závora, náladová petrolejová lucerna na sloupu a přívětivý celník, jehož matka je Česka od Strakonice. Posunuli jsme hodinovou ručičku o hodinu dopředu a ujížděli přes Jelgavu po dobré přímé cestě k Rize.*¹⁴⁸ V Rize pak Palkovský bydlel v hotelu *Petersburg*, na němž se skvěla

¹⁴⁷ H. Béraud, *Co jsem viděl v Moskvě*, Praha 1926, s. 16-18.

¹⁴⁸ B. Palkovský, *Za sovětskou civilisací*, Praha 1936, s. 31.

pamětní tabulka informující, že zde bydlela Jeho Svátost papež Pius XI, v době poválečné. Ve stejném hotelu bydlel a na stejnou skutečnost vzpomínal ve své *Zemi na severu* o pouhý rok později i Adolf Chaloupka. Palkovský se v Rize setkal s československým vyslancem v Lotyšsku Jaroslavem Lípou a s celkovou situací v Lotyšsku a v celém Pobaltí byl očividně velice dobře seznámen. Vyznal se ve specifických pobaltských poměrech, v dějinách regionu i v její aktuální hospodářské a politické situaci. Český novinář byl tedy daleko obeznámenější v lotyšských reáliích než jeho francouzský kolega. Prokázal daleko větší objektivnost v posuzování politických a hospodářských otázek a také větší snahu o empatii do duše a povahy Lotyšů.

Posledním cestopisem po Lotyšsku, který vyšel ještě před vypuknutím druhé světové války je publikace *Český rolník severskými státy* od Ferdinanda Klindery, vydaná v roce 1937. F. Klindera zde rozebírá hospodářské a hlavně agrární poměry v pobaltských a některých skandinávských zemích.¹⁴⁹

2. Lettonika na českém knižním trhu v meziválečném období.

Vedle již zmíněných katalogů, bedekrů a propagačních brožur o Lotyšsku a její kultuře, vyšlo i několik překladů lotyšské beletrie. Entnerovy překlady *Dvou lotyšských povídek* od J. Pokurse a K. Skalbeho *Pohádky* doplnilo v roce 1929 *Lůžko bohů* od Jānise Veselise (1896-1962).¹⁵⁰ Děj románu, který do češtiny přeložil Nikolaj Skudre, se odehrává v roce 1919 v Lotyšsku, za bojů s bolševiky a Němci.

Skutečný skvost lotyšské literatury však představuje vůbec poslední kniha týkající se Lotyšska před vypuknutím druhé světové války.

¹⁴⁹ F. Klindera, *Český rolník severskými státy*, Praha 1937.

¹⁵⁰ J. Veselis, *Lůžko bohů (Dievu gulta)*, Praha 1929.

Byla to kniha od Eduardse Virzi¹⁵¹ (1883-1940) *U Strauménũ. Kronika lotyšského statku*, vydaná v roce 1939.¹⁵² Citlivý překlad z lotyštiny obstaral Alois. V. Červín a ediční poznámku pořídil Josef Knap. Celý text je jakousi básní v próze, kde je vylíčen život lotyšského chutoru v průběhu celého roku. Je krásnou oslavou života lotyšských zemědělců, oslavou přírody a života v ní. Tvoří jej pět částí, vedle úvodu ještě čtyři - dle ročních dob: Jaro, Léto, Podzim, Zima. Text má svou vlastní zvukomalebnost, která jen umocňuje a dobarvuje samotný význam ústředního motivu knihy - oslavy lotyšského lidu, jeho tradic a práce na zemědělském statku, konečnosti i nekonečnosti lidského života a jeho vztahu a provázanosti s přírodou a bohem. Poklidný a tichý běh tradičního života na osamělém chutoru, kde se nemusí moc mluvit, vše plyne nějak automaticky, přirozeně, samo od sebe. A musí nás zaujmou věta..., *neboť při práci lidé nemluvili, stejně jako se nemluví v kostele*.¹⁵³ Virza zde možná komentuje něco, čeho si všiml i A. Chaloupka při svých cestách po Lotyšském venkově.¹⁵⁴

3. Obraz Lotyšska na stránkách českých lettonik

Obraz druhého můžeme chápat jako sondu vývoje vědomí a historického vědomí. Je součástí hledání své vlastní identity, mimo jiné, i na základě srovnání sebe sama s jiným.¹⁵⁵ Nejčastější pramen k tomuto tématu bývá používán tisk a beletrie. Z důvodu malého počtu tisků, které by mohli být k tomuto výzkumu využity, nemohou být závěry takto provedené analýzy považovány za směrodatné, ale mohou objevit zajímavé skutečnosti. Rozborem čtyř, již výše

¹⁵¹ E. Virza (1883-1940), jeden z nejvýznamnějších představitelů lotyšské meziválečné literatury.

Sovětské tyranii se vyhnul jen svou smrtí několik měsíců před sovětskou okupací.

¹⁵² E. Virza, *U Strauménũ. Kronika lotyšského statku*, Praha 1939.

¹⁵³ E. Virza, *U Strauménũ. Kronika lotyšského statku*, Praha 1939, s. 77.

¹⁵⁴ Viz E. Chaloupka, *Země na severu*, s. 20.

¹⁵⁵ Luďa Klusáková (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě*, AUC, Philosophica et historica 1 - 1995, Studia historica, XLI, Praha 1997, s. 7.

popsaných cestopisů, nám vykrytalizuje několik slov, která jsou při popisu Lotyšska a Lotyšů často používána. Fink a Béraud si všimli všudypřítomných květin v Rize, zpěvné a veselé nатуry často se smějících Lotyšů, Fink k tomu přidává slunce, které celou krajinu jakoby rozsvěcuje. Chaloupka, který navštívil Lotyšsko o dekádu později, si všímá také zvláštního slunce, které teprve rozehrává všechny barvy lotyšské země, ale také až zarážející mlčenlivosti lotyšských sedláků a venkovanů. Protiklad smíchu a mlčenlivosti Lotyšů je jasně zřetelný, ale snad zde hrála roli atmosféra doby a změn, kterými lotyšská společnost prošla, včetně regionu, který popisovali. Zatímco Fink s Béraudem popisovali ruch velkoměstské Rigy, Chaloupka se zaměřil na interpretaci venkovanů. Velice rozdílné je pak hodnocení ekonomické a celospolečenské situace Lotyšska. Zatímco francouzský Béraudův pohled je jasně prezíravý, a někdy až hraničící zhnusením z Lotyšska, pohled všech tří českých cestovatelů a i čtvrtého Klindery je vstřícný a kladný. Zatímco Fink lotyšské poměry líčí v těch nejlepších barvách, ostatní jsou zdrženlivější, ale i tak přiznávají zalíbení v Lotyšsku a náklonnost k jeho obyvatelům. Za Finkovým nadšením stála určitě jeho manželka Anna, sama lotyšského původu, ale částečně i doba dvacátých let, doba radosti a budování svobodné republiky lotyšské. Naproti tomu ostatní tři Češi navštívili Lotyšsko v letech 1935-1937. tj. v době nástupu fašismu a diktátorských režimů v Evropě, v době, kdy se také teprve napravovaly ztráty způsobené hospodářskou represí po roce 1929.

Nejčastějším zdrojem poznání o Lotyšsku však byli bedekry a propagační brožury. Pisatelé se vedle informací o lotyšské historii a kultuře snažili hlavně propagovat lotyšské pobřeží s lázeňskými městy, neboť očekávali vzrůst turismu směrem z Československa do Lotyšska. Byli si však vědomi neatraktivnosti baltského pobřeží (studeného moře), oproti již tehdy hojně navštěvovanému pobřeží jaderskému. Snažili se upozorňovat na mírné letní klima (18-20 C°), které bylo vhodné pro lázeňskou rekreaci, na léčbu různých neuróz, na přímořské lesy vhodné na procházky a v zimě ideální terén na

běžecké lyžování. V neposlední řadě byla také zmiňována cenová výhodnost. Masový příliv českých turistů sice nenastal, ale v průběhu třicátých let mělo svou lotyšskou zkušenost stále více Čechů a někteří si na lotyšském pobřeží zakoupili i letní bungalovy.

Počet všech meziválečných publikací zabývajících se Lotyšskem, -beletrie, výstavních katalogů, bedekrů, propagačních brožur a cestopisů nepřekročil dvacet kusů.

4. Původ a důvody české náklonnosti k Lotyšům

Důvody přátelství a vstřícnosti Čechů byly jistě individuální, lze však vysledovat několik typů důvodů. Především bude vhodné vysvětlit přízeň k Lotyšům u *apoštola česko-lotyšského přátelství* Josefa Zubatého. Sympatie k Lotyšům se zřejmě zrodily už v době jeho universitního studia v hloubi sedmdesátých let devatenáctého století. Zubatý ve svém dopise Františku Jílkovi Oberpfalcerovi z 22. září 1924 píše: „...*Nebyla to jen důležitost těchto jazyků pro slovanštinu, byla v tom i sympatie Čecha, synka národa utlačovaného, k náručkům ještě více utlačeným, oloupeným i o svou minulost, přítomnost a jak se tehdy zdálo, i o svou budoucnost.*“¹⁵⁶

Vůbec význam baltských jazyků byl důležitý, jen pro úzký okruh jazykovědců. Většina sympatizantů s Lotyší měla své důvody založené na něčem jiném. Další aspekty vztahu Zubatého k Lotyšům nám osvětluje Josef Urban: *Často jsme hovořili o Lotyších i mimo schůze v užším kroužku přátel Lotyšska a prof. Zubatý tu nejednou upřímně doznával, že se zvláště obdivuje pracovitosti, vytrvalosti a houževnatosti Lotyšů, jimiž si udrželi po celá staletí neporušený jazyk a domohli se svobody. Jemu se líbily tyto rysy jejich povahy, proto je často dával za příklad, proto je měl rád a své přátelství jim zachoval až do své smrti.*¹⁵⁷ A Josef Urban pak pokračuje svým osobním

¹⁵⁶ Cit. z L. Řeháček, *Baltistika na pražské universitě (1848-1978)*, in: J. Petr, – L. Řeháček (edd.), Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 54.

¹⁵⁷ *Deset let Československo-lotyšské společnosti*, s. 5.

vyznáním: *Přátelský poměr náš k Lotyšům má ovšem hluboké kořeny, vyrůstající z podobných osudů v minulosti a toto osudové příbuzenství je také nejednou z příčin opravdového vzájemného porozumění a citového sblížení. Trpěli jsme tři sta let pod cizím jařmem – a Lotyši téměř tisíciletí v otroctví, vydáni na milost a nemilost různým režimům, jež hrozili udusiti poslední jiskru života tohoto národa. Na vlastním těla a duchu jsme poznali útisk, jenž brzdil svobodný vývoj malých národů, jenž potlačoval každý projev národního sebevědomí a jakékoli snahy o osamostatnění. V těchto těžkých dobách pracovaly u nás nehlučně tělocvičné jednoty, ochotnické spolky, a byly to pověsti a písně, jež se nesly třeba tajně od úst k ústům, písně lkaly s námi, dodávaly útěchy, povzbuzovaly, učily sebevědomí a vzdoru. Totéž bylo v Lotyšsku – Lotyši mnoho děkují svým krásným, nespočetným písním, že jim dodávaly sílu a odvahy v těžkém boji o existenci. Účastníci pěveckých slavností se rozcházeli vzpruženi a posílení k dalšímu boji, píseň živila mateřský jazyk, aby nestrnul a neoněměl. Staré pověsti jim připomínaly zašlé doby dávné samostatnosti a národní hrdina Imantis v boji s nepřítelem lotyšského národa sice podlehl, ale nezemřel, spal začarovaný v modré hoře a utiskovaný národ k ní vzhlížel – jako naši předkové k Blaníku – a čekal, až z ní vyjde jeho vévoda a vrátí mu ztracenou svobodu.*

Drobná a poctivá práce řady skromných buditelů připravovala u nás i v Lotyšsku dílo osvobození, jež dokonala udatnost a obětavost legií. Lotyšské vojsko muselo ještě dobytou samostatnost hájiti, a uhájilo ji.

Uvažme, co námahy a práce stálo, přivést do pořádku zemi, jež byla dějištěm hrůzy světové války, za níž se mnoho rodin vystěhovalo do Ruska a při svém návratu našly místo svých domovů jen trosky a zříceniny. Veškerá zařízení továren, stroje, zásoby a suroviny byly za války vyvezeny, takže Lotyši musili budovati svůj mladý stát téměř s holýma rukama. Oživla práce na zpustošených nivách lotyšského venkova, ozvaly se stroje v obnovených továrnách ve městech, sídelní město Riga vzkypělo horečným úsilím pro uskutečnění pokrokových,

*měnových, finančních, hospodářských a sociálních reforem – na všech stranách se skvěly pevné základy samotného státu.*¹⁵⁸

Podobný osud obou národů byl často uváděn jako zdroj zájmu a sympatií. Sbližuje je společný úděl dvou malých národů, které si musejí navzájem pomáhat a podporovat se, aby uhájily svou národní existenci.

Lotyši byli chápáni jako národ, který byl utlačován německým elementem, stejně jako národ český. Lotyši však navíc byli drceni i z východu elementem ruským, a tak měli svou pozici ještě těžší, nežli Češi.

Vedle podobnosti historických osudů hrála roli i určitá podobnost samotných národů. Oba měly vedle podobných povahových vlastností, které byly formovány historickým osudem, i něco německého ve své národní kultuře, protože pro oba národy byla kultura německá dlouhou dobou poměřovanou metou a i jejím oknem do kultury západní Evropy. Přitom došlo k částečnému spojení krve německé a krve české. U Lotyšů pak k posílení krve lotyšské krví lívskou, neboť s tímto národem splynuli. A tak mají oba národy dvojí krev, která jejich národní sílu utužuje.¹⁵⁹ Tyto vazby a podobnost vlastních národních peripetií stály zřejmě za náklonností a zájmem o Lotyše a jejich kulturu u většiny přátel lotyšského národa. U některých osob se jednalo o osobní zkušenost a společný boj v době občanské války v Rusku. Řada bývalých ruských legionářů byla členy československo-lotyšské společnosti a ze stejného prostředí pocházel i první Československý konzul v Lotyšsku major Josef Košek. Jelikož hospodářské a politické vztahy s Lotyšskem nebyly z různých důvodů (například neexistence společné hranice, či malý politický význam zemí) příliš významné, je pochopitelné, že obchodní či politické podhoubí zájmu o Lotyšsko nehrálo mezi příznivci Lotyšska velkou roli.

¹⁵⁸ *Deset let Československo-lotyšské společnosti*, s. 5-6.

¹⁵⁹ Lívové jsou ugrofinským národem, který původně obýval Rižský záliv. Postupem času byli asimilováni lotyšskými kmeny, nebo vyhubeni křížáky. V osmdesátých letech dvacátého století již žilo necelých 200 příslušníků tohoto národa, z nichž jen méně než polovice ovládala lívský jazyk. Lívové byli rybáři, a tak většina lotyšských výrazů spojených s touto činností mají lívský původ.

Zajímavým pramenem pro poznání náklonnosti Čechů k Lotyšům, jsou i novinové články. Z jejich nepřeborného množství vyjímám ukázu z článku Eduarda Basse *Lotyšský svátek*, která ukazuje nejčastější stereotypy spojované s Lotyší na stránkách periodického tisku:

Lotyšský svátek nadchází. Osmnáctý listopad jim je totéž, co nám osmadvacátý říjen. Toho dne před jedenácti roky prohlásili svopu samostatnost, svrhli krutou tíseň poroby – a octli se před neméně krutou tísní boje o existenci. Jejich postavení bylo horší než naše. V minulých staletích byli drceni ze dvou stran: baltiští rytíři v čele zpupného německví nevešli v jejich zem méně nepřátelsky než později despotický carismus petrohradský. Nestalo-li se jméno Lotyšů v novodobých dějinách jen legendou, za to vděčí, stejně jako my úsilí několika osvícenských vlastenců, kteří začali shlédávati poetické a mudroslovné bohatství hynoucího kmene a okouzlení nalézanými krásami jali se budit celý národ k novému životu. Není pro nás snad nic tklivějšího než sledovati jak o něco později než u nás tam daleko na severu prožívá malý národ své probuzení z mdloby, své vzkříšení k novému životu téměř navlas jako my. I tam hrstka vzdělaných mužů obrací pozornost k odkazům minulosti i k poslednímu útočišti svérázného života národního ve venkovských vsích, aby odsud burcovali města a jejich inteligenci. Ale nezůstává jen při paralele: Lotyší, probuzení k národnímu vědomí, ohlížejí se po Evropě, a brzy shledávají u národu českého obdobné poměry a tudíž i příklad. Odtud se začínají nadšené sympatie tohoto starého starého národu při Baltu pro Čechy a později pro Československo. U nás se leckdo divý, jak to, že zrovna z lotyšska slýcháme hlasy vroucí lásky k nám, z toho Lotyšska, s nímž jsme nikdy neměli žádných styků ani politických, ani hospodářských, z Lotyšska, které je od nás vzáleno tisíci mil cizích území....

Národ, který v tolika strastiplných zápasech o základy existence dovede zároveň pojati i uskutečňovati takovouto myšlenku, není národ malý. Jeho lidé mají kus neuvěřitelně živelné harmonie. S neomyslným pudem zdravé přirozenosti cítí souvislosti minula,

*přítomna i budoucna, souzvuk člověka a přírody, pomíjivého jedince a věčnosti celku. Nad šumivým příbojem Baltu a nad valícími se vlnami Daugavy vynořil se v nové Evropě národ prostý, nezkažený, jadrný, nadaný a houževnatý. Ten národ má nás rád – nikoli z politických důvodů, nikoli pro výhody, nikoli pro nějakou diplomatickou kombinaci: má nás rád proto: že máme stejné ideály a podobně trnitou cestu k nim. Važmě si takové prosté, srdečné, nenáročné lásky a přejmě Lotyšům k jejich národnímu svátku zdar ve všem jejich úsilí.*¹⁶⁰

5. Několik poznámek k otázce překladu hry *Josef a jeho bratři* Jānise Rainise.

Mezi největší skvosty lotyšské literatury patří i Rainisova hra *Josef a jeho bratři*, která evokuje veliké biblické téma a naplňuje je posláním humanismu, soucitu a tolerance. Ve dvacátých letech se vedla složitá jednání o možném překladu a uvedení této hry v Národním nebo Vinohradském divadle. V roce 1925 ji dokonce režisér divadla a také spisovatel a dramatik Jaroslav Kvapil zařadil do repertoáru divadla na další sezónu. Uvedení se hra však nedočkala, tentokrát z důvodu nechuti lotyšské strany. Přes různé peripetie se pokračovalo v jednáních až do roku 1929, kdy se od záměru definitivně upustilo. Otázkou autorství překladu hry se zabývá ve své práci P. Štoll, který píše.. *v lednu 1927 roku 1927 Krasts vítězoslavně Rainisovi oznamuje, že zdařilé znění celé německé verze jeho dramatu je na světě a že jeho autor pro Vinohradské divadlo už předtím přeložil několik Shakespearových děl. V dopise z března 1929 Krasts ovšem rozporně uvádí, že Rainisova hra byla přeložena na jaře předešlého roku, tedy v roce 1928. Autora překladu prý J. Kvapil považoval za jednoho z nejlepších českých překladatelů, který už pro česká divadla přeložil Fausta a mnoho jiných těžkých kusů. Odpověď*

¹⁶⁰ Lidové noviny ze dne 16. listopadu 1929.

na V. Hausmanisovu otázku, kdo byl oním nejmenovaným překladatelem, by tedy měla znít jednoznačně Otokar Fischer, ovšem je podezřelé, že takovouto pro Lotyšů významnou skutečnost nezaznamenala M. Grimmová, která v Praze navštěvovala Fischerovy přednášky a byla znalkyní českého divadla.¹⁶¹

Uvedením této významné lotyšské hry se také usilovně zabývala Československo-lotyšská společnost v Praze, v jejímž archivu v Archivu Národního muzea se dochovala celá složka korespondence a jiné agenty ohledně uvedení hry.¹⁶² Ani zde se však jméno překladatele neobjevuje. A tak otázku překladu této hry snad definitivně vysvětlí dopis J. Kvapila uložený v pozůstalosti Hanuše Entnera, v němž se píše: „...Pokud vím hrála se – není mi známo zda už také před válkou v Rize moje Oblaka, a tuším, že se tam také chystali na Princeznu Pampelišku. Hru Rainovu Josef a jeho bratři dal jsem před několika lety přeložiti podle angličtiny p. Zdeňkem Gintlem pro Městské divadlo, ale marně jsem se snažil, přes všechnu usilovnou pomoc pp. presidenta Zubatého a gen. konsula Krasta, uvést ji na jeviště. Opis překladu je zajisté v archivu Městského divadla a nepochybuji, že Vám jej odtamtud zapůjčí.“¹⁶³

Rainisovu hru tedy přeložil z angličtiny Zdeněk Gintl (1878-1936), výborný a citlivý překladatel z angličtiny, ze předskoumalovské generace českých anglistů.

¹⁶¹ P. Štoll, *Česko-lotyšská literární vzájemnost do roku 1940*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 1998, s. 91.

¹⁶² ANM, fond Československo-lotyšská společnost (1925-1941), karton 4, Různý typ korespondence v původních celcích, Korespondence ohledně předvedení hry Josef a jeho bratři, 1925-1929.

¹⁶³ LA PNP – deponované pracoviště Staré Hrady, fond Hanuš Entner, karton 1, Korespondence přijatá – vlastní, dopis od Jaroslava Kvapila z 11. prosince 1931.

6. Josef Václav Červín a překlad kroniky lotyšského statku od E. Virzi

Samotnému vydání knihy v českém jazyce předcházela komunikace vyslancem v Rize Jaroslava Lípy s některými českými univerzitními profesory. Lípa se v korespondenci snaží hledat cestičky k propagaci české kultury a vědy v lotyšsku a naopak. Zákulisí, z jakého důvodu se angažoval i v propagaci (Ulmanisovým) režimem poměrně protěžovaného literáta je neznámá, ale je možné, že za ní stála určitá finanční možnost podpory překladu a vydání v češtině. Lípa kontaktuje například prof. Václava Tilleho, s kterým je v kontaktu již od hlubokých dvacátých let, slovy: *Slovutný pane profesore, pamětliv Vašeho zájmu o lotyšskou literaturu, dovoluji si Vám dnes zvláštní poštou zaslati na vaši ct. adresu v německém překladu Virzův epos: Straumehni, který se nazývá básní v prose. – Autor platí za nejlepšího ze žijících lotyšských literátů a toto jeho dílo bylo, pokud mohu sledovati, velmi příznivě komentováno a jest pojato i do učebné osnovy středních škol zdejších. Virza je svými vrstevníky vysoko ceněm a chválen zejména také jeho sloh. – Německý překlad jeho díla nevystihuje prý plně stylistický jeho charakter, ačkoli je prý jinak velmi pečlivý. –*

Doufám, že naleznete v nastávajících prázdninách chvílky, abyste se na toto dílko podíval a posoudil, pokud by Vám snad vyhovovalo event. pro ELK. – Pro ten případ dovoluji si Vás hned upozorníti, že redaktor Národního osvobození PAVEL FINK, BRNO, Tovární 18 v případě zájmu, mohl by obstarati překlad z originálu neb alespoň snad za jeho pomoci...¹⁶⁴ Následná cestu Strauménů od Pavla Finka k A. V. Červínovi se z dosavadních známých pramenů ještě nedá popsat. Ale i okolnosti samotného vydání a překladu této výjimečné knihy jsou poměrně zajímavé. Část tohoto příběhu nám

¹⁶⁴ LA PNP, fond Václav Tille, korespondence přijatá, dopis od J. Lípy ze 4. června 1936.

vysvtluje dopis A. V. Červína jednatelem Československo-lotyšské společnosti Hanuši Entnerovi.

Novina, která chce vydat můj překlad Virzi, mě píše, že Rižské nakladatelství ji odepsalo, že Virza sám udílí povolení k překladu, ale bohužel nenapsalo Virzovu adresu.

I. Prosím Vás, 1) buď snad znáte tu adresu sám, pak Vás prosím, abyste mi ji laskavě napsal. 2) nebo neznáte li ji, nemohl byste si pro ni napsat do Rigy, do Lotyšsko-československé společnosti? Jenže věc spěchá. Mám dojem, že Novina chce knihu vydat k lotyšskému státnímu svátku.

II. Další prosba. Mám jenom malý lotyšsko-německý slovníček a nechávám některá slova v překladu v rezervě. Nevěděl byste o nějakém větším slovníčku, po případě máte li jej a nepotřebujete li jej, nemohl byste mě jej laskavě půjčiti asi na 3 měsíce? Říkám raději otevřeně na delší dobu. Kdyby to nešlo, nemohl byste mě nějaký slovníček, prostřednictvím společnosti v Rize objednat?

III. Poslední prosba. Slyšel jste na schůzce přípravného výboru litevské společnosti, že pojedou do baltických států. Nemohl byste mě laskavě dát doporučení na funkcionáře a povolané lidi v Lotyšsku, po případě mě dát typy, co bych tam měl udělat v zájmu prohloubení vzájemných styků? Času je ještě dost, pojedou až 22. VI.¹⁶⁵

Tomu, kdo „Straumény“ v českém překladu zná, bude až zatěžko uvěřit, že tento citlivý překlad, který variuje s řadou překladatelských oříšků a vyrovnává se s přirozenou komplikovaností básnického jazyka, mohl někdo vytvořit za takto složitých okolností. Avšak syn obuvníka Alois Václav Červín,¹⁶⁶ vytvořil skutečně unikátní text a jeho převedení lotyšské klasiky, ač okolnostmi již

¹⁶⁵ ANM, fond Československo-lotyšská společnost 1925-1941, karton 2, Korespondence osobní, dopis od Aloise Červína z 12. května 1938.

¹⁶⁶ Archivní pozůstalost po A. V. Červínovi se nachází v Regionálním muzeu v Kolíně. Skládá se z dvou neuspořádaných kartonů, které obsahují převážně výstřižky z Červínovi rozsáhlé publicistické činnosti, několik dopisů a sbírku fotografií. Za možnost nahlédnutí do této pozůstalosti děkuji dr. Ladislavu Jouzovi.

v českém prostředí (téměř) zapomenuté, vytvořilo nepřehlédnutelný mezník na poli lotyšsko-českých literárních vztahů.¹⁶⁷

Můžeme tedy jen litovat, že Červínova baltistická aktivita byla poměrně krátká. I tak je však jeho stopa zřetelná a to nejen v české literárněvědné baltistice, ale v celé škále dalších činností, neboť Červín byl neobyčejně renesanční osobností. Jeho kořeny spadají do Kolína, kde se 15. listopadu roku 1890 narodil a na počátku dvacátého století také absolvoval gymnázium. Až po maturitě, v roce 1909 odešel do Prahy, kde studoval chemii na Vysoké škole technické. Již tehdy se však zřejmě projevila jeho roztěkaná duše, která se nikdy nespokojila jen s jedním, chtěla vědět více a více. Takový byl jeho osud, štěstí i neštěstí na celý život.

Již po dvou letech studia totiž přešel na studium teologie a v době kdy vypuká první světová válka je promován za doktora teologie. Po celou dobu válečného běsnění pak působí na pražských středních školách jako katecheta a následně ve stejné profesi i ve svém rodném Kolíně. Na počátku dvacátých let se však vrací také ke studiu chemie, které, tentokrát již úspěšně zakončuje v roce 1924 a získává titul inženýra. Rok poté slouží v lihovaru v Bulharsku a po návratu do ČSR se živí jako středoškolský profesor převážně na pražských vzdělávacích ústavech. Jeho aktivita tím však v žádném případě nekončí. Je aktivní na poli publicistiky, propagace přírodních věd, literatury a náboženství. Publikuje řadu článků

V Národních listech, Národní politice, a dokonce v Peroutkově Přítomnosti. Samostatnou kapitolou jsou pak odborné články z oboru chemie, které vycházely v časopisech Technik či Chemické listy. Tyto snahy pak byly završeny knižními publikacemi "*Chemie dobyvatelka světa*" (1938) či "*Chemie kolem nás*" (1939). Červín filozof a básník pak vyvrátil ve dvou knihách. A to v knize esejů *Slunce v mracích* z roku 1944 a přebásněním již zmíněných *Straumenů* z roku 1939. V krátkém poválečném období „svobody“ do

¹⁶⁷ *Pět staletí lotyšsko-českých literárních vztahů, I část*, Riga 2006, (*Latviešu-čehu literāro sakaru pieci gadsimti, I daļa*, Rīga 2006).

roku 1948, jsou pak některé jeho úvahy a texty čteny na vlnách československého rozhlasu. Od konce čtyřicátých let, již z pochopitelných důvodů Červín mlčí. Jistě nemohl být vývojem po únoru 1948 spokojen, ale zřejmě spíš patřil mezi ty, kteří věděli. Jako pravoslavný duchovní a znalec situace v Pobaltí musel vývoj minimálně tušit, když ne předpokládat. Zemřel 24. ledna roku 1953 na pražském Smíchově. Po bezdětném manželství s Marií Červínovou, rozenou Vorlíčkovou, po něm tak zůstalo několik odborných knih, kniha pozoruhodných esejů, desítky časopiseckých článků, ale v neposlední řadě také jeden pozoruhodně zdařilý překlad z lotyštiny!

Samotný Červínův zájem o Pobaltí předcházela neméně intenzivní zájem o balkánské země – Bulharsko a zvl. Rumunsko. Podle publikovaných článků a dochované korespondence spadá jeho „baltistické období do pouhých tří let mezi lety 1936-1939, a právě na konci třicátých let je již jeho zájem zcela dominantní nade všemi jeho ostatními (a po pravdě četnými) oblastmi zájmu. Dá se ta předpokládat, že nešťastné události, které rokem 1939 pohltily celou Evropu a vlastně i svět, předčasně ukončily i baltistickou práci Červínovu. A z oněch několika jednotlivostí, které zde v tomto oboru zanechal, můžeme usuzovat, že jeho stopa, by tak byla daleko masivnější. První Červínovi baltistické články spadají do roku 1936. Jeden se jmenuje *Milá Litva (vzpomínka z prázdnin)*¹⁶⁸. Litva je mu „skutečně milá, protože je prostá a srdečná. Litevce pak hodnotí takto: „*Litevci jsou i příčinnivý národ a k nám Čechům mají nesmírnou důvěru. Poznáte dobře v hovoru s nimi, jak prosté a upřímné mají srdce.*“

Druhý pak „*Příklad Lotyšů: malý, zdatný, sebevědomý národ.*“¹⁶⁹ V poslední větě článku pak na titulek navazuje slovy „...který promyslel své poslání a uskutečňuje je“

Třetí se pochopitelně věnuje Estoncům a jmenuje se „*Estonci, žáci Švédů, ale samostatní.*“¹⁷⁰

¹⁶⁸ Národní osvobození z 10. října 1936.

¹⁶⁹ Národní osvobození z 18. srpna 1936.

¹⁷⁰ Národní osvobození z 3. září 1936

Jeho postřehy o pobaltských národech jsou již tehdy velice přesné, a ukazují na Červínovu přirozenou inteligenci, když píše: „*Nuže, čím skončíme o Estonsku? Je to milý, severský, inteligentní, klidný lid, jehož dějiny boje o vlastní kulturu jsou velmi poučné.*“

Tak tato, zřejmě prázdninová cesta, získala jeho sympatie pro národy Pobaltí a v následujících letech jim věnoval několik desítek článků v periodickém tisku.

Jeho aktivita, odražená v četnosti článků vrcholí v letech 1938, kdy je i připravován a přeložen Virzův román *Straumeni*. Zajímavě pak působí článek „*Lotyšský román*“,¹⁷¹ kde informuje čtenáře o svém zážitku se *Straumeny*, které si přečetl v německém překladu *Je to krásná kniha*, píše, *pro poznání povahy lotyšského národa je kniha přímo učebnicí a soudíme, že by měla být přeložena do češtiny.*

Následné úsilí již nemohlo vést k dalším výsledkům. Čechy obsadila německá armáda a zuřící válka, byť z počátku jen „podivná“, zpřetrhala veškeré předválečné vazby. Nehledě na to, že všechny tři pobaltské státy, byly již roku 1940 pohlceny Sovětským Svazem.

Zůstává tak tento jeden překlad, snad i jako memento evropských dějin dvacátého století. Ač zapadl, první recenze na knihu i překlad byly velice pochvalné jako například od Jana Weniga „*Vzácně krásná knížka je citlivě přeložena A. V. Červínem, který k ní připojil řadu poznámek, nutných k poznání lotyšského života.*“¹⁷² Nebo od Franiška Křeliny¹⁷³ „*...její překlad, který pro LUK jazykem čistým provedl A. V. Červín, a to jak pro hodnoty slovesné, pro ten dar popisu básnického, pro jeho líčení života na statku, kdy básník jakoby spustil žebřík přímo z nebe na dvůr (jak bychom to s ním mohli říci), aby uviděl statek v celé jeho neporušenosti tak pro jeho zřejmost nabádavost výchovnou. K čemu ta vede? Abychom se přimykali k domovu, abychom ve svém domově viděli i domov svých předků. Právě tyto partie by měla číst ne pouze jednou mládež, právě ty části*

¹⁷¹ Národní osvobození z 2. března 1937.

¹⁷² Národní listy z 23. března 1939.

¹⁷³ Venkov z 26. března 1939.

by měly přetisknouti čítanky pro selský dorost, aby si znovu a znovu uvědomoval hloubku a význam svého domova....“

IV. Politické zprávy z Rigy 1934-1939¹⁷⁴

1. Režim Kārlise Ulmanise 1934-1940

Mezinárodní situace v Evropě poloviny třicátých let je natolik složitá, že si ji většina české kulturní veřejnosti snad ani neuvědomuje. Skutečností však je, že právě v letech 1933-1934 Evropa, zvláště ta střední, nabrala směr, který pak vyústil v událost u nás velice citlivou – mnichovskou dohodu a následně smrt druhého světové války. Citlivý pozorovatel již ale někdy kolem roku 1934 musel tušit, že se v mezinárodní politice mění rozložení nejen sil, ale i myšlenkové a intelektuální směřování, řady do té doby demokratických evropských státníků. Politická změna, která nastala v Německu v roce 1933, totiž otevřela, v řadě evropských demokracií, cestu k nastolení autoritativních a diktátorských režimů. Nebylo to pochopitelně jen pnutím uvnitř jednotlivých národních elit, ale i složitou mezinárodní situací, která byla vyživována následky hluboké hospodářské krize z počátku třicátých let. Po té co byl vyhlášen v březnu roku 1934 Konstaninen Pätsem výjimečný stav v Estonsku, stalo se Československo, Finsko a s Estonskem sousedící Lotyšsko jedinými státy střední a východní Evropy, kde se ještě držela demokracie. Na jaře 1934 se i situace na lotyšské politické scéně začala vyhrocovat, i když spíše by se mělo hovořit o neutuchajícím hašteření politických stran, které nemohly najít stále společnou řeč i nad zásadními otázkami současného hospodářského a politického života Lotyšska.¹⁷⁵ Nejsilnější politická strana – Sociální demokraté –

¹⁷⁴ Českoslovenští diplomaté v Lotyšsku:

Josef Košek 16. 4. 1921-1. 9. 1928 konzul.

Václav Girsas 13. 6. 1927-15. 6. 1935 mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr se sídlem ve Varšavě.

Jaroslav Lípa 12. 7. 1935-1938 mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr.

Pavel Baráček-Jaquier 1. 7. 1938 – březen 1939 mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr.

¹⁷⁵ Poborný rozbor situace převratu podal L. Švec ve své práci *Nastolení autoritativního režimu v Lotyšsku a postoj československé diplomacie a publicistiky*, in: M. Šesták, - E. Voráček, (edd.), *Evropa mezi Německem a Ruskem*, s. 363-373.

kupříkladu vůbec nezastávala vládní posty a návrhy Svazu zemědělců a jejich předsedy **Kārlise. Ulmanise**¹⁷⁶ na změnu ústavy a posílení pravomocí exekutivy zarytě odmítala. I když tyto snahy měly za cíl vyřešit stále se opakující vládní krize a neschopnost vlád řešit zásadní problémy státu. Přesto však byl uskutečněný převrat pro opozici překvapením. Ulmanis sice v roce 1933 navštívil Německo, kde se mohl inspirovat v řešení politických krizí, sám však obdivovatelem Hitlera nebyl a samotný fašismus byl v Lotyšsku *víceméně sportem synů zámožných tříd*. Během oslav patnáctého výročí republiky zazněl názor předsedy saeimy **Paulse Kalniņa** (1872-1945), který varoval před důsledky odrazu hospodářské krize na vnitropolitické poměry a pokusem o změnu ústavy, který by podemlela demokratické základy Lotyšské republiky.¹⁷⁷ Vývoji událostí však zabránit nedokázal. Samotný Ulmanis, jeden za zakladatelů demokratického lotyšského státu převrat několikrát odvolal. Změna, která se však odehrála v jeho nitru, musela být natolik zásadní, že se opravdu rozhodl autoritativní režim nastolit.

*Dne 15. května 1934 v 23 hodin prohlášen byl v hlavním městě Lotyšska v Rize na dobu šesti měsíců výjimečný stav... Činnost politických stran byla zastavena a činnost parlamentu přerušena, veřejná shromáždění zakázána a pro tisk zavedena předběžná cenzura. 41 listů zastaveno.*¹⁷⁸

Tak znělo oficiální popsání převratu, jak ho viděl československý diplomat v Lotyšsku Jaroslav Lípa¹⁷⁹. Puč byl připraven naprosto perfektně, za pomoci části armády a paramilitárních jednotek sebeobran, která byla řízena právě Svazem zemědělců. Ulmanis, který se postavil do čela tohoto převratu, ho vysvětloval a ospravedlňoval jako nutný akt pro uskutečnění zásadních hospodářských reforem, které rozbujelý parlamentarismus

¹⁷⁶ Kārlis Ulmanis zastával řadu významných postů politických postů ji před převratem. Byl dlouhodobě ministrem zahraničí, ministerským předsedou (1918-1921, 1931 a 1934-1940) v letech 1936-1940 zastával i post prezidenta republiky.

¹⁷⁷ L. Švec, *Československo a pobaltské státy 1918-1939*, Praha 2001, s. 217.

¹⁷⁸ Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV) Politické zprávy (PZ) Riga, ze 17. 5. 1934.

¹⁷⁹ Jaroslav Lípa (1886-1966) vstoupil do diplomatických služeb jako italský legionář. Zastával diplomatické posty v USA, Lotyšsku a posléze Jugoslavii. V roce 1948 byl nuceně pensionován.

znemožňoval. Jako další argument pak využíval hrozbu občanské války. Brzy po převratu nechal pozatýkat představitele extrémních stran lotyšské politické scény, ale hlavně vysoké příslušníky sociální demokracie, která byla jeho úhlavním nepřítelem. Za tímto účelem nechal zřídit na pobřeží baltského moře koncentrační tábor, kde byli tito političtí oponenti zavřeni. Podstatu nově nastoleného režimu snad nejlépe vystihne fakt, že tito političtí vězni byli nuceni pod pohrůžkou hladovění sborovému zpěvu lotyšské hymny Dievs svētī latvijū. Ulmanis tak na počátku zamezil fungování jakékoli opozice, zároveň však deklaroval přechodnost tohoto svého režimu, který se měl po vyřešení základních problémů společnosti vrátit opět k demokracii.¹⁸⁰ Co je bezesporu zajímavé je fakt, že převrat byl proveden bez nejmenších problémů. Jediným výstřelem celého aktu byl výstřel Bruno Kalniše (1899-1990), sociálně demokratického poslance a syna předsedy parlamentu, který si při nočním zatýkání myslel, že se jedná o zloděje a střílel pistolí do vzduchu. Odpor opozice byl téměř nulový, a reakce společnosti buď příznivá, častěji však zřejmě rezignovaná.¹⁸¹ Sám Lída hodnotí aktivity opozice takto: *Jest-li že provedení vlády svědčilo o důkladné přípravě a rozvaze, naprostá pasivita druhé strany a její bezradnost podaly důkaz nejen o překvapenosti, ale i o naprosté nepřipravenosti k akci, která pro provedení vládního puče je brána vládou za záminku ... Pravidelný běh života ani na minutu nebyl zastaven – jen telefon pro soukromou potřebu v noci z 15. na 16. květen byl vypjat, ale fungoval pravidelně již v hodinách ranních právě tak jako telegraf. Ani noční ruch nebylo*

¹⁸⁰ Zájímavý pohled na otázku státní podpory dějepisectví v lotyšském autoritativním režimu podal L. Švec, *Dějiny a stát: Zformování lotyšské historiografie v meziválečném období*, in: Slovánský přehled, r. XC, 2004, č. 3, s. 469-479. Podporovaný výzkum režimem se soustředil na podklady pro ideové prolnutí nacionalismu a agrarismu. V lednu 1936 byl zřízen Ústav lotyšských dějin podřízený přímo ministerstvu osvěty. Vládní ideu jasně popisují slova K. Ulmanise na školení učitelů dějepisu v létě 1934: *... Historie musí vyrůst z této země, musí se z této země svázat, musí se svázat s tímto národem, jenž na této zemi žije tisíce let a který skutečně je svázán tisícem pout s touto zemí.*

¹⁸¹ Dne 17. 5. 1934 byla jmenována nová lotyšská vláda v tomto složení:

Karlis ULMANIS, ministerské předsednictví a ministerstvo zahraničních věcí, Margers SKUJENIEKS, ministr bez portfeuille, zástupce ministerského předsedy, Janis BALODIS, ministerstvo války, Vilis Gulbis, ministerstvo vnitra, Janis KAULINŠ, ministerstvo zemědělství, Vladislavs RUBULS, ministerstvo sociální péče, Ludvigs EKIS, ministerstvo financí, Bernhards EINBERGS, ministerstvo dopravy, Ludvigs ADAMOVIČS, ministr školství, Hermans APSITIS, ministr spravedlnosti.

*nutno nijak usměrňovati a omezovati zvláštními nařízeními. A tak jen naplněné žalární kobky domnělými pučisty a vojenské patroly, které v klidu odměřeným krokem procházejí ulicemi Rigy, zasněné šerem májové severní noci, dosvědčují, že nad Rigou a Lotyšskem panuje výjimečný stav.*¹⁸²

Nastolení autoritativního režimu rozhodně nepřispělo k lepšímu postavení Lotyšska u demokratických vlád tehdejší Evropy. A cesta ke spolupráci s autoritativními režimy byla už z podstaty jejich smyslu značně problematická. Budoucí prezident Československa například tituloval v osobní korespondenci uvězněného Pavla Kalninše stále předsedou parlamentu. Problémem režimu bylo pochopitelně i to, že se mu úplně nepodařilo vyřešit ekonomické problémy země a ty společenské jen potlačit. I proto se nejevilo reálné, že by se cesta Ulmanisova režimu vydala zpět k ústavnosti a demokracii. Koneckonců i vývoj celé Evropy tomu mnoho nenahrával a spíše více zatvrzoval Ulmanise v nutnosti jeho režimu a správnosti jeho kroků. Většinu sociálních demokratů Ulmanisův režim propustil, zamezoval jim však v jakékoli politické či veřejné činnosti. Tento prostor totiž již plně ovládla suita kolem Kārliše Ulmanise. K té patřil oficiálně druhý nejmocnější mu státu generál **Jānis Balodis** (1881-1965), který se musel na diktátorův příkaz dokonce i přes svůj vyšší věk oženit. Unifikaci života svých ministrů se totiž Ulmanis věnoval velice pečlivě. Nezvykle důležitým prvkem uvnitř mocenské sítě Ulmanisova režimu, byly intimní vztahy mezi jednotlivými členy vládní suity. Významnou postavou režimu byl generální sekretář a později, i přes tvrdý odpor, prosazený ministr zahraničí **Vilhelms Munters** (1898-1967). Tento ambiciózní, vysoce inteligentní a pracovitý potomek baltského Němce a Estonky si pro svůj velice blízký vztah k diktátorovi vybuodoval neotřesitelné postavení v ministerstvu zahraničí Lotyšska.¹⁸³ V tragických časech konce třicátých let byl významným hráčem diplomacie celého Pobaltí. I přes

¹⁸² AMZV, PZ Riga, ze 17. 5. 1934.

¹⁸³ Sám J. Lípa popisoval vlastnosti V. Munterse slovy: *nadaný, prozíravý, snaživý, pilný, energický a krajně ctižádostivý mladý muž, schopný pro kariéru jíti i přes mrtvoly, ukázal se vždy vděčný svému chráněnci.*

nepříznivý mediální obraz, který o něm jako o „baltském baronovi“ a potomku „německých rytířů“ panoval a přes jeho nepokryté germanofilství ho lze hodnotit jako lotyšského nacionalistu. Jeho postava tak přesně vystihuje problematiku Lotyšska na mezinárodní scéně své doby. Německý a ruský vliv, který jako by si každý musel přijmout a současně urputná snaha o zachování lotyšské nezávislosti. Události, které přišly v následujících letech, však jasně rozkrývají, že to bylo v tehdejší konstelaci zcela nemožné.

Sám Munters dopomohl k významné pozici svému příteli **Ludviksi Ekisovi** (1892-1943), kterému stranil již jako diplomatovi a v nové vládě mu zajistil místo ministra financí. Tento čin je velice zářející, protože ekonomické potíže, byly jedním z oficiálních důvodů samotného převratu a dosazením osoby, která neměla patřičnou kvalifikaci, do takto významné funkce je značně zářející. A to zvláště v lotyšských poměrech, kde pod toto ministerstvo spadala i agenda jinde spravovaná v samostatném ministerstvu průmyslu a obchodu. Není proto s podivem, že se postupem času stal hlavním mužem lotyšské ekonomiky **Andrejs Bērziņš**, ředitel latvijsas Kreditbanky a president Obchodní a průmyslové komory.

V roce 1936 se Ulmanis vedle své funkce předsedy-diktátora vlády stává i prezidentem republiky,¹⁸⁴ definitivně prosazuje svého „protégé“ Munterse za ministra zahraničí. Návrat k demokracii však v žádném případě nechystal. I kdyby chtěl dodržet svůj slib o návratu k demokracii po stabilizaci poměrů, když to neudělal do té doby, následující roky už mnoho příležitostí nepřinesly. Stále se zhoršující mezinárodní poměry, měly i přímý dopad na postavení Lotyšska. Agresivní plány Německa a Sovětského svazu tak dostaly malé Lotyšsko mezi dva, ohromné, mlýnské kameny a její diktátor, stylizující se spíše za moudrého sedláka než diktátora s tím nic udělat

¹⁸⁴ Prezident Lotyšska Alberts Kviesis (1881-1944) byl do roku 1936 posledním pozůstatkem doby před květnovým převratem z roku 1934. V roce 1936 vypršel jeho šestiletý mandát a Kviesis byl nucen odejít do důchodu, bez možnosti se vrátit ke své původní profesi soudce. Vzájemný vztah Ulmanise a Kviesise nastiňuje událost, ke které došlo hned 16. 5. 1934 v brzkých ranních hodinách. Ulmanis se dostavil v noci k prezidentovi a sdělil mu, že se ujal vlády, Kviesisova odpověď byla velice překvapivá *A co bude se mnou?*, na což navazovala prosaická odpověď Ulmanise: *Vy zůstanete pokud Vás budu potřebovat.*

nemohl.¹⁸⁵ I to však upevňovalo vnitřní pozici jeho režimu a tak lze říci, že určité bezčasi provedlo Ulmanisovské Lotyšsko i léty pomnichovskými až k tragédii roku 1940.¹⁸⁶ Po mnichovské dohodě a následném vypuknutí druhé světové války se Lotyšsko, zoufale proklamující svou neutralitu, dostalo do sféry vlivu Stalina a SSSR. Bylo tak jen otázkou času, kdy tento veliký medvěd sáhne k osazení Lotyšska a celého Pobaltí. To bylo nejprve oddáleno angažováním se Moskvy ve válce s Finskem. A zřejmý nezdar tohoto kroku již jasně vedl k napravení tohoto stavu, tedy obsazení celého Pobaltí. Diktátorské režimy všech tří pobaltských republik nemohly najít společnou řeč ani mezi sebou, natož aby získaly nějakého vlivného spojence. A tak je obsazení rudou armádou v létě 1940 uvrhlo na více jak půl století v zapomnění evropské politiky.

Ulmanis byl tak v létě 1940 zbaven všech karet, s kterými mohl hrát, a ani jeho mesiášský pocit, který ho přeurlčil za vůdce Lotyšska tak

¹⁸⁵ Zajímavý pohled na autoritativní Ulmanisův režim přinesl ve svém článku L. Švec, *Dějiny a stát: Zformování lotyšské historiografie v meziválečném období*, in: Slovanský přehled, r. XC, 2004, č. 3, s. 469-479.

¹⁸⁶ Velice zajímavá je reakce lotyšské veřejnosti k mnichovským a pomnichovským událostem na podzim 1938. Obzvláště protiněmecké zaměření lotyšských nacionalistů vedlo k několika protiněmeckým vystoupením v Rize. Za pozastavení stojí jistě i diplomatické zprávy z Rigy této doby. Nový vyslanec Pavel Baráček například velice podrobně popisuje své setkání s Muntersem z října 1938. Sám Munter prý pronesl větu: Předpokládám, řekl, že neočekáváte ode mne projevy sympatií v těžké Vaší situaci; slova byla by neúměrná ztrátám, které Vás postihly. Naše veřejné mínění a tisk dávaly a dávají Vám svoje sympatie na jevo až snad příliš bouřlivě. Na Baráčkovu otázku, co soudí o následcích Mnichova, uvedl: *Je to nejhroznější diplomatická porážka, kterou kdy Anglie a Francie utrpěly. Je to více než porážka, to je katastrofa. Zaplatí ji ztrátou prestiže a vlivu na celém světě. Francie klesla na úroveň velmoci druhého řádu, stává se jen přívěskem Anglie, která po strachu, projeveném Bonnetem a Daladierem již před první schůzkou v Berchtesgadenu, ztratila respekt před Francií. „Tou test perdu, y compris l'honneur“, může si říci Francie. Chamberlain také se ani neostýchal, za zády francie po Mnichově se domlouvat s Hitlerem.*

„Ale i Anglie zaplatí draze svoji slabost. Brzy se přesvědčí, že ztrácí veškeré posice v Evropě, pokud ještě nějakých měla; ale ztratí všude, kde má prvořadě zájmy: v Egyptě, v Africe vůbec, na Dálném Východě.

Podobně zajímavé je zpráva P. Baráčka z ledna roku 1939, kdy referoval o své rozmluvě s Andrejsem Bērziņšem, ředitelem latvijas Kreditbanky a presidentem Obchodní a průmyslové komory. Bērziņš tvrdil, že *jest přesvědčen, že kdyby se byla československá armáda postavila na odpor, byla by bývala snad – a to ještě ne jistě – zpočátku zatlačena až na Slovensko, že však Německo by nebylo zmohlo více, než na tento prvý strašlivý úder a další válku by zcela určitě prohrálo na celé čáře.*

Jeho názorem bylo, že: *Německo děkuje své úspěchy jen nepřipravenosti západních velmocí a neschopnosti jejich státníků. – Chamberlaina charakterisuje jako slabocha, degenerovaného potomka kdysi slavného rodu státníků, který žije fixní ideou, že jeho posláním jest obnovení evropského míru a evropské rovnováhy, který však naprosto postrádá vůle, nezbytné k provedení takového úkolu. Jest prý typickým příkladem bezvýznamného politika, podněcovaného svou ctižádostivou manželkou.*

Na závěr svých prognóz vývoje mezinárodní situace Bērziņš pronesl: *že Polsko jest nejšťastnějším státem na světě, poněvadž bude rozděleno jen mezi dva sousedy.*

nevedl k úspěchu. On sám mohl poslední dva roky života kontemplovat o svých krocích v ruském zajetí, to již ale byla jiná Evropa. Evropa, v které se vzdímal spící medvěd, který za několik let ovládne půl Evropy. Předválečné Lotyšsko se tak pro svého nového pána stalo fašistickým, tedy srovnatelným s tím německým. Jak daleko pravdě toto tvrzení může jen být. Lotyšsko již v prvním roce sovětské okupace čekal rok hrůzy. Každý desátý Lotyš během roku zmizel – byl buď zabit, nebo odvezen na Sibiř.

Během jednoho roku se podařilo zcela rozvrátit předválečnou společnost, jen na chvíli tak přišla naděje při příchodu německých vojsk. Ale jakou naději mohli přinést Hitlerovi vojáci? O tuto bláhovou naději byli Lotyši brzy připraveni, i to odráží problematiku vývoje tohoto regionu. I v českých novinách, tehdy již protektorátních, cenzurovaných, se objevily články reflektující roční přítomnost rudé armády v Pobaltí. Německá moc jimi chtěla ukázat páchané „hrůzy sovětských hord“ v Pobaltí v co nejhorším světle a tím se pasovat do role osvoboditelů. Každý kdo však věděl a byl obeznámený se situací, mohl číst mezi řádky.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Československé deníky té doby hodnotily Ulmanisův režim většinou dle svého politického zaměření. De facto tak, jak si přálo ústředí té které strany, která za periodikem stála. Zatímco Rudé právo mluvilo o *Fašistickém převratu v Lotyšsku...* (Rudé právo z 18. 5. 1934) a Právo lidu hovořilo o tom, že se *Lotyšská reakce bojí evropské veřejnosti* (Právo lidu z 27. 11. 1934), přinesl Venkov rozhovor o tom, že *Zdravý rozum selského lidu si vždy najde správnou formu vládní* (Venkov z 26. 7. 1935). Přední politický časopis Přítomnost však za celý rok nepoval vůbec žádné informace o převratech v Lotyšsku či Estonsku. Zatímco v letech 1939-1941, že český protektorátní tisk o Pobaltí téměř odmlčel, brzy po napadení Sovětského svazu Německem se na jeho stránkách objevují hojné články hovořící o utrpení pobaltských národů po roční sovětské okupaci. Průhledně silná propaganda protektorátní moci, tak vytvářela obraz o německých vojácích jako o osvoboditelích. Brzy po útoku se objevily hojné články reflektující ztráty Lotyšské, Estonského a Litevského obyvatelstva. Modelovým je článek Národní politiky *Ukrutnosti bolševiků v Rize, Lotyšský národ ztratil v jediném roce asi 10% obyvatelstva: 200 000 obyvatelů, od 14-letého chlapce po osmdesátiletého starce bylo odvezeno do širých ruských stepí a arktických oblastí sibiřských. Nikdo neví, kolik se jich živých dostalo na místo určení.Dne 21. června bolševici zapálili staré čtvrti města Rigy. Polodospělí bolševici táhly ulicemi města vytloukali okenní tabule, vrhali granáty. V několika hodinách pak hořelo ve všech městských památnících říšských.kromě kohopak začalo ještě bolševické dělostřelectvo bombardovat staré městské čtvrti. Tak byly zničeny historické památky západní kultury. Posléze ještě sověti zbořili 130 metrů vysokou věž kostela sv. Petra.* (Národní politika 21. 7. 1941). Hojnost informování o událostech v Pobaltí pak přesně kopíruje vývoj východní fronty. Proto se nejdéle na stránkách protektorátního tisku udržely zprávy z Litvy. Například koncem roku 1943 tisk informoval o častých protestech Litevců proti Stalinovi, demonstrující odhodlání Litevců v boji s bolševismem. To jen dokresluje stylizaci Němců jako ochránců západní evropské kultury. *Litevský lid proti Stalinovi. Vlna protestních projevů litevského obyvatelstva proti temným plánům Moskvy neupadáva. V posledních dnech bylo uspořádáno několik dalších protestních shromáždění.na těchto manifestacích se řečníci ze všech vrstev Litevského národa postavili proti Stalinovým výhrůžkám. Tyto projevy dokazují znovu, že se litevské obyvatelstvo již nikdy nechce stát součástí Sovětského svazu, pod bolševický teroristický režim.Heslem Litvy je boj proti*

Riga se hemží Číňany. V městě je spousta uniformovaných žlutých. Musel li dříve v Rize člověk zaplatit pokuty, když si na ulici jen uplivl, nebo odhodil oharek cigarety, nyní leží na ulici celé hromady špíny a odpadků. Šikmooká policie pátrala jen po politických zločincích, kontrolovala pasy na veřejných ulicích, a zatýkala podezřelé. Opilce, kteří leželi na ulicích, však nechávala v klidu ležet! Je to moje poslední návštěva v Rize a zůstane pro mne strašlivou vzpomínkou. Nekonečné fronty před zastavárnou - v Rize je jen jedna – výskající opilí muži a ženy, uniformovaní Mongolové a uprostřed toho pomník svobody.¹⁸⁸

bolševismu! Všichni řečníci ocenili hrdinství německých oddílů, které hájí Evropu před zánikem.
(Národní práce 2. 12. 1943)

¹⁸⁸ Národní Politika z 26. 6. 1941

2. Edice vybraných dokumentů

1934, 17. května, Riga – Zpráva Chargé d' Affaires ČSR v Lotyšsku Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku během státního převratu.¹⁸⁹

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1934. Zpráva běžná číslo 17. Strojopis.¹⁹⁰

Dne 15. května 1934 v 23 hodin prohlášen byl v hlavním městě Lotyšska v Rize na dobu šesti měsíců výjimečný stav, který o dvě hodiny později s platností od 16. května 1. hod. noční rozšířen byl na celou lotyšskou republiku.

Činnost politických stran byla zastavena a činnost parlamentu přerušena, veřejná shromáždění zakázána a pro tisk zavedena předběžná cenzura. 41 listů zastaveno. Lidový dům strany sociálně demokratické převzat byl oddíly domobrany. t. zv. Aizsargū. Všechny veřejné budovy a úřady postaveny pod ochranu vojenskou.

Okamžitě během noci byli pozatýkáni jak vůdčí činitelé organizace zv. „legionářů“ tak zejména strany sociálně-demokratické, zejména všichni poslanci, pokud mohli býti dosaženi, a to bez sebe menšího odporu a bez jakéhokoliv incidentu. Nejsensačněji působilo zatčení předsedy saeimy soc. demokrata MUDra. Pavla Kalninše. Tento obývá společně s rodinou svého syna Bruna Kalninše, sociálně-demokratického poslance a vůdce soc.-demokratických gymnastických organizací lotyšských, rodinný dům ve vilovém předměstí Rigy. Při noční prohlídce byly nalezeny v domě uschované zbraně, jež tam přechovával jeho syn. Poslanec Bruno Kalnin mimo to při obklíčování vily policisty vystřelil z revolveru, údajně na poplach, v domnění, že se jedná o zloděje. To byla také až dosud jediná rána, která při

¹⁸⁹ Zpráva odtajněna dle č. j. 267.261/2001 - OZÚ

¹⁹⁰ Vybrané editované materiály pocházejí z Archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze, II. sekce. Politické zprávy (PZ) Riga 1934-1939. Přepisovány jsou v plném znění, a pokud to struktura textu dovoľovala, je zachována i grafická podoba zpráv. Všechna slova (jména i názvy), z dnešního pohledu zastaralá či pravopisně chybná, byla ponechána v původním znění. Tučně jsou označeny ty části textu, které se pisatel snažil různým způsobem zvýraznit.

provádění vládního puče v Lotyšsku padla a ta šla do vzduchu. Zatčení oblíbeného a váženého presidenta saeimy Dra. P. Kalniņa, ačkoliv na čestné slovo prohlásil před prohlídkou, že zbraní v jeho domě není, je zřejmě přehmatem a očekává se, že bude napraveno.

Veškerá opatření byla provedena během noci v naprostém klidu, svědčila o detailní připravenosti a vzorné promyšlenosti, jich provádění nesetkalo se nikde ani s tím nejmenším odporem a tak tento přechod z normálních poměrů do výjimečného stavu jak byl připraven a proveden v Lotyšsku mohl by posloužiti za školní příklad. Příprava byla v rukou celkem šesti činitelů v čele s ministerským předsedou Ulmanisem a proto až do posledního okamžiku zůstalo vše v naprosté tajnosti a docela i někteří členové vlády ve středu ráno dne 16. května byli skutečností překvapeni ne méně, než všechno obyvatelstvo. Aby byl ulehčen úkol nového diktátora ministerského předsedy Ulmanise a jeho hlavního pomocníka ministra války Balodise, dali všichni ministři ihned své portefeuille k dispozici. Jmenování nové vlády provedeno bude, dle doslechu, s největším urychlením.

Jest-li že provedení vlády svědčilo o důkladné přípravě a rozvaze, naprostá pasivita druhé strany a její bezradnost podaly důkaz nejen o překvapenosti, ale i o naprosté nepřipravenosti k akci, která pro provedení vládního puče je brána vládou za záminku. Podstatnějších důkazů pro údajně připravovaný násilný převrat mimo několika desítek sekvestrovaných revolverů, asi 10 starých manlicherovek a jedné strojní pušky doposud nalezených u 3 sociálně-demokratických vůdců a v lidovém domě, není. Zbraně tyto jsou nejrůznějšího typu a stáří, pocházejí zřejmě již z dřívější doby a budou stěží přesvědčujícím důkazem o promyšlené dalekosahající přípravě na násilný převrat.

Sociální demokracie lotyšská, která byla v nynější saeimě nejpočetnější stranou, žila v odůvodněných obavách před výsledkem nových voleb a proto počala v poslední době vystupovati v saeimě radikálněji a vyvíjeti i jinak dosti hlučnou předvolební činnost na venkově. V nynějším předvolebním období byla všeobecně zřejmá již

zvýšená agitační činnost všech politických stran a sociálním demokratům i opoziční činnost v saeimě sloužila jako agitační zbraň proti vládě, právě tak jako sněmovní tribuna – z níž byly pronášeny řeči určené spíše pro venek.

Postavení vlády, která svým složením neměla zajištěné absolutní většiny, nebylo nikterak pevné. Byla odkázána od případu k případu na hlasy menších opozičních složek a zejména menšin, což však neposkytovalo ji spolehlivé záruky při všech jejich počinech.

Největší starosti působil ji pak projekt na změnu ústavy, projednávaný v tomto posledním zasedání saeimy, který byl již koncem minulého roku podán stranou selského svazu. Jeho iniciátorem a je vůdce strany, nynější ministerský předseda a zahraniční ministr Ulmanis. Projekt ve své podstatě diktován je snahou po zmenšení a usměrnění vlivu parlamentarismu, získání větší neodvislosti vlády na zákonodárném sboru, umožnění jí úspěšné práce bez rušivého vlivu saeimy, zvýšení jak její pravomoci tak zejména i pravomoci presidenta republiky. Přímým podnětem tohoto pozměňovacího projektu lotyšské ústavy byla špatná zkušenost s lotyšským parlamentem za nynějšího složení a nespokojenost s jeho pracovní schopností a výkonností, na níž však velkou vinu má ne tak systém jako podprůměrnost jeho poslanců.

Z ústavně právního výboru vyšel tento projekt Ulmanisův na změnu ústavy již hodně pocuchán a při prvním jeho čtení v plenu saeimy bylo již zřejmo, že z původního jeho znění zbude jen velmi málo. K dojednání mělo dojíti do 18. t. m., na kdy byla určena závěrečná schůze saeimy před volbami, k nimž dojde v říjnu t. r. Strana selského svazu sice prohlašovala, že se nespokojí s okleštěním svého návrhu a že odvolá k lidovému hlasování, ale byla si při tom vědoma obtížnosti a nejistoty této cesty, neboť získati pro projekt 600 000 hlasů není ve zdejších poměrech věcí zrovna tak snadnou a jistou.

Před svým uzavřením měla Saima také rozhodnouti o návrhu, jímž vláda vyžadovala udělení plné moci k projednání různých akutních otázek hospodářsko-politických a k sjednání hospodářských

úmluv s několika cizími státy, mezi nimi také s Československem, bez předchozí ratifikace saeimy. Také osud této předlohy v nynější saeimě byl velmi nejistý.

Informujícím se cizím zástupcům bylo zahraničním ministerstvem předáváno připravované již informační sdělení, které se příkládá přílohou a v dalších dotazech byli odkázáni na vývoj poměrů. Jak v tomto sdělení, tak i ve vydaném veřejném manifestu vládním označovány jsou za hlavní příčiny tohoto kroku vlády, správněji řečeno ministerského předsedy Ulmanise:

- 1/ informace vlády o přípravách k násilnému převratu ze strany t. zv. „legionářských organizací“ a strany sociálně-demokratické,
- 2/ pracovní neschopnost saeimy, všeobecná nespokojenost s lotyšským parlamentarismem, a zřejmá sabotáž projektu na změnu ústavy, směřující k zvýšení pravomoci presidenta a vlády na újmu sněmu,
- 3/ nemožnost za těchto okolností dospěti k odstranění hospodářských komplikací.

Jako nebylo nikomu při nastupování Ulmanisovy vlády tajno, že její představitel, zvaný zde „muž silné ruky“, je pevně odhodlán k prosazení svého návrhu na změnu ústavy a k provedení nových voleb za své režie, tak se dalo i očekávat, že se pokusí o odstranění všech překážek, které mu budou v cestě a to i za cenu odklonu od demokratických zásad své země. Již při nastoupení jeho vlády dne 16. března t. r. mluvilo se o tom, že svoji vůli provede i kdyby měl sáhnouti k diktatuře. O tom bylo již tenkrát referováno zdejším úřadem ve zprávě o nastoupení jeho vlády / viz běžnou zprávu politickou čís. 11 ze dne 17. března t. r. /.

Radikální vystupování sociálně-demokratické strany a neprozřetelné veřejné hrozby násilím a převratem její mluvčích, třeba to byly jen agitační argumenty diktované předvolební dobou, byly vodou na Ulmanisův mlýn. O tom, že to byly ze strany sociálně-demokratické jen demagogické a agitační hrozby je utvrzováno nepředpojaté veřejné mínění zdejší nyní po provedení vládního puče i tím, že dosavadní průkazný materiál je tak nepatrný, že ani největší

fantasta nemohl vážně pomýšleti na provedení převratu s těmi několika desítkami revolverů, asi šesti flintami a jednou strojní puškou, zejména když o spolehlivosti vojska a domobrany – Aizsargů není a nikdy nebylo ani stínu pochybnosti.

Na druhé straně bylo však opravdu s podivem, že právě sociální demokraté jako největší strana v saeimě neprojevíli s dostatek porozumění k jinak velmi obtížné situaci země po stránce hospodářské a že zvětšování obtíží a sabotování plodné práce popouzeli proti sobě všeobecné veřejné mínění a to i těch kruhů, jimž jinak socialistická ideologie není nesympatická. Dalším smutným faktem zůstává, že lotyšská sociální demokracie ničím se nepoučila z osudu jaký postihl její sourozence nejen ve státech okolních, ale zejména loni v Německu a letos v Rakousku. Její neprozíravost a doktrinářství dopomohlo jen vývoji fašistickému a diktátorskému hnutí v Lotyšsku.

Lze-li tudíž bráti v pochybnost tvrzení vlády, že svým nynějším opatřením předchází pouze akci násilného převratu kruhů vládě i státu nepřátelských, je na druhé straně nesporné, že svým činem tak rázně, včasně, obezřele a úspěšně provedeným získala si jen sympatií, posílila důvěru v sebe a nesporně uskutečnila tím touhu zdejších četných stoupenců vlády „pevné ruky“.

Ulmanis je dnes bezesporu pánem situace a diktátorem Lotyšska. Jakkoliv za vylíčených okolností nebylo vítězství nějak obzvláště těžké, prokázal i zde jak svoji odhodlanost dojítí vytčeného cíle tak i rozpoznáním pravého okamžiku k akci svoji prozíravost, která ho, bohdá, neopustí ani při dalším řízení osudů Lotyšska a vystihá ho svůdných nástrah fašistických dobrodružství, tak aby po provedení předsevzatých úkolů vrátil se opět k demokratickým zásadám.

Na den 16. května t. r. stanoven byl příjezd do Rigy švédského zahraničního ministra Sandlera, který je sociálním demokratem. Sandlerův příjezd do Lotyšska měl býti oplacením návštěvy, kterou mu v lednu t. r. učinil tehdejší lotyšský ministr zahraničních věcí V. Salnais. Včasně však a to již počátkem minulého týdne byl požádán,

aby návštěvu odložil na dobu pozdější údajně pro důvody velkého zaneprázdnění zdejší vlády a nutnosti vyřízení neodkladných věcí. I tato okolnost svědčí, že Ulmanis na převrat se připravoval promyšleně a systematicky.

Během dne docházejí z celého Lotyšska potěšitelné zprávy o naprostém klidu a nikde není zaznamenávána ani ta nejmenší protiakce ani sebemenší odpor.

Riga na znamení radosti a spokojenosti s Ulmanisovou akcí ověňčila se prapory jako v den národních svátků a jen dvoudenní zákaz prodeje alkoholu zabraňuje, aby zdejšímu nadšení nebyl dán hlučnější průběh.

Pravidelný běh života ani na minutu nebyl zastaven – jen telefon pro soukromou potřebu v noci z 15. na 16. květen byl vypjat, ale fungoval pravidelně již v hodinách ranních právě tak jako telegraf. Ani noční ruch nebylo nutno nijak usměrňovati a omezovati zvláštními nařízeními. A tak jen naplněné žalární kobky domnělými pučisty a vojenské patroly, které v klidu odměřeným krokem procházejí ulicemi Rigy, zasněné šerem májové severní noci, dosvědčují, že nad Rigou a Lotyšskem panuje výjimečný stav.

Chargé d' Affaires a.

i.:

LÍPA

Zasílá se současně:

p. vyslanci Dru V. Girsovi ve Varšavě

Vyslanectví Československé republiky v Kaunasu, Tallinu a Helsinku

1934, 18. května, Riga – Zpráva Chargé d' Affaires ČSR v Lotyšsku Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku krátce po státního převratu, podávající podrobný popis nastupující vlády a jejích ministrů.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1934. Zpráva běžná číslo 18. Strojopis.

Dosavadní ministerský předseda a zahraniční ministr Karlis ULMANIS, který společně s ministrem války a spravedlnosti generálem Janis BALODISEM převzali iniciativu, zodpovědnost a provedení nynějšího vládního převratu v Lotyšsku a nového kurzu, podjali se také ihned úkolu sestavit novou národní vládu. Všichni členové staré vlády, jak již hlášeno, dali ministerskému předsedovi své portefeuille bezprodleně po provedení převratu k dispozici, aby mu umožnili reorganizaci nového kabinetu odpovídajícímu duchu a směru i záměrům Ulmanisovým do budoucna.

V odpoledních hodinách dne 17. května t. r. po předchozím souhlasu vyžádaném u presidenta republiky, Ulmanis oznámil tuto sestavu svého nového kabinetu:

Karlis ULMANIS - ministerské předsednictví a ministerstvo zahraničních věcí

Margers SKUJENIEKS - ministr bez portefeuille, zástupce ministerského předsedy

Gen. Janis BALODIS - ministerstvo války

Vilis Gulbis - ministerstvo vnitra

Janis KAULINŠ - ministerstvo zemědělství

Vladislavs RUBULS - ministerstvo sociální péče

Ludvigs EKIS - ministerstvo financí

Bernhards EINBERGS - ministerstvo dopravy

Prof. Ludvigs ADAMOVICS - ministr školství

Hermans APSITIS - ministr spravedlnosti

Všichni členové vlády byli Ulmanisem vybráni bez ohledu na politickou příslušnost a politické strany, většinou jsou specialisté neb

zapracování již v oborech, jichž vedení jim svěřeno a vesměs účastníci bojů za svobodu Lotyšska, vyznamenání vysokými vojenskými řády.

O ministerském předsedovi, který současně i dnes ponechává si zahraniční resort K. Ulmanisovi / nar. 1877 / jedná zdejší běžná polit. zpráva čís. 11 běžné čís. 68/dův. Ai 34 ze dne 17. března t. r.

Margers SKUJENIEKS / nar. 1886 /, ministr bez portfeuille, zástupce ministerského předsedy byl již ministerským předsedou r. 1931 / 1933.

Rovněž také ministr války Janis BALODIS / nar. 1881 / zastává tento úřad nepřetržitě od roku r. 1931, ministr vnitra Vilis GULBIS / nar. 1890 / byl činným v tomto resortu již také v minulé vládě, ministr V. RUBULS byl již ministrem sociální péče v několika předchozích kabinetech, ministr zemědělství Janis KAULINŠ / nar. 1889 / zastával již v jedné z dřívějších vlád resort ministra vnitra.

Poprvé povolán je do vlády Ludvigs EKIS / nar. 1892 /, který od poloviny března t. r. zastával místo lotyšského mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra v sousední Litvě a o němž jedná podrobnější zdejší běžná zpráva politická čís. 10 ze dne 10. března t. r.

Svěřen mu resort finanční a obchodní.

Nový ministr vyučování profesor Ludvigs ADAMOVICS jest známým pracovníkem v učitelských organizacích, přispívatelem do denního a revuálního tisku zejména studií pedagogických a autorem několika bohosloveckých učebnic. Narozen r. 1884, studoval střední školu v Rize a skončil bohoslovecká studia na universitě dorpatské. Za světové války byl pastorem lotyšského střeleckého pluku. V roce 1918 byl jmenován ředitelem gymnasia ve Volmaru a r. 1920 povolán co docent na theologickou fakultu lotyšské university do Rigy na katedru církevní historie a náboženství. V roce 1929 složil doktorát a byl jmenován universitním profesorem.

Nový ministr dopravy Ing. Bernhards EINBERGS, nar. v r. 1891 v Rize, vystudoval řížskou reálku a technický ústav a pokračoval ve studiích na petrohradském technologickém institutě. Za

světové války bojoval v řadách sibiřských pluků na rižské frontě. Účastnil se potom bojů za svobodu a nezávislost Lotyšska. Svoje studie dokončil teprve po válce v r. 1923, zaměstnán byl nejprve ve službách ředitelství lotyšských drah a od r. 1924 v ministerstvu dopravy, kde v poslední době byl ředitelem poštovního a telegrafního departmentu.

Nový ministr spravedlnosti Hermans APSITS, nar. r. 1893 v Rujieně, po ukončení střední školy v Rize studoval na obchodním učilišti v Moskvě a za války dokončil vojensko-právní kurzy. Osvozovacích bojů účastnil se aktivně v řadách lotyšské armády.

V r. 1920 jako důstojník byl přidělen okresnímu soudu a v r. 1921 jmenován zástupcem vojenského prokurátora. V r. 1925 skončil studia na právnické fakultě lotyšské university v Rize. Po odchodu z vojenské justiční služby přešel k civilnímu okresnímu soudu a dne 12. X. m. r. byl jmenován předsedou apelačního soudu.

Nově byla utvořena funkce stálého zástupce ministerského předsedy, která svěřena bývalému ministerskému předsedovi Skujeniekovi. Skujeniek bude vykonávat povinnosti ministerského předsedy v případech, kdy ministerský předseda je na dovolené neb z jiných příčin nemůže vykonávat svoji funkci. Mimo to vyplňuje veškeré funkce, které jsou mu ministerským předsedou přiděleny.

Funkci saeimy do provedení ústavní reformy bude vyplňovat ministerský kabinet.

Ministerský předseda Ulmanis, nový diktátor lotyšský, v dnešní řeči rozšířené radiem, obrátil se k „svému národu“. Zdůraznil mu historický význam převratu provedeného v noci z 15. na 16. t. m., příčiny proč se k tomuto kroku odhodlal – souhlasně s podaným již vysvětlením v předchozí zdejší zprávě – poděkoval za projevy sympatií a součinnosti a naznačoval cestu, kterou za lepší budoucnost Lotyšska nastupuje.

Slibuje si, že dne 15. května zlomen byl starý duch nenávisti a rozkladu, který ohrožoval rozvoj zdravých instinktů lotyšského národa a zabraňoval dosáhnouti cílů jeho boje za nezávislost. „15. květen byl dnem národa. Když po historické noci ranním jitem nové

slunce opět zaskvítilo nad Lotyšskem, národ probral se jako z těžkého mráкотného snu a rozpomenuv se na minulé, rozjasnil se v myslích a zaradoval se nad svojí znovu získanou svobodou a nadějnou budoucností. Prošlo vše bez sebemenšího otřesu, bez boje a normální život tichosti nastoupil další svoji cestu. Všichni pociťovali jen novou radost, novou sílu, sváteční nadšení, které se zveličuje do šíře i hloubky. V celém Lotyšsku zavlály národní prapory, všechna srdce naplněna byla radostí i pýchou nad novým vzkříšením národního života, nad zajištěním míru a pořádku. Byl to veliký den, který se stal národním svátkem.“

Tak vzletnými slovy dívá se nový diktátor na svůj čin a slibuje veškerou činnost vlády řídit tak, jak toho budou vyžadovati zájmy národa. „práci lidu i vlády doposud rušily stranické zájmy politických partají, které dbaly jen svých sobeckých zájmů a vykořisťovaly lid a zneužívaly jeho důvěry. Málo bylo jen těch, kteří na prvé místo stavěli zájem lidu a země.“ Nyní však – ujišťuje Ulmanis – bude jinak. Nová vláda složená bez ohledu na partajní příslušnost, složená je z mužů osvědčivších se jak v boji za svobodu a nezávislost země, tak i známých již svojí dosavadní prací zasvěcenou jen jejímu dobru. Mladé generaci staví Ulmanis při tom před oči, že povolal do své vlády hlavně mladé síly a že jsou to dnes její představitelé, kteří budou řídit osudy země.

Ulmanis naznačuje dále, že prvním úkolem jeho vlády bude provedení změny ústavy a s odvoláním se na to, že nikdy nebyl, slibuje že i nikdy nebude ve svých počinech reakcionářem, že má a bude míti na zřeteli vždy jen pokrok a zájem rozvoje a vývinu Lotyšska.

Průběh všech událostí jest i na dále stále zcela normální. Jen počet zatčených doznal zvětšení. Jsou to zejména vůdčí osobnosti organisace tzv. „legionářů“ a všichni poslanci sociálně-demokratičtí, sekretáři strany a významnější její funkcionáři jak v Rize tak i na venkově. Usvědčujícího materiálu má však vláda v ruce poměrně málo. Byla proto nucena vypsat cenu za udání skrýší zbraní, jichž množství ve svém odůvodnění vládního puče zřejmě zveličila. Rovněž

tak rozšiřované zprávy o připravovaných atentátech na předsedu vlády Ulmanise a jeho hlavního pomocníka ministra války generála Balodise, musily býti v zápětí odvolány jako bezpodstatné. Patřily zřejmě jen k arrangement převratu a nebylo jich více potřeba, když tento byl hladce proveden.

Ulmanis dosáhl svého. Jest nyní pánem situace a neomezeným vládcem osudu své země. Pokud dalšího se týče, jest třeba dle odpovědi zahraničního ministerstva na dotazy diplomatů: „vyčkati vývoje věcí“

Chargé d' Affaires a.

i.:

LÍPA

Zasílá se současně:

p. vyslanci Dru V. Girsovi ve Varšavě

Vyslanectví Československé republiky v Kaunasu, Tallinu a Helsinku

1934, 30. června, Riga – Zpráva Chargé d' Affaires ČSR v Lotyšsku Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku po státním převratu. Obsahuje popis, jak se nový režim vypořádal s opozicí.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1934. Zpráva běžná číslo 20. Strojopis.

Když právě před půldruhým měsícem nový diktátorský režim v Lotyšsku po rychlém, úspěšném a bez nejmenšího odporu překvapené oposice politické i široké veřejnosti provedeném státním převratu ujímal se vedení státního života, zdůrazňoval jeho vůdčí činitel ministerský předseda K. Ulmanis, že od nové vlády nebude možno očekávat nějakých bezprostředních zázraků a vyžadoval si pro

přestavbu státního aparátu a přizpůsobení se do nových poměrů potřebného času.

Dnes možno konstatovati, že základní kámen k nové státní budově Lotyšska je položen a k výstavbě přikročeno s opravdovou vehemencí a skutečným elánem.

Jako každý podobný režim i zdejší započal odstraňováním, nejprve z vedoucích potom i podřadných míst, příslušníků dřívějších opozičních stran politických, zejména sociálních demokratů a nahražováním jich svými lidmi a zejména také těmi, kteří pochopili rychle situaci a dovedli se přizpůsobiti novým pánům a změněným poměrům.

Již dnes možno seznati, že na cestě nových zákonodárných opatření byla v této krátké době působnosti nového režimu uražena cesta, k níž nesporně starý režim by se dopravoval teprve v době nepoměrně delší. Nevyjasněnou ovšem zůstává otázka, zda-li tato nadúroda rychle pod žárnými paprsky mladé diktatury uzrálých a většinou nepropracovaných a nedomyšlených zákonů přinese tu žeň, kterou očekávají jak tvůrcové tak i toužně ždají široké kruhy obyvatelstva. Doposud možno spatřovati jen tím vyvolaný chaotický zmatek, nejasnost a namnoze také i rychlé opětné změny. Nezbytná nařizovací opatření namnoze nesledují stejně rychle, přizpůsobovací schopnost většinou nové a nezpracované byrokracie hodně pokulhává a tím nejistota a nejasnost jen je podporována. Mnohý jistě dobře myšlený zákon stává se mrtvou literou a namnoze je v zápětí předstihován novým.

Nová vláda diktátorského režimu opatřena neomezeným právem, nebrzděna odpovědností před parlamentním forem, která se těší mimo to i plné důvěře hlavy státu a nesporně i velké části obyvatelstva dokazuje, že v autoritativním státě nepanuje více slovo, ale skutek, že zde cení se jedině práce a proto se do ní dala s vykasanými rukávy a dosavadní výsledky prozatím si pochvaluje sama, poněvadž řeč jiných je úplně podvázána.

Poněvadž však nikde na světě nelze naléztí absolutně ideálního řešení akutních otázek, jež by uspokojovalo na všechny strany, není

divu, že po prvním jásavém pozdravu, s nímž byli uvítáni noví vládcové, lze pomalu pociťovati závan chladnější atmosféry. Je to ovšem jen zcela neznatelně tichý, šelestivý vánek, který více napovídá než povídá. Hlasitěji se ozvati, přirozeně nikdo si nedovolí. Vždyť na 2 000 dřívějších opozičníků rozjímá nyní o minulosti v koncentračním táboře libavském, kde ráno i večer pod trestem postu cvičí se ve sborovém zpěvu národní hymny „Bůh žehnej Lotyšsku“ a vlasteneckému nadšení. Původci tohoto opatření si bohužel asi neuvědomují, jak tím krásnou svoji hymnu sami profanují. Zřízením koncentračního tábora, po zářivém příkladu druhých diktatur, uvolnily se přeplněná vězení, aby mohly přijímat další oběti a dorost. Na zdejší poměry počet uvězněných jistě není malý, uváží-li se, že jsou tím nejen vyřazeni z výrobního procesu, ale rozmnožují řady nuceně nezaměstnaných a jich rodiny trpí fysicky i morálně, což nezůstává bez vlivu ani na široký okruh jich sousedů a známých. A tak kritiky ne valně příznivé novým pánům šíří se lavinovitě. Uvězněným určovány jsou většinou peněžité tresty za nadiktované provinění, které pokud mají majetek se vymáhají rigorosně event. i nuceným odprodejem svršků neb nemovitostí a tím se připravují o svůj majetek, aby až jednou budou propuštěni musili začínati od píky a tím aby byli odvedeni od politiky. Je-li to dobrou metodou, těžko říci, spíše rafinovanou a zstrašující.

Je sice pěkné pochvalovati si, že v autoritativním režimu panuje jistota, že právní pojmy jsou stabilizovány a nejsou vydány náhodnému odhlasování parlamentu nebo handrkování a kšeftaření politických stran, ale nastupovaný bezohlednější a tvrdší systém proti menšinám a přehnané nacionalizování nesvědčí o upřímnosti a spontánnosti takových pochval, k nimž jsou přinucováni i postižení. Lze z nich vycítiti, že jsou nadiktovány a proto neupřímné.

Nesporným zůstává, že nový režim rázně a jasně vyřešil otázku nových voleb, které měly se konati letošního podzimu. Neklid předvolebního období se všemi nepříznivými příznaky, jež přináší s sebou politická rozvířenost, byl ve zdejším životě zřejmý již od časného jara. Malý parlament lotyšský se svými 100 zástupci lidu

rozdělených mezi 30 stran, skýtal skutečně při nevalné úrovni inteligence poslanců, obraz jistě ponurý. Volby odsunuty ad calendas graecas a chaos zmizel rozpuštěním saeimy a zastavením činnosti politických stran. Diktatura postavila zde Lotyšsko na pevnou, třeba kamenitou a neurovnanou cestu. Jak po ní půjde resp. jak ji upraví ukáže budoucnost. Schopnost vůdce-diktatora K. Ulmanise, jeho dobrá vůle i vlastenecké nadšení jsou jistě nade všechnu pochybnost. Méně však již jeho spolupracovníků. A zde je právě Achillova pata dnešního režimu, kde je tím zranitelnější, čím zdravotní stav vůdce je slabší. Na oko zdravím kypící, silný a joviální Ulmanis, u něhož se dá předpokládati pravý selský silný kořen, trpí již delší dobu srdeční vadou. Zvýšenou aktivností v posledních měsících, vyvinutou námahou duševní i fysickou a neklidem nynějšího života i zvyšovanou zodpovědností, jeho srdeční choroba jistě se nezlepšila. Ulmanis, který jest si vědom opravdové vnitřní hodnoty svých nejbližších i vzdálenějších spolupracovníků, při své velké svědomitosti svádí veškeré nitky státního i veřejného života do svých rukou a svojí duševní čilostí hnán řídí téměř sám veškeré záležitosti. Je proto otázkou jak dlouho může tempo tohoto života snést a budou-li musit povoliti, vynořuje se otázka stejná všem diktaturám : co potom a kdo na jeho místo ? Stejně hodnotného následníka nemá.

Jako v Itálii fašistické milice, v Německu oddíly SA tak i v Lotyšsku „Aizsargové“ t. j. zdejší domobrana stala se opěrným bodem síly a nástrojem diktatora. Jednak však menší a chudší poměry zdejší, jednak poučení čerpané z uvedených zemí a prozíravost i selská chytrost Ulmanisova vedly zde k tomu, že mobilizaci domobrany neprodloužil ani o hodinu déle, než se jevila nutnost. Jakmile seznal, že nemá vážnější oposice, že vůdců zbavené strany jsou bezradné, podajné a tiché, že vážnější odpor není k očekávání, ihned nařídil demobilizaci. Věrným oddílům dostalo se pochvaly za projev vlastenecké oddanosti a byly rozpuštěny. Větší starost působí vůdcové, kteří se počínají hlásiti o uvolněná místa a žádají si prebend. Avšak i to doposud jde hladce, poněvadž v „čistění“ se doposud pokračuje a volná místa proto jsou. Teprve později se ukáže,

zda-li dosazená náhrada je stejně hodnotná gardy dřívější neb lepší. Období přechodu musí usnadniti vlastenecké nadšení, které jistě mnohdy bude musit přivřítí nejen jedno oko, ale zavřít obě.

Chargé d' Affaires a.

i.:

LÍPA

Zasílá se současně v otisku:

p. vyslanci Dru V. Girsovi ve Varšavě
vyslanectví Československé republiky v Kaunasu a Tallinu.

**1935, 20. února, Riga – Zpráva Chargé d' Affaires ČSR
v Lotyšsku Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající
se vnitropolitické situace v Lotyšsku po státního převratu
s odstupem 9 měsíců. Popisuje soudní přelíčení s Brunem
Kalňinšem**

**Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1935.
Zpráva běžná číslo 3. Strojopis.**

Jak již vyslanectví poukázalo ve svých předchozích zprávách, překvapená lotyšská veřejnost a velmi četné a roztržité politické strany nezmohly se při státním převratu provedeném nynějším diktátorem Lotyšska K. Ulmanisem v noci z 15. na 16. května m. r. ani na sebe menší odpor. Vedle těchto kruhů, které převrat uvítaly s jásotem, jako východisko ze spletné a nikterak radostné situace vnitropolitické a s přepjatými nadějemi na zlepšení tíživé situace hospodářské, byly hlasy druhé naprosto umlčeny, předsevzatou persekucí zavraženy a zatčením a uvězněním vůdců opozičních stran tyto zbaveny veškeré direktivy. Všechna vězení v zemi nestačila jich pojmout a proto byl zřízen koncentrační tábor poblíže Libavy, kde dostalo se časového přístřeší nové diktatuře nebezpečným, nejistým a podezřelým živlům. Bylo jich na 2 000. Vyhlášený válečný stav na půl roku, prodloužený po uplynutí na dalších šest měsíců tedy do 15.

května t. r., zajišťuje diktátorské vládě lotyšské volnost a bezpečnost v její práci k zabezpečení svého postavení. Jakkoli převrat byl proveden bez aktivní účasti vojska, mobilizací a použitím domobrany t zv. Aizsargů, rekrutující se z největší části z řad Selského svazu, jehož tvůrcem a nejvyšším vůdcem je nynější diktátor Ulmanis, bylo a jest vojsko a zejména jeho vrchní vedení plně na straně nynější vlády a její nejsilnější oporou. Všeobecně očekávané zlepšení a uvolnění hospodářské však v Lotyšsku ani za Ulmanisovy diktatury dosud nenastalo. Přehnanými sliby ukojovaná veřejnost, uzlovaná ve vlastenecké extasi všeobecně známými triky společnými všem diktaturám, totiž okázalými veřejnými slavnostmi, mnohomluvnými projevy a inscenovanými oslavami „vůdce a spasitele národa“ Ulmanise a přesvědčování o rozdílnosti nynějšího slavného období samozvané vlády vůči bývalé ubohosti, již národ trpěl za dřívějšího demokratického režimu, počíná být skeptická a dává opětně sluchu opozici, která počíná promlouvat i organisovat se jednak doma, jednak za hranicemi. Prozatím hnutí toto počíná u nejradikálnějších živilů pravé i levé orientace. Pramení vlastně z ochrany svých vlastních lidí, kteří jsou neb teprve mají býti nynějším režimem diktatorským souzeni za svoji předchozí činnost. Rozprášení jejich přívrženci, kteří se dostali na svobodu, neb prchli za hranice, působí zde i tam dle svých možností a sil nynějšímu diktátorskému režimu v Lotyšsku nesnáze a dle svých směrnic brojí proti jeho podstatě a činnosti.

Byla to nejprve strana sociálně demokratická, která prostřednictvím svého mezinárodního ústředí i svých významných zahraničních příslušníků zakročovala proto zatčení a věznění předsedy bývalé lotyšské saeimy MUDra Pavla Kalninše a druhých lotyšských sociálně-demokratických poslanců a vůdců; jest to dále lotyšský vyslanec v Paříži Cielens, bývalý předseda zahraničního výboru saeimy, bývalý lotyšský zahraniční ministr a člen sociálně-demokratické frakce v lotyšské saeimě. Novým režimem byl ihned sesazen a povolán k zodpovídání domů, zůstal však v Paříži a získal docela místo informátora baltických zemí v zahraničním ministerstvu

francouzském. Znamý francouzský žurnalista Pertinax pod jeho vlivem poukazuje v „Echo de Paris“ na německé nebezpečí v baltických zemích a na zastřenou a smutnou úlohu, kterou nynější diktatura Ulmanisova zde hraje. V listopadu m. r. jistý švédský sociálně-demokratický poslanec osobně v Rize zakročoval, nebyl sice přijat žádným členem vlády, ale jednal osobně s důvěrníkem diktatora Ulmanise generálním sekretářem zahraničního ministerstva V. Muntersem. Je hodno rovněž zaznamenání na tomto místě, že zahraniční ministr švédský na podzimním zasedání Svazu Národů v Ženevě odmítl Munterse přijmouti a také zde neoplatil oficielní návštěvu, kterou mu v lednu 1934 učinil tehdejší lotyšský zahraniční ministr Salnais.

Také několik našich sociálně-demokratických organizací protestovalo u pražského lotyšského vyslanectví proto útisku lotyšských sociálních demokratů, jich věznění a rozpuštění strany.

Někteří ze zatčených sociálních demokratů byli skutečně po několikaměsíční vazbě dočasně propuštěni a souzeni na svobodě. Při listopadovém procesu byl bývalý předseda lotyšské saeimy MUDr Pavel Kalniņš úplně osvobozen, někteří odsouzeni k menším trestům odpykaným předchozí vazbou. Nejvíce byl postižen bývalý sociálně-demokratický poslanec a předseda tělocvičného svazu soc. demokratického Bruno Kalniņš, syn bývalého předsedy saeimy, který byl odsouzen na 3 roky přechovávání zbraní a střeliva. Jeho trest byl potvrzen při odvolání i vyšší instancí.

O akci se strany komunistické podána byla informativní zpráva zdejším čís.48/dův.ai 35 dne 9. t. m.

Dále přichází na řadu organizace „Bleskového kříže“ – „Perkonkrusts“, používající jako znaku téhož hákového kříže jako hitlerovci, který je však starolotyšským symbolem. Založena byla sv. č. Gustavem Celminšem a její program, cíle a snahy jsou čistě nacionální. Brzy však bylo zjevno, že osobní zájmy vůdců vstupují do popřední. Veřejná činnost strany dostala se do konfliktu se zákonnými předpisy a byla rozpuštěna ještě za starého režimu. Nicméně pokračovala ilegálně ve své činnosti. Ačkoliv vlastně vládní

puč dne 15. května m. r. a nový režim realizuje nacionální program „Perkonkrustu“, přece organisací touto nebyl uznán, jelikož její vedení se při něm neuplatnilo. Při první přípravné akci proti nynějšímu režimu již 13. června m. r. zatčeno bylo 97 příslušníků „Perkonkrustu“, z nichž většina byla potrestána administrativně, výše jmenovaný vůdce a 14 jeho nejbližších spolupracovníků předáno vojenskému soudu. Tím hnutí toto na čas plně bylo potlačeno. Na podzim m.r. však opětně ožilo a hlásilo se rozšiřováním různých letáků a soukromou agitací a to nejen v Rize, ale hlavně na lotyšském venkově. V první polovici tohoto měsíce podniknuté domovní prohlídky dle policejních zpráv přinesly prý plno průkazného materiálu o nové ilegální podzemní činnosti „Perkonkrustu“. V Rize i na venkově bylo zatčeno na 25 osob, u nichž prý bylo nalezeno vedle usvědčujícího materiálu i mnoho věcí z posledních krádeží. Není ovšem jisto, zda-li policejní zpráva tuto souvislost nevytyčuje pro sdiskreditování tohoto hnutí a jejich přívrženců.

Anonymními a potají doručenými memorandy obrátilo se v tyto dny vedení této rozpuštěné organisace na většinu zdejších diplomatických úřadů, v nichž jest líčen nynější stav Lotyšska, cíle nynějšího režimu, jeho sklony k Německu a generální sekretář ministerstva zahraničních věcí Vilém Munters označován jako „spiritus rector“ a pán situace. Jakkoliv v uvedeném memorandu jest mnoho přehnaného a výklad je přizpůsoben celkovému smýšlení a tendencím „Perkonkrustu“ považujeme z povinnosti úřadu a pro celkový obraz zdejších poměrů za nutno zaznamenati jeho jádro, v němž je v podstatě uvedeno:

„Autorem převratu dne 15. května 1934 v Lotyšsku nebyl Ulmanis. Snahy po diktatuře byly sice zřejmé v Zemědělském svazu lotyšském již dávno, ale Ulmanis se tomu podle svých možností příčil. Během celého roku 1933 Ulmanisův časopis „Briva Zemē“ žádal jen několik reforem parlamentního zřízení. Jedním z nejčilejších organisátorů převratu byl nynější viceministr vnitra Berzinš a skupina studentů spolku „Rusticana“, patřícího k Zemědělskému svazu.

Největší úloha připravení převratu patří však bezesporně dnešnímu generálnímu tajemníku ministerstva zahraničí Vilému Muntersovi a malé skupině úředníků stojících blízko k němu. Munters to byl, který přesvědčil Ulmanise o nutnosti převratu. Očekávané volby do sněmu v roce 1934 podle všech příznaků neslibovaly vítězství Zemědělskému svazu a tím vznikalo nebezpečí, že může být odhalena korupce jeho vůdců. Černý stín úpadku vznášel se nad nimi a hrozila docela i lavice obžalovaných. Nebylo co ztratit. Bylo možno jen získat. Muntersem přesvědčený Ulmanis se rozhodl převzít riziko převratu.

Munters – tato musa Ulmanisova – je považován za intimního přítele Ulmanisova a zároveň za jeho politického učitele. Pod pláštíkem své pozornosti, oddané poslušnosti a pokornosti dovedl Munters na druhé straně využití svého bezmezného vlivu na Ulmanise. Svého intrikářského talentu využil přirozeně hlavně po 15. května 1934. Munters jest aktivním zednářem, původem Němec; dosud nemohl se zbavit onoho německého přízvuku a způsobu podání myšlének. Francouzské časopisy jej nazývají baltickým baronem, což odpovídá skutečnosti, neboť pochází z rodiny zbankrotovaných estonských statkářů. Je nesporným přítelem Německa a Němců, je členem tajné organizace „Německého bratrství“, která byla odhalena ještě před 15. květnem m.r. a jejíž účelem je podrobení baltických států Německu a jeho kolonisaci.

Je to člověk s temnou minulostí. Po četných dobrodružstvích dostal se v r. 1919 do armády generála Judeniče, jehož úkolem bylo zřízení „nedělitelného Ruska“.

Jsa ve službě estonské armády pro zvláštní poslání, informoval Judeniče o stavu baltických armád. Později jeho zrádcovská práce byla odhalena a hrozil mu verdikt smrti válečného polního soudu. Avšak náhle našel se obhájce v osobě estonského generála Lilla, člena skupiny estonských agrárníků, který se zaručil za jeho „nevinost“ a dopomohl Muntersovi

k útěku do Lotyšska. Tento útek byl předem připraven se strany lotyšských agrárníků a Munters byl přijat s otevřenou náručí jako zvláště schopný pracovník ve prospěch státu. Získav důvěry Ulmanise byl brzy povýšen z nepatrného úředníka na přednostu důležitého odboru. Faktickým diktátorem Lotyšska je Munters, kdežto Ulmanis je pouze oficielním diktátorem a „vůdcem“. Munters vypožoroval všechny slabé stránky Ulmanisovy a dovede je podříditi vlastní vůli. Ulmanis je úplnou hračkou v rukou Munterse. Dvě Ulmanisovy slabosti zejména lačnost slávy a panovačnost Munters šikovně využívá. Aranžoval řadu zájezdů k oslavě Ulmanisově, doslovně opil ho velkolepými oslavami a ještě více tím dostal Ulmanise do své ruky. Další Ulmanisovou slabostí jsou nepodařené finanční operace. Pomáhaje mu při upravení těchto záležitostí prostřednictvím svých věrných, dostává Ulmanise stále stále více do svých sítí. K snadnějšímu provedení svých plánů obklopil se hrstkou vlivných úředníků, k nimž patří ministr financí Eķis, ministr dopravy Einberg, plukovník generálního štábu Rozenštejn, ředitel obchodní a průmyslové sekce ministerstva financí Pavasar a j. Tato skupina na svých zasedáních rozhoduje o tom, jakými cestami se nutno ubírat, aby „vůdce“ Ulmanis byl více osedlán. A „vůdce“ poslušně se řídí radami těchto lidí. Tímto způsobem nad oficielním kabinetem ministrů panuje „černý kabinet „Muntersův“. Munters zná velmi dobře slabé stránky svých stoupenců a má je nyní pevně ve svých rukách. Tak na př. Ministra dopravy Einberga získal tím, že vyhověl jeho snahám po kariéře. Vyslanci Eķisovi poskytl hodnost ministra financí, aby se mohl vyplést ze svých dluhů. Munters drží ministra financí Eķise tím spíše, že Eķis má jistou nepříjemnou záležitost z doby, kdy byl tajemníkem vyslanectví v Helsinkách. Kdyby proto Eķis nepariroval, byl by snadno okamžitě pohřben. Totéž platí o řediteli departementu Olinšovi, který se dostal v Moskvě do sítí čekistů, načež byl poslán jako generální konsul na „léčení“ do Brazílie. K návrhu Munterse

byl Olinš po 15. květnu znovu vyzván, aby se vrátil do Rigy jako vhodná osobnost pro rozdělování koncesí a kontingentů. Řada odpovědných úředníků a ministrů tone v dluzích zapletena do směnečných operací / např. ministr spravedlnosti Apsitis, ministr národní péče Rubuls a j./, případně se stala obětí vášně hry v kartách /generál Balodis, starosta Rigy Celmiņš, Skujenieks, který našel podporu o jednoho zahraničního vyslanectví/. Všem těm otevřel Munters cestu k vysokým hodnotem věda o lačnosti těchto pánů k penězům. Tímto způsobem přivlékl Munters řadu i drobnějších úředníků k dílu u vědomí, že každý se bojí o svůj osud a chléb. Právě korupce je oním lepidlem, které drží pohromadě státní budovu. Nynější diktatura je diktaturou korupčníků. Tisk se nesmí zmínit ani o nejmenší maličkosti. Čestný člověk nemůže postupovat po svém služebním žebříku, kromě řídkého mimořádného případu, což se činí jen k maskování věci. Munters chápe, že pevným je jen ten prvek, který je spjat různými nekalými machinacemi. Proto se nyní krade a žije naplno, ale přitom každý hříšek se dobře zapisuje, aby pak Munters silněji a také snadněji mohl provádět svoji politiku.

Všechny snahy Muntersovy směřují k tomu, aby Lotyšsko bylo prodáno a přeměněno v německou provincii. Nehledě na neúspěchy v baltických věcech v době světové války a po ní, pohlíží Německo stále na Východ, čehož nejlepším dokladem je Hitlerova kniha „Mein Kampf“. Německo ujišťuje Francouze, že nechová vůči nim agresivní tendence. Německo uzavřelo s Polskem svaz, slíbilo mu podporu v ukrajinské otázce a za to Polsko ponechalo Německu volnost jednání v baltických státech. Němečtí agenti všemožně podkopávají přátelství baltických států s Francií a Anglií. Německo tvrdí, že svou agresivností vůči Sovětskému Rusku vymezuje nedotknutelnost baltických států. To však je lež, protože von der Goltz i Bermondť útočili rovněž proti Rusku, ale ve skutečnosti jich cílem bylo získati baltických států. Akce Německa vůči

baltickým státům může začít velmi brzo. V první řadě po Sársku a po zlepšení styků s Francií důvodem k náporu na východ bude klajpedský proces. Bude to pokusný krok Německa. I když Spojenci se budou snažit, aby uzrávající vojenský konflikt nebyl vyřešen zbraní nýbrž notami, ponechá se Německo Klajpedu stejně jako Polsko si ponechalo Vilno a Japonsko – Mandžusko. Pak přijdou na řadu i druhé baltické státy. Pro Německo je důležité, aby Litva zůstala izolována a zbavena podpory Lotyšska a Estonska, a proto nelituje prostředků na tuto věc.

Munters je hlavním agentem Německa v baltických státech. Zbytečně estonští diplomaté netvrdí, že s Rigou není možno o čemkoliv mluvit, aniž by o tom dříve věděl Berlín. Nadarmo nebyl Munters členem „německého bratrstva“ a není nic divného, že tito zrádci byli trestáni jen několika měsíci vězení. Maje v rukou řízení ministerstva zahraničních věcí Munters může bez překážek hrát onu důležitou úlohu, kterou mu diktuje Berlín. Především Lotyšsko zůstává úplně stranou a němé v klajpedské otázce, ačkoliv zájmy Lotyšska vyžadují toto, aby byl kladen Němcům odpor již u Klajpedy a nikoliv teprve u Daugavy, kdy Litva bude již rozbita. Díky dovedné hře a intrikám Munterse nemůže se upevnit blok baltických států. Otázka spolupráce se nepřesunula přes líbivé fráze a vzájemné styky mezi baltickými státy se stále nezlepšují nýbrž naopak zhoršují. Francouzský tisk otevřeně prohlašuje, že Lotyšsko slouží Německu a proto Francouzové musí změnit své styky s Lotyšskem. Tyto styky vědomě kazí Munters. Ministerstvo zahraničních věcí šíří prostřednictvím tisku názor, že Německo je zárukou nezávislosti baltických států a že nechová agresivní úmysly vůči Lotyšsku. Krátce řečeno Německo provádí svoji hru vzorně a čistě. Francouzský časopis „Echo de Paris“ to potvrzuje. Velmi charakteristické bylo Ulmanisovo léčení v Německu krátce před převratem. Neméně charakteristický byl přilet velkého německého letadla „General-Feldmarschall

v Hindenburg“ do Rigy těsně před převratem. Kdyby se převrat nezdařil, letadlo by odvezlo všechny pučisty, celkem cca 40 osob. Chování místních Němců, německé vlády i tisku vůči událostem z 15. V. je docela příznivé, což platí dvojnásob o Ulmanisovi a Muntersovi. To vše vzbuzuje podezření, že den 15. května byl v Lotyšsku proveden z iniciativy Německa a s jeho požehnáním. Němcům přichází vhod taková vláda, která zacpala ústa národu u vědomí, jak silná je nenávisť Lotyšů k Němcům. To se jí podařilo a proto skutečným diktátorem Lotyšska je agent Německa Wilhelm Munters.

Možná, že Ulmanis nevidí, co se děje kolem něho, je snad oslepen úspěchy událostí, ješitností. Potom možno se jen diviti jeho naivitě. Možná však, že Ulmanis vědomě vytvořil přátelství s Německem. Již v r. 1919 byla známa slabost Ulmanisova vůči Německu, neboť vždy hledal s ním smíření. Je dost možné, že Ulmanis odhalil Muntersův plán, ale že bylo již pozdě k odporu. Snad Ulmanis již tak dalece se dostal do Muntersových spárů, že může býti každým okamžikem zničen, kdyby se chtěl protiviti. Slouží-li však vláda Němcům, kterak si můžeme vysvětliti její dnešní „národnostní politiku“? Pravda, cizinci ztratili svůj vliv v komunálních úřadech, všude na prvá místa jsou určovány národně-lotyšské síly, zřízena byla obchodní komora, která má zlomiti vliv Němců /ačkoliv jí v čelo byl postaven Andrej Berzinš, zástupce německého kapitálu/, všechna hesla se zdají býti čistě lotyšská....Pravdou je také, že Němci mnoho nekřičí o svém utiskování, ačkoliv v německých školách zavedena byla četná omezení a Německo platí Ulmanisovu dvornímu „básníku“ E. Virzovi desetitisícové honoráře za překlad jedné jeho knihy do němčiny. Patrně Němci dobře vědí, proč to činí a proč trpí. Je však nutno jednou již odhaliti všechny karty. Čím více „nacionálnější“ bude Ulmanisova vláda, tím lépe bude Munters Prováděti své plány. Národní politika je pouhým dýmovým závěsem, za kterým Munters skryt provádí svoji ďábelskou politiku.

Podkopná práce provádí se však v naprostém tichu. Tak na př. vliv Židů se nezmenšil, národní průmysl setkává se s potížemi. Munterovci rozšiřují názor, že lotyšský průmysl je uměle vytvořen a proto nebude škoda, když se zhroutí. Tím se připravuje hospodářská závislost na Německu a současně rozpadne se dělnický proletariát, který byl vždy proti Německu. Dosud se pomáhalo zemědělství vývozními prémiemi, ale poněvadž tímto způsobem byly vyčerpány nejen všechny volné státní prostředky, ale i prostředky soukromých bank, je jisté, že zemědělství hrozí úpadek, protože si zvyklo pracovati s příplatky a nebude moci pokračovati, když tyto budou jednou zrušeny. Pak bude možno zákonitou cestou vyhnati zbankrotované hospodáře ze statků a venkov osídliti německými kolonisty. Všechny prostředky se zde podporuje hrubý materialismus a pěstuje hrubý karierismus. Demokracie se zmýlila, národ byl zavlečen autoritativní cestou. To vše psychologicky otravuje lotyšský národ. Lotyšský národ se nesjednocuje, nýbrž ještě více rozdrobuje. Skvělými frázemi připravuje se cesta k hrobu, nad nímž posmrtnou řeč pronese německý feldvébl.

V samotných kruzích zemědělského svazu vyslovují již obavu, kam může dnešní politika Lotyšsko zavést. Dokonce i v těchto kruzích začínají pozorovati vliv Munterse, obávají se o zdraví Ulmanise, které v poslední době není pevné. Mezi agrárníky panuje obava, že v případě nějakého neštěstí s Ulmanisem může vzniknouti mezi favority boj o vedení a že může zvítěziti Muntersova skupina.

Proto lotyšský národ musí zavčas prohlédnouti a učiniti příslušné kroky proti případnému porobení Lotyšska Německem. Dostí bylo poručníkování Německa. Munters musí zmizeti, aby nebylo zničeno Lotyšsko.“

Proces proti bývalému představiteli organisace „Perkonkrusts“ Gustavu Celminšovi a jeho 13 spolupracovníkům před vojenským soudem bude zahájen v nejbližších dnech. Jedná se většinou o

mladé lidi od 21 do 35 let. Obžaloba je viní z účastenství na ilegální organizaci, jejímž cílem bylo nabádati k neposlušnosti proti vládě, dále že usilovali o násilné odstranění nynější národní vlády a po docílení výsledku hodlali převzít vládu do svých rukou. V případě odsouzení vojenský soud na tato obvinění může vynést i trest smrti. Třeba by tohoto nejvyššího trestu nebylo použito, dle zdejší nálady možno souditi, že sáhnuo bude tentokráte k trestům vyšším než se stalo u předáků sociálně-demokratických.

Proto jeví se snaha po zainteresování ciziny o tento proces a vylíčení nynějších poměrů vnitropolitických v Lotyšsku za autoritativního poměru v barvách dosti křiklavých. Není to poprvé, co osoba nynějšího generálního sekretáře zahraničního ministerstva Viléma Munterse stojí v popředí útoků. Bylo tomu tak i za starého režimu, kdy zejména sociální demokraté zcela otevřeně v saeimě proti němu vystupovali. Munters však podporován Ulmanisem domohl se nejvyššího místa v zahraničním ministerstvu, v němž však již před tím po řadu let vede rozhodující slovo a vykonává nejpodstatnější vliv, díky svým vynikajícím osobním vlastnostem, širokému rozhledu a neúnavné pracovitosti. Že v důsledku toho a pro vliv svého protektora nynějšího diktatora Ulmanise, který funkci zahraničního ministra zastává více méně formálně pouze, neboť je plně absorbován záležitostmi vnitropolitickými, jeho činnost je patrna i mimo obor zahraniční, je více než přirozeno. Bezesporné je, že Munters je velmi snaživý, ctižádostivý, jest si dobře vědom svých pozitivních předností a proto, srovná-li své okolí, nedosahující daleko jeho výše, jest i sebevědomý. Při tom však, i přes své poměrné mládí je autokritický, zná svoje místo a vždy dovede správně odhadnouti a dobře obeplouti i vlny odporu. Neústupné agresivnosti při svém postupu je dalek a dovede nalézt vždy cest, po nichž se dostane tam, kam chce.

Narozen v území nynějších hranic lotyšsko-estonských ovládá obě řeči dokonale. Otec byl baltickým Němcem, matka původu estonského. Vychován byl německy a absolvoval německé školy. O

vyřčeném národnostním cítení lotyšském nemůže se u něho jednati. Ihned po získání samostatnosti Estonska – pokud je zde všeobecně známo – nabídl své služby estonskému zahraničnímu ministerstvu a když nebyl přijat – obrátil se do Rigy. První lotyšský zahraniční ministr Meierovič – židovského původu – rozpoznal ihned Muntersovy kladné vlastnosti a přijal ho za svého sekretáře. Za postup až na nynější místo generálního sekretáře zahraničního ministerstva děkuje Munters jistě hlavně sobě, ač protekce Ulmanisova, zahalena docela v obskurní homosexualismus, vždy byla v dosavadní kariéře Munterse patrna.

Ulmanis byl od počátku v mnoha vládách lotyšských ministerským předsedou a ministrem zahraničních věcí a vždy vynikajícím činitelem, jehož vliv se nemenšil, ani když v některé vládě zrovna nebyl.

Cíl Muntersových snah, jak definovány jsou v citovaném memorandu, pokud Německa se týče a vylíčení jeho působnosti v tomto směru jest znázorněno hodně přehnaně a předpokládá větší naivitu spoluvedoucích kruhů zdejších a hlubší propast jich mravnosti, než jak odpovídá skutečnosti. Realnější vykreslení situace bylo by možná vyvolalo větší sympatie k hnutí „Perkonkrustu“ a jeho obžalovaným předákům, jichž činy nyní budou projednávány vojenským soudem lotyšským za zavřenými dveřmi a přesvědčilo by spíše, což je všeobecně známo, že „je něco shnilého ve státě lotyšském“. Zde však nebylo uhozeno na pravou strunu, právě tak jako není v tomto případě vhodná chvíle a příležitost k uplatňování nějakého vlivu.

Chargé d' Affaires a. i.:

LÍPA

Postupuje se současně:

p. vyslanci Dru V. Girsovi ve Varšavě,
vyslanectví Československé republiky v Tallinu a Kaunasu.

**1935, 20. dubna, Riga – Zpráva Chargé d' Affaires ČSR
v Lotyšsku Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající
se vnitropolitické situace v Lotyšsku.**

**Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1935.
Zpráva běžná číslo 6. Strojopis.**

Vnitřní uklidnění Lotyšska má stále ještě znak pouze zevní. Dle tohoto bylo by ovšem uspokojení skutečně dokonalé a úplné. Spokojenost byla by všestranná a absolutní. Celý národ by si nepřál nic jiného, než věčné vlády nynějšího diktatorského režimu, jehož vůdci Ulmanisovi všechn lid se klaní, jehož vzývá s nábožnou úctou, jemuž družičky házejí jen květy na cestu, kdykoliv poctí některý kraj svojí vysokou návštěvou, jemuž se denně presentují adresy oddanosti, lásky, obdivu a úcty. Tak také za pečlivé režie a bedlivě připraveného arrangement skutečně se děje.

A přece nevelká, ale soustavná činnost nespokojenců ruší tento idylický obrázek a připomíná jak diktatorovi tak i lidu realnější situaci a kritickými hlasy proniká líc klidu, spokojenosti a vážnosti samozvané vrchnosti s poukazem na rub dokazujíc, že zabarvení není tak čistě růžové, jak by se na první pohled zdálo a rádo všem namluvilo.

Zatím, co bývalí stoupenci levicových stran, jak bolševici tak i sociální demokraté chovají se naprosto pasivně a podrobují se nynějšímu režimu bez sebemenšího odporu, jsou to bývalé strany pravice, které se hlásí občasně k životu. Přirozeně jejich činnost může býti jen podzemní a anonymní, ale zdá se býti dobře organisována a nesporně má odvalu a průbojnost, které bývalé levicové strany neprokazují.

Je to především letáková činnost skupiny „Perkonkrustu“, lotyšských národních socialistů. Postupně se ukazuje, že není zjevem ojedinělým, nýbrž soustavným. Letáky tyto jsou hektografované, poukazováno je v nich na časové události, rozebírána činnost diktatorského režimu jako celku i činnost jednotlivců, skutečná situace Lotyšska po stránce politické, hospodářské a j. Nadsazovaný

tón – vlastní pravicovým stranám – vyhovuje dobře nejširším kruhům, avšak podstata věci i její jádro bývají zachyceny dobře. A to, jakož i jazyková čistota v níž jsou tyto letáky psány, poukazují na původ inteligentního prostředí. Není ani již známo, že rozšiřovány jsou tyto letáky opravdu obětavě a lavinovitě, že bývají lidem opisovány a dále rozšiřovány, obzvláště na venkově.

Týkají se po většině otázek vnitřních a vnitropolitických a proto pro naše zpravodajství – vyjma celkového svého charakteru – nemají té důležitosti. Bez všeho významu však také nejsou. Zejména proto, že důkladnou znalostí zákulisí i jednajících osob odkrývají mnohdy roušku pohnutek jednotlivých činů jedinců i celku.

Tak jak bylo již poukázáno v předchozích zdejších zprávách, hlavním terčem vedle diktatora Ulmanise zůstává stále osoba generálního sekretáře zahraničního ministerstva W. Munterse, k němuž se druzí viceministr ministerstva vnitra Berzinš, mladý, velmi agilní a energický činitel ve službách nynějšího režimu, dále plukovník Rozenštein, nejpevnější sloup generálního štábu lotyšské armády, který studoval vojenskou školu v Praze.

S jistým oprávněním poukazováno je na zvyšované výdaje v novém rozpočtu na trestnice ve „svobodném“ Lotyšsku, na zvýšené osobní výdaje členů vlády, na asignované zvyšování výdajů cestovních, zatím co výdaje na armádu, přes to že jest známé její nedostatečné vyzbrojení, zůstávají při zvýšeném rozpočtu autoritativního nynějšího režimu tytéž, jaké jí poskytoval sněm.

Pozoruhodné jest také to, že přes důkladný špiclovský systém, vlastní všem diktaturám, a přes usilovnou námahu dopídití se jich pramene, doposud všechno úsilí vyznívá naprázdno.

Ačkoliv dnešní diktatorský režim v době necelého měsíce oslaví jednoroční svoje jubileum – způsobem jistě honosným a okázalým – forma jeho podstaty zůstává stále od jeho vzniku 15. května 1934 táž a nesnaží se vtisknouti ji ani zevně ráz určitého systému. Budování určitých jednotek jako obchodní a průmyslové komory, zemědělského svazu, snaha po uvedení v činnost dělnické komory práce, jen dávají

tušiti, že dojde v Lotyšsku asi k systému korporativnímu, který by tvořil zástěrku vlastnímu režimu diktatorskému.

Chargé d' Affaires a.

i.:

LÍPA

Zasílá se rovněž:

p. vyslanci Dru V. Girsovi ve Varšavě,
vyslanectví ČSR v Kaunasu a Tallinu.

**1936, 14. dubna, Riga – Zpráva Vyslance republiky
Československé v Rize Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních
věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Zabývá se
způsobem jmenování K. Ulmanise státním prezidentem.**

**Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1936.
Zpráva běžná číslo 8. Strojopis.**

Lotyšská ministerská rada, která od převratu 15. května 1934 převzala veškeré zákonodárné funkce rozpuštěné saeimy, přijala dne 12. března t. r. ve svém zasedání zákon, jímž vzhledem k blížícímu se dni, kdy vyprší termín poslední lotyšskou saeimou ústavně zvoleného presidenta republiky, mění se ústavní předpisy týkající se úřadu státního presidenta.

Zákon, publikovaný v úředním „Valdibas Vestnesis“ dne 19. března t.r. má 4 články, v nichž se stanoví:

1./ Do provedení reformy ústavy, ohlašované v deklaraci ministerské rady z 18. května 1934, úřad státního presidenta bude vykonávat ministerský předseda Dr Karlis Ulmanis.

2./ V době dovolené ministerského předsedy nebo tehdy, kdy z jiných důvodů nemůže plnit povinnosti státního presidenta, bude tato pravomoc vykonávána ministrem války generálem J. Balodisem.

3./ Všechny předchozí zákony, pokud ohledně nastoupení a vykonávání úřadu státního presidenta stanoví jinak, se tímto ruší.

4./ Zákon vstupuje v platnost dnem 11. dubna 1936.

V prvním článku tohoto zákona vzpomenuhá deklarace ministerské rady ze dne 18. května 1934 převedla veškeré dosavadní funkce saiemy na sebe tím, že je má vykonávatí až do uskutečnění ústavní reformy. Události, které předcházely vládnímu převratu v Lotyšsku, provedenému v noci z 15. na 16. květen 1934, jakož i ty, jež následovaly jsou známy. – Všeobecně bylo uznáváno, že konstituce z 15. února 1922 neodpovídá více ani zájmům národa, ani vůli lidu, přesto však jednání o navrhované ústavní reformě se protahovalo do nekonečna, a politické strany, z nichž každá hleděla co nejvíce pro sebe při tom vytěžití, nemohly se sejítí na jednotné linii. – Navrhovatelům této reformy, v jichž čele stál vůdce „Selského svazu“, nejmocnější to politické strany lotyšské, Karlis Ulmanis, dále ministr války generál Janis Balodis, bylo zřejmé, že nová konstituce, která byla by dílem kompromisu politických stran, nebyla by o nic lepší původní a proto se odhodlali k radikálnímu kroku. Vládním převratem strhli veškerou moc na sebe, zastavili činnost politických stran a rozpustili je. – Saiema spočívající na podkladě politických stran, byla přirozeně ihned rozpuštěna.

Dle staré ústavy plné moce IV. saeimy vypršely v listopadu 1934. Uchvatitelé moci velmi jednoduše odvozují, že dle konstituce po této době stejně všechna zákonodárná práva přešla na ministerskou radu. – V důsledku toho také ministerská rada nyní jest oprávněná stanoviti pořádek v následnictví úřadu presidenta republiky, který dle

čl. 39 konstituce nesmí býti zastáván touže osobou déle než 6 roků po sobě. – Volební období trvá 3 roky. Nynější president Albert Kviesis byl v úřadě po dně období a jeho termín končí dnem 11. dubna t.r.

Ministerská rada nynější autoritativní vlády, vycházejíc ze základního prohlášení své deklarace z 18. května 1934, v níž uznává nezbytnost ústavní reformy, přizpůsobila také tento zákon ze dne 19. března t.r. téže vůdčí myšlénce, stanovením trvání presidentského období v striktním poměru s obdobím uskutečnění ústavní reformy. Při výběru osoby presidenta republiky ministerská rada – dle svého prohlášení – řídila se právě tak principy právními jako objektivními, politickými okolnostmi.

Při zmínce o této věci na ministerstvu zahraničních věcí bylo generálním sekretářem ministerstva, vyslancem V. Muntersem podepsanému sděleno, že nynější vláda uznává jak svoji deklaraci ze dne 18. května 1934 tak i tento zákon ze dne 19. t.m. jako opatření přechodná a že vedena jest pevnou vůlí v době co nejbližší dáti zemi novou ústavu, jež bude v souladu s nezbytnostmi národního života.

Při tom bylo také jmenovaným zdůrazněno, že hlavním smyslem 3. článku tohoto nového zákona, jímž se odvolává platnost všech předchozích zákonů, jež ohledně nastoupení a vykonávání úřadu státního presidenta nejsou v souladu se zákonem právě vydaným, zatím co ustanovení o právech a povinnostech presidenta republiky zůstávají v platnosti, jest sloučení funkcí presidenta republiky a ministerského předsedy a to až do uskutečnění ústavní reformy.

Zákon tento prohlášen byl presidentem republiky v souhlasu s 1. článkem zákona ze dne 8. června 1934 o ustanovení ve věci vyhlašování zákonů. President Albert Kviesis, po 6ti letém pobytu ve starobylém řížském, jehož základy položeny byly ve 12tém století, opustí dne 11. dubna t.r. toto bývalé sídlo ruských gubernátorů livonské gubernie, aby, nedovršiv, ještě 55 let svého života, jako pensista odešel do soukromí. – Kviesis, jako president, byl nyní posledním viditelným přežitkem bývalého demokratického režimu lotyšské republiky, neboť jen z milosti nového diktatora po provedeném vládním převratu 15. května 1934 byl ponechán v úřadě.

– Poprvé byl zvolen k zastávání nejvyššího úřadu ve státě dne 9. dubna 1930, po druhé pak dne 4. dubna 1933. – Ústavní přísahu složil dnem 11. dubna 1930 a 1933. Ani v širší veřejnosti nebylo tajno, že vzájemný poměr mezi presidentem státu Kviesisem a ministerským předsedou – diktátorem Ulmanisem od převratu neutvářel se nikterak příznivě, vzájemná spolupráce nebyla namnoze v souladu a že posléze president Kviesis nebral na vývoji události naprosto žádnou účast.

Dnes jest již veřejným tajemstvím historická scéna, která se odehrála mezi presidentem Kviesisem a ujímajícím se vlády diktátorem Ulmanisem při nočním převratu z 15. na 16. květen 1934. – Prvnímu bylo v této noci velitelem zámku a stráže hlášeno, že neobvyklé vojenské hlídky procházejí městem a obsazují veřejné budovy. – Telefonické dotazy po příčině selhaly, poněvadž telefon byl vypjat. – Teprve pozdě v noci dostavil se Ulmanis do zámku k presidentovi a oznámil mu, že přejal vládu. – „A co bude se mnou?“ tázal se překvapený president, který právě tak, jako nikdo z jeho okolí, neměl o věci ani potuchy. – „Vy zůstanete pokud Vás budu potřebovat“ zněla Ulmanisova sebevědomá odpověď.

President dopustil se skutečně té chyby, že zůstal. – Snad nevěřil v první chvíli v dlouhé trvání nového stavu věcí, s nimiž nesouhlasil, snad očekával tvrdošijnější a úspěšný odpor se strany odpůrců Ulmanisových, a když tento se neprojevil snad se domníval, že bude moci sloužiti jako nejvhodnější sprostředkovatel při návratu opět k demokracii. Avšak jako sám se ve všem přepočítal tak i sám sklamal – sebe i jiné. – Vzájemný poměr obou mužů, presidenta státu a ministerského předsedy se postupem doby horšil. – Na konec byl president pouze a výhradně representační figurou, dočasně sice první, ale vždy zastiňovanou samozvaným „vůdcem národa“. V rozhodné chvíli Kviesis neprojevil ani sebevědomí, ani energii. – A tak ztratil ty sympatie, jichž si dřívější svojí působností byl získal svojí konciliantností, nadstranickostí, upřímným a prokazovaným demokratickým. – Z vůle diktatora zůstal v úřadě, z jeho vůle nyní odchází, aby mu učinil místo. – I jeho poslední pokus, aby mohl zůstat do doby, dokud lotyšskému národu nebude dána nová ústava,

kteřou svépřávně sám si zvolí nového presidenta, jemuž by úřad předal, byl jeho samozvaným nástupcem energicky odmítnut a Kviesis dne 11. dubna 1936 odejde do soukromí, aby požíval přiřknuté mu pense Ls 900. – měsíčně, nejvyšší pense, kterou lotyšský stát může někomu přiřknouti. Nebude mu ani dovoleno, aby se vrátil na místo své dřívější působnosti, jako předseda nejvyššího soudního dvoru, kdež si získal pověst velmi bystrého právníka, znamenitého organisatora, nestranného soudce, oblíbeného svými kolegy i podřízenými, aby ani zde nebyl Ulmanisovi nebezpečný.

President Albert Kviesis choval vždy k našemu národu vřelé sympatie, vysoko si vážil jeho představitelů, v první řadě presidenta Osvoboditele a presidenta republiky, oceňoval jejich práci pro vlastní stát a vysoko stavěl jejich význam pro celek. Československo a Prahu navštívil incognito v r. 1931.

V r. 1933 vyznamenán byl řádem Bílého Lva L. tř. s řetězem. - Zasilá se vyslanectví Československé republiky v Tallinu a Kaunasu.

Vyslanec:

Lípa

1936, 14. dubna, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Popisuje proces převzetí úřadu presidenta K. Ulmanisem.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1936. Zpráva běžná číslo 8. Strojopis.

Příznačným společným rysem všem diktáturám všech věků, od starověku až do dnešního dne, jest vnější okázalost, vzrůstající úměrně s rostoucí kritičností veřejnosti a menší úspěšností vládních počinů. Touto zde doposud nezvyklou okázalostí, organisovanou a nařízenou se shora vyznačoval i akt nastoupení úřadu presidenta republiky K. ULMANISEM, dne 11. dubna v důsledku nástupního zákona ze dne 12. března, publikovaného dne 19. března t.r.

Tímto zákonem slučována je funkce presidenta republiky a ministerského předsedy, tedy souhrnné politické moci a státní reprezentace, v rukách samozvaného vůdce a od vládního převratu 15. května 1934 vlastního vládce v Lotyšsku. Od tohoto dne zákonodárná práva přešla na ministerskou radu, v jejímž čele stál. Tímto datem pak jak reprezentační úkoly, tak i povinnosti a práva legislativní a vojenské povahy právě tak jako jistého druhu justiční – určované právem omilostnění – jež zůstávaly přiřknuty prezidentu KVIESISOVI, přešly i formálně na ULMANISE.

Prvý zůstával sice i po tomto převratu jako ústavně zvolený státní prezident v úřadě, ale pouze z milosti diktátora, jako poslední zjevný přežitek ústavy bývalé demokratické republiky, ale ve vykonávání svého úřadu, omezen byl skoro výlučně na povinnosti povahy reprezentační. Poměr mezi oběma muži nevyvíjel se proto nikterak příznivě a spolupráce jejich souladně. Naopak. To projevilo se také i při posledním aktu, při předávání úřadu dne 11. dubna t. r., jež stalo se pouze formálními, protokolárními, dvouřádkovými zápisy o předání a převzetí, jemuž přítomen byl dále ještě ministr války J. BALODIS, který dle nástupního zákona jest zástupcem v úřadě presidenta v době onemocnění, dovolené neb pobytu v cizině a náměstek ministerského předsedy M. SKUJENIEK. Na to bývalý prezident podepsal ještě poslední rozkaz armádě a rozloučiv se s vojenskou stáží a přítomnými vojenskými hodnostáři, opustil ihned s rodinou presidentský zámek. Albert KVIESIS vyplnil historickou úlohu v tom smyslu, že pod ochranou svého nejvyššího úřadu dal vzniknouti autoritativnímu Lotyšsku, jehož tvůrci nyní svůj úřad předal.

Uvedená ceremonie prošla tíše, ve zřejmě stísněné a napiaté atmosféře a bývalý prezident Albert KVIESIS odcházel po 6ti letém zastávání nejvyššího místa ve státě jako v nemilosti propuštěná služka. Jediným slovem nebylo z oficiálního místa mu poděkováno, nikým nebylo vzpomenuo jeho 6ti letého presidentského období a oba muži rozešli se ve zřejmé zaujatosti jeden vůči druhému. Usměrněný tisk druhého dne poněkud, ale zřejmě jen v nejnutnější

míře to napravil tím, že vzpoměl odcházejícího presidenta oceněním, jež však bylo jen slabým odleskem současných, přehnaných elogií presidenta nastupujícího.

Nový president odebral se ihned po podepsání protokolu k slavnostnímu zasedání ministerské rady, kterou oslovil řečí, v níž vyzvedl dosavadní svoji a svého režimu téměř dvouletou práci a její výsledky. „Vládnouti značí pracovati a nésti zodpovědnost“, pravil ULMANIS. „Tak jsem dosud svoji povinnost pojímal a tak budu činiti i v budoucnosti. Jenom práce pro blaho národa a státu a výsledky této práce mohou nám zajistiti důvěru národa, z něhož čerpáme sílu a záruku na naší další cestě.“

Vyzvedl pak vzrůstající sílu lotyšského genia, sílu politické jednotnosti, vítězný pochod národní kultury, hospodářské sesílení venkova i města, vzrůst všeobecného blahobytu a spokojenosti a to přirozeně vše od doby, co ujal se vlády. Všechno to, dovozoval ULMANIS, musilo se také přirozeně projevit sesílením zahraničního významu a postavení Lotyšska. Pochválil si, že může se zadostiučiněním poohlédnouti se na tuto svoji dvouletou činnost, v kteréžto době došlo k uskutečnění Unie baltických států, k prohloubení a k zintenzivnění spolupráce s Estonskem a Litvou a ku všeobecnému uznání skutečného, mezinárodního významu Lotyšska v důsledku jeho prozíravé, aktivní jeho politiky. Lotyšsko v rodině samostatných států zaujalo konečně místo, které mu náleží. Na této linii své zahraniční politiky, ujistil ULMANIS, že bude Lotyšsko pokračovati.

Převzetí úřadu státního presidenta označil ULMANIS jako poslední etapu na cestě k ústavní reformě, kterou slíbil v prvním zákoném aktu po převzetí moci, v deklaraci ze dne 18. května 1934.

Jménem členů ministerské rady odpověděl náměstek ministerského předsedy Marger Skujenieks zdůrazněním nesporného významu okamžiku, v němž sloučením obou nejvyšších úřadů v jedněch rukách dostává se presidentovi úplné moci ve státě, moci, jež obyčejně jednotlivcům ve státě nepřináleží, poněvadž tato bývá omezována buď stanovenými, platnými normami, neb stranickými

organisacemi. Toto sloučení moci ukládá zvýšené povinnosti a zodpovědnost. SKUJENIEK připoměl novému prezidentovi, že nejdůležitějším jeho úkolem v nejbližší době bude novému duchu lotyšského života dát také právní formy, zdůraznil nutnost a potřebu pro státní život nové reformované ústavy a uvedl na konec jeho vlastní slova, pronesená jím jako prvním ministerským předsedou v den prohlášení neodvislosti Lotyšska: „Lotyšsko bude státem spravedlivým, v němž nesmí být ani útisku ani nespravedlnosti,“ s projevem očekávání, že mu zůstanou vedoucí zásadou při všech dalších počinech.

Toto oslovení SKUJENIEKOVO, z něhož na veřejnost dostala se pouze část, v níž oceňovány jsou dosažené výsledky Ulmanisovy vlády jako vzrůst lotyšského sebevědomí, národní pýchy a poznané síly národní, nebyla Ulmanisovi valně pochuti. Proto také tisk jednotlivé její části nesměl uveřejnit a jich stručný obsah může být sdělen v této zprávě na základě přímých informací.

Po obvyklé poctě nového presidenta vzdané památce padlých vojáků u osvobozovacích bojů, položením věnců za obvyklé vojenské asistence na bratrském hřbitově, po návštěvě hrobů prvního presidenta republiky Čaksteho a prvního ministra zahraničních věcí Ziegfrida MEIEROVIČE, následoval asi dvouhodinový průvod občanských organizací Rigy, holdujících novému prezidentovi. Účast možno odhadnouti na 20 000 osob, ačkoliv organizátoři chtěli docílit čísla podstatně imposantnějšího, které předem noviny odhadovaly nejnižším počtem 50 000. ULMANIS sám tvrdošijně setrval na uskutečnění tohoto průvodu, ačkoliv byl upozorňován na nepříhodnost dne – bílá sobota velikonoční. Studentům bylo proto nařízeno neodjížděti do tohoto dne na velikonoční prázdniny, úřednictvu rovněž, továrnám byl dán pokyn, aby dělnictvu byla účast v holdovacím průvodu zaplacená zvláštním přídatkem, obchodníkům přikázáno uvolnění personálu, atd. Venkov však skoro úplně výzvu k účasti ignoroval. Groteskně pak působilo poznání, že v průvodu bylo vlastně více příslušníků minorit než Lotyšů samých. Ze strachu uposlechli příslušníci menšin rozkazů a nadháněčů v míře větší než

Lotyšů. A tak velká paráda ve skutečnosti se stala samozvanému prezidentovi jeho výstražným Méně Tekel.

Politicky oceňováno, možno konstatovati, že touto novou úpravou, která dnem 11. dubna t.r. v Lotyšsku se uskutečnila, nic podstatného v jeho nynějším státním životě se vlastně nezměnilo. – Pouze základní idea autoritativního státu dospěla svého logického utvrzení tím, že tři základní prerogativy moci: práva státního presidenta, moc legislativní i exekutivní, slučovány jsou v personální unii a to až do nových ustanovení reformované ústavy. Kdy tato bude vydána a jaká bude jest dnes velkým otazníkem v politickém a státním životě Lotyšska.

Vyslanec:

Lípa

Zasílá se v otisku rovněž vyslanectví Československé Republiky v Tallinu a Kaunasu.

1936, 17. dubna, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Popisuje neúspěšný pokus K. Ulmanise o dosazení V. Munterse do křesla ministrta zahraničí Lotyšské republiky.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1936. Zpráva běžná číslo 9. Strojopis.

Od vydání zákona zde dne 12. března t.r., jímž ministerská rada, vykonávající v Lotyšsku zákonodárné poslání parlamentů, formálně dala placet dávnému toužnému přání svého šéfa a vůdce národa Karlise U l m a n i s e, tím, že jej ustanovila nástupcem posledního, ústavně zvoleného presidenta Alberta KVIESISE, po vypršení jeho funkčního termínu, tj. dnem 11. dubna t.r., bylo zřejmo, že bude nutno obsaditi křeslo ministra zahraničních věcí. Funkci tuto od státního převratu 16. května 1934 zastával sám ULMANIS současně s ministerským předsednictvím.

Po celou dobu ULMANIS byl zahraničním ministrem pouze nominelně. Celou svojí vervou věnoval se skoro výhradně jen otázkám politiky vnitřní a upevnění svého režimu a otázkami zahraničními zabýval se jen potud, pokud přímo nebo nepřímo souvisely s politikou vnitřní, ponechávaje v tom směru úplně volné pole svému důvěrníku a oddanému spolupracovníku Vilhelmu MUNTERSOVI, generálnímu sekretáři zahraničního ministerstva. O jeho jmenování generálním sekretářem zasadil se ještě v době parlamentní a prosadil ho i proti dosti silné opozici, zejména se strany sociálně demokratické, za kabinetu velmi slabého ministerského předsedy BLODNIEKA r. 1933.

I opozice tehdy uznávala schopnosti a četné pozitivní stránky Muntersovy, potřebné pro funkci generálního sekretáře zahraničního úřadu, avšak vždy projevovala vůči němu svoji krajní nedůvěru, jednak pro jeho německý původ, intrikářské sklony a pro naprostou oddanost svému protektoru ULMANISOVI, o niž se zcela volně v zasvěcených kruzích uváděly docela i jiné příčiny intimních styků.

MUNTERS, nadaný, prozíravý, snaživý, pilný, energický a krajně ctižádostivý mladý muž, schopný pro kariéru jíti i přes mrtvoly, ukázal se vždy vděčný svému chráněnci, a postupoval vždy jen v jeho stínu, ačkoliv jak zahraniční úřad ve své administrativní, správní i osobní činnosti, tak i celá zahraniční politika lotyšská jest výhradně vedena a určována od tří let jenom jím. Sám ULMANIS i úřední styk s diplomaty omezoval vždy na nejmenší míru, a jistě bez přehánění možno říci, že snáze bylo docílití audience u anglického krále, než v Lotyšsku akreditovaným diplomatům u zahraničního ministra ULMANISE. A i při těchto řídkých příležitostech se uměl vždy vykličkovat i na přímo položené otázky, pokud mu nebyly vhod a v krajním případě říkával: „Víte, bude lépe, když si pohovoříte s MUNTERSEM. Je lépe informován a lépe tomu rozumí, než já.“

Tím se stalo, že v poslední době měl od diplomatických návštěv téměř naprosto pokoj, neboť všichni vyslanci zde akreditovaní, omezovali se v těchto na věci povahy formální více než zásadní.

Při tom není možno říci, že by ULMANIS v otázkách zahraniční politiky neměl potřebných vědomostí, rozhledu neb svého názoru. Právě naopak. Ve velkých rysech jest vždy velmi dobře informován, sleduje vše s neobyčejným zájmem, - zde budiž také uvedeno, že jest horlivým čtenářem „PRAGER PRESSE“ – má i svoji orientaci a sleduje své zásady. Ale jako v politice vnitřní, jde ve všem do nejposlednějších detailů, zná důkladně poměry a zejména lidi, u nichž dovede obdivuhodně kalkulovati zejména s jich slabými stránkami, jest si vědom, že tyto jemné znalosti mu chybí v politice zahraniční a proto kryje se vždy raději odkazem na sílu v tom ohledu povolanejší. Při tom však většinou nezůstávalo tajno, že ULMANIS sleduje tím i cíle jiné, snahu totiž připravití portefeuille ministra zahraničních věcí svému oblíbenci MUNTERSOVI, „až přijde čas a naplní se dnové“

K tomu byla právě nejvhodnější příležitost nyní, když ULMANIS sloučiv úřad ministerského předsedy s úřadem presidenta republiky, vzdal se vedení zahraničního resortu. ULMANIS u vědomí neoblíbenosti svého protégé v určitých kruzích, snažil se vždy čeliti tomu tím, že Muntersovi poskytoval mnoho příležitostí k uplatnění. Posledním takovým manévrem bylo jeho vyslání na oficielní cestu k návštěvě Polska, které byla dána zdejším tiskem, - který jako v každé diktatuře není bohužel orgánem určitého a vyhraněného mínění, nýbrž jenom nástrojem šíření zpráv, a které i cizozemský tisk věnoval větší pozornost a přikládal významu, jehož neměla a nezasluhovala.

Tentokráte však projektovaný čin diktátora narazil na silnější odpor u ministra války, generála BALODISE, který má svojí známost, neskrývanou a starou již nepřízeň k Muntersovi, v níž podporován jest bývalým presidentem a tlumočnickem i několika jiných členů kabinetu, kteří však vůči vůli diktátora jsou slabými uplatniteli svého hlasu. Svoje veto odůvodnil BALODIS, pokud jest podepsanému známo, nedůvěrou vojska k MUNTERSOVI. Zákulisní jednání bylo dosti dlouhé. Ale ku podivu svojí povahou krajně kompromisní, mlčenlivý, nikdy na veřejnosti nevystupující, nikterak ne výbojný ani

energický, ale u vojska velmi oblíbený a před národem legendární gloriolou z osvobozujících bojů obestřený a populární ministr války, který svůj úřad zastává nepřetržitě již od drahných let i v často se měnících vládách dřívějších, tentokráte neustoupil. ULMANIS pak je příliš chytrý sedlák, než aby trval na svém vůči oponentu Balodisova druhu, jehož v tomto případě neobměkčil prozatím ani tím, že ho v nástupném zákoně jmenoval svým zástupcem. Ustoupil proto a zřejmě, aby získal času, uchýlil se k provisoriu.

A tak když po převzetí úřadu presidentského dne 11. dubna t.r. jmenování nového ministra zahraničních věcí se již nedalo odkládati a na den 17. dubna byla určena audience pro celý diplomatický sbor, večer před tím zasedající ministerská rada určila k provisornímu vedení zahraničního ministerstva dosavadního ministra financí, Ludviga EKISE. Ačkoliv se toto určení stalo v ministerské radě, dne 16. dubna, pozdě večer, diplomatický sbor byl o jeho jmenování uvědoměn cirkulární notou, doručenou již v časných hodinách odpoledních, tedy několik hodin před tím, než ministerská rada k zasedání se vůbec sešla. Noviny toto její usnesení přinesly až druhého dne.

Za tohoto Ekisova provisoria, ve vedení zahraničního úřadu se naprosto nic nezmění. Nový prozatímní zahraniční ministr jest pouze pláštíkem další vlády Muntersovy v zahraničním úřadě. EKIS netoliko že není žádnou individualitou, nevyniká ničím, co by ho pro tento úřad nějak kvalifikovalo, leda snad administrativní znalostí jeho mašinerie z doby, kdy býval zahraničním úředníkem a tím, že částečně ovládá francouzštinu a angličtinu. Těší se však, právě jako Munters, pro svoji naprostou oddanost a spolehlivost Ulmanisově krajní přízni.

Podal jsem jeho podrobnější charakteristiku při jeho jmenování vyslancem v Kaunasu v roce 1934, běžnou politickou zprávou čís. 10 z roku 1934 /čís.63/dův./34 ze dne 10. března 34/, k níž zde odkazuji. Úřad vyslance v Litvě zastával EKIS právě dva měsíce. Když Ulmanis 15. května téhož roku provedl státní převrat, byl EKIS prvním z vyslanců, který Ulmanisovi telegraficky blahopřál. Jako intimní

druh Muntersův, byl Ulmanisem přibrán do vlády a jmenován ministrem financí. Hned při svém nastoupení nového úřadu se vyjádřil i v tisku v tom smyslu, že sice z financí ničemu nerozumí, to však že nevadí, jelikož je postaven na toto místo, aby plnil dispoice svého vůdce a to že také věrně a neochvějně bude dělat. Tomu také jest v pravdě věrným, takže právem si vysloužil epithetónu: „nejlepší ULMANISŮV stenograf“.

Jeho neschopnost k zastávání tak důležitého úřadu, nota bene spojeného v Lotyšsku s agendou vykonávanou jinde ministerstvem obchodu, je všeobecně pocíťována a zejména, vynikla při mnohých příležitostech. Častěji již se proslýchalo o jeho propuštění. Ale u diktátora ULMANISE na konec vždy doposud motiv jeho naprosté oddanosti a spolehlivosti předčil odborné znalosti a schopnosti. Experimentovalo se proto častěji než zdrávo s obsazováním vedoucích míst u ministerstva financí, ale EKIS v čele úřadu zůstává stále. Nyní docela provisorním jeho pověřením vedení resortu zahraničního, jeho posice se docela upevňuje.

V době, tak hospodářsky tíživé, kdy v jiných státech finanční ministři doslovně padají pod tíhou práce a zodpovědností svého úřadu, kdy právě finanční a hospodářské poměry v Lotyšsku jsou více než neutěšené, „geniální“ lotyšský ministr financí jest pověřován ještě ne méně důležitým resortem jiným. I když je to pouze dočasné a diktátorovi Ulmanisovi jedná se jen o získání času, jest to nejlepším důkazem k jakým až absurdnostem dospívá diktatura.

Vyslanec:

Lípa

Zasílá se současně na vědomí vyslanectví Československé Republiky v Tallinu a Kaunasu.

1936, 17. dubna, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Popisuje slavností setkání prezidenta K. Ulmanise s diplomatickým sborem v Rize.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1936. Zpráva běžná číslo 10. Strojopis.

Zákonem ze dne 12. března 1934 jmenovaný president lotyšské republiky Dr /h.c./ Karlis ULMANIS, který při ponechání si funkce ministerského předsedy převzal svůj nový řád od Alberta KVIESISE, posledního, řádně ústavně zvoleného presidenta, pouhým protokolárním zápisem dne 11. dubna t.r.

Za přítomnosti, den před tím ministerskou radou jmenovaného prozatímního správce zahraničního úřadu, ministra financí L. EKISE, generálního sekretáře ministerstva zahraničních věcí, vyslance V. MUNTERSE a šéfů všech oddělení zahraničního úřadu, oslovil nový president republiky a ministerský předseda Dr /h.c./ Karlis ULMANIS akreditované šéfy diplomatických misí v Lotyšsku, touto řečí, pronesenou lotyšsky:¹⁹¹

„Monsieur le Nonce, Excellences, Messieurs. Ayant pris possession du Chargé de Président de la République en vertu de la Loi du 19 mars, j'ai l'honneur de saluer les Représentants des Puissances amies accréditées en Lettonie. Je connais la parfaite harmonie et la confiance mutuelle qui ont toujours régi les rapports entre mon éminent prédécesseur, Monsieur Albert Kviesis, et le Corps diplomatique. Je serai heureux de mon côté de pouvoir continuer

¹⁹¹ **Ulmanis:** Po pozdravu všech přítomných oznamuje, že nastoupil funkci prezidenta. Vzpomíná svého předchůdce (Albert Kviesis), na dobré vztahy, které s diplomatickým sborem udržoval a tvrdí, že by rád na tuto tradici on, i lotyšská vláda, rádi navázali. O komplikované mezinárodní situaci soudí, že pevné přátelské vztahy mezi státy a vědomí lidí, že sdílejí jeden osud, snad povedou k vzájemné spolupráci a udržení míru. Ulmanis říká, že on sám ručí za takoveto hodnoty a Lotyšsko bude zachovávat mírovou politiku. Na závěr přeje všem vše nejlepší.

cette noble tradition et ni moi, ni le Gouvernement letton, nous n' épargnerons aucun effort pour la poursuivre toujours.

Aujourd'hui, où les relations internationales se forment dans des circonstances particulièrement compliquées, qui imposent à chaque pays des devoirs et des responsabilités graves, je considère que le développement des rapports de vraie amitié entre tous les pays constitue plus que jamais la condition préliminaire d'un avenir heureux de la communauté internationale. Ce n'est que si tous les pays et tous les peuples prendront conscience de l'interdépendance de leur destinée et se rendront compte qu'elle ne peut être maintenue que par une collaboration cordiale, que nous pouvons espérer de vaincre les obstacles qui pour l'instant semblent encore entraver la consolidation durable de la paix et de la sécurité.

Dans cet ordre d'idées, je puis vous certifier que la Lettonie reste fermement décidée de poursuivre résolument sa politique de paix et je serai heureux si dans mes rapports avec le Corps diplomatique je pourrai aider cette politique de trouver la compréhension confiante des Gouvernements que vous représentez si dignement en notre Pays.

Je profite de l'occasion qui m'est offerte pour vous exprimer les meilleurs vœux que je forme pour le bonheur des Chefs d'Etat et pour la prospérité toujours croissante des Pays que vous représentez, et j'espère que notre collaboration sera toujours confiante et harmonieuse et aboutira à des résultats qui correspondent à mon désir: de travailler au développement de l'amitié et de la bonne entente entre la Lettonie et tous les autres Pays.“

Jménem diplomatického sboru odpověděl mu jeho stařešina apoštolský nuncius A. ARATA:¹⁹²

¹⁹² **Arata:** Jménem republiky, kterou představuje a svých podřízených děkuje a je potěšen situací. Poté velmi uctivě zrcadlově opakuje, co říkal Ulmanis. Nadto zmíní, že Ulmanis byl ministr zahraničních věcí a že tedy zastupuje tradici dobrých vztahů. Dále hovoří o komplikované mezinárodní situaci, vzájemném sdílení jednoho osudu a vyzvihuje nutnost spolupráce.

„Au nom des Gouvernements que nous avons l'honneur de représenter, ainsi qu'au notre nom personnel, nous offrons à Votre Excellence nos plus vifs remerciements pour les aimables paroles qu'Elle vient de nous adresser.

Suivant le désir exprimé par Votre Excellence, nous sommes heureux de l'assurer de notre volonté d'entretenir avec Elle les mêmes rapports de parfaite harmonie et de confiance mutuelles qui ont toujours existé entre le Corps diplomatique accrédité à Riga et Votre éminent prédécesseur, Monsieur Albert Kviesis. Ainsi la tradition qui s'est depuis longtemps formée, et à laquelle Votre Excellence a fait allusion, est assurée de continuer sans interruption, d'autant que chacun de nous n'est pas un inconnu pour Votre Excellence, ayant eu maintes fois l'occasion d'en expérimenter la bienveillance pendant l'exercice de Ses fonctions de Ministre des Affaires Etrangères.

Soucieux, comme nos Gouvernements eux-mêmes, de collaborer, dans la mesure de nos forces, à la réalisation d'un meilleur avenir pour la communauté internationale, nous sommes pleinement d'accord avec Votre Excellence en jugeant qu'un tel avenir ne peut trouver sa base que dans la collaboration mutuelle entre les peuples. Or, cette collaboration, comme vient de le remarquer sagement Votre Excellence, suppose le sentiment profond de l'interdépendance de la destinée des peuples et des pays et se manifeste par un constant effort pour développer les rapports d'amitié entre les pays et les peuples.

En vue cette grande oeuvre à réaliser, il nous a été particulièrement agréable, Monsieur le Président, d'entendre par la voix de Votre Excellence – tant de fois déjà dans le passé chargée des destinées de la Lettonie – d'entendre, par cette même voix, combien ce Pays sous Votre direction suprême est fermement décidé à poursuivre sa politique de paix; et nous tenons à assurer Votre Excellence qu'en cette tâche, si difficile mais si noble, Elle trouvera toujours la compréhension confiante des Gouvernements que nous représentons.

En remerciant Votre Excellence des voeux qu'Elle a bien voulu former pour le bonheur de nos Chefs d'Etat et pour la prospérité de nos Pays, nous Vous présentons à l'occasion de la prise de possession de la charge de Président de la République nos meilleurs voeux tant au nom de nos Gouvernements qu'en notre nom à tous, pour Votre bonheur personnel et pour la prospérité toujours croissante de l'Etat Letton.

Tels sont les assurances et les voeux que j'ai l'honneur de Vous offrir au nom du Corps Diplomatique, en priant Votre Excellence de croire à notre ferme intention de collaborer avec Elle et Son Gouvernement dans un esprit de mutuelle confiance et dans un commun désir de travailler au développement de la bonne entente et de l'amitié entre tous nos Pays et la Lettonie.“

Poté v serclu jednotliví šéfové diplomatických misií osobně novému presidentovi blahopřáli.

„Úřad je úřad, ale člověk zůstává vždy týž“ prohlásil ULMANIS vůdči podepsanému s ujištěním své nejlepší vůle k nejužší spolupráci.

Telegrafické, blahopřejné projevy Ulmanisovi ku převzetí presidentského úřadu zaslali: President estonské republiky K. Päts, president litevské republiky A. Smetona, president polské republiky Mosciski, předseda ústředního výkonného výboru rady lidových komisařů SSSR. M. Kalinin, vedle zahraničních ministrů států baltické dohody.

Papežovo požehnání, blahopřání říšského kancléře Hitlera, presidenta Spojených států severoamerických Roosevelta, finského presidenta Svinhufvuda, italské královské vlády a císařské vlády japonské, tlumočili dle zvláštních dispozic zdejší diplomatičtí zástupci osobně.

Vyslanec:

Lípa

Zasílá se současně na vědomí vyslanectví Československé Republiky v Tallinu a Kaunasu.

1936, 14. července, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Věnuje okolnostem dosazení nového ministra zahraničí V. Munterse a podrobně seznamuje s jeho osobou.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1936. Zpráva běžná číslo 13. Strojopis.

Diktator Lotyšska Karlis Ulmanis prosadil konečně svůj dávný plán a svoji vůli, když v dnešní ministerské radě oznámil, že úřadem zahraničního ministra, který po jeho odchodu v důsledku převzetí funkce státního presidenta, ode dne 16. dubna t.r. obsazen byl provisorně ministrem financí Ludvíkem Ekisem, pověřuje dosavadního generálního sekretáře, vyslance Vilhelma MUNTERSE. –

Resort zahraničního ministra od státního převratu t. j. od 15. května 1934 ponechal si současně s ministerským předsednictvím nový diktator Ulmanis. – Když letošního roku dnem 11. dubna sloučil funkci státního presidenta a ministerského předsedy ve své osobě, hodlal na uprázdněné křeslo zahraničního ministra posaditi ihned svého dávného oblíbence V. Munterse. – Tento jeho záměr narazil však na rozhodný odpor ministra války generála J. Balodise, který se stal tím tlumočníkem vyšších vojenských kruhů- - Ulmanis zřejmě s takovým odporem nepočítal. Přesvědčil se však, že půda pro jeho protégé není ještě dostatečně připravena. Proto napsaný již a podepsaný jmenovací dekret Muntersův zastrčil do stolu, jmenoval prozatím správcem tohoto resortu ministra financí Ekise a pracoval pro Munterse dále. –

Již před tím zadluženému a kartám oddanému ministrovi války generálu J. Balodisovi dopomohl k vybavení z dluhů, dal koupit pro něho a pět rozhodujících generálů dům, v němž se jim dostává zdarma

ubytování a zapůsobil docela na změnu jeho života tím, že tohoto starého mládence před krátkou dobou, v jeho 56 letech, oženil. – Tato změna měla vliv netoliko na soukromý život tohoto nepodajného vojáka, ale jak se zdá, zapůsobila i na změnu jeho tvrdošijného odporu proti Muntersovi. – Balodis nachází se právě v těchto dnech na dovolené. – Toho využil diktator Ulmanis, aby dosud oponujícího ministra obešel a svoji vůli prosadil. Pokud to byla jen smluvená komedie, neb skutečné zaskočení, projeví se v nejbližší době.

O těchto zcela mimořádných a zvláštních zákulisních poměrech zdejších bylo v této souvislosti již podrobněji psáno ve zprávách dřívějších. –

Z bibliografických dat nového lotyšského zahraničního ministra Vilhelma Munterse se uvádí:

Munters narodil se 25. VII. 1898 v Rize. – Jeho otec, rižský nepatrný kupec, byl Němec, matka Estonka. – Vychován byl do války doma i ve škole německy a v německém duchu. – V r. 1915 vychodil německou obchodní školu v Rize, načež vstoupil na zdejší techniku, kdež studoval chemii. Avšak již v r. 1917 povolán byl na vojnu a zařazen do vladimírské vojenské školy v Petrohradě. – Kurs její však nedokončil, poněvadž vypukla bolševická revoluce. – Vrátil se do Rigy, avšak prchl odsud do Estonska, když bolševici počátkem 1919 obsadili Rigu. V Estonsku jako dobrovolník vstoupil do vojska. – Zde prokazatelně hrál dvoji úlohu, když proti Estoncům stála vojska baltických Němců. – Od postavení ke zdi ho tehdy zachránil, - jak mi tvrdil zdejší estonský vyslanec, - nynější starosta Tallinna generál Lill. –

Když v Estonsku po propuštění z vojska i další jeho nabídky pro službu civilní byla odmítnuta, vrátil se do Lotyšska a sloužil po krátký čas v lotyšské armádě.

Po demobilisování v r. 1920 první zahraniční ministr lotyšský Ziegfried Meierovič, pocházející z pokřtěné židovské rodiny, nejlepší diplomat jehož Lotyšsko doposud mělo, poznávajícím talentem vlastním jeho rase, vycítil v mladém Muntersovi skutečný talent a přijal ho, v době tehdejšího nedostatku vhodných mladých sil

lotyšských, jako svého osobního sekretáře do služeb zahraničního lotyšského ministerstva. – Munters byl tudíž účasten od samého počátku horečné, energické a úspěšné činnosti tohoto prvního zahraničního ministra, jehož jméno překročilo úzký rámeček hranic jeho malé země, jednak na budování nového státu, jednak na jeho uznání, jeho prvních smluvních jednání se státy druhými, jednání v Ženěvě i na ostatních četných konferencích tehdejších. Takovým způsobem prodělal tu nejlepší praktickou školu. – Byl však také nejen učenlivým žákem svého mistra, ale i jeho neunavnou a výbornou silou výkonnou. – Poznal při tom všechny rozhodující činitele evropského politického života, seznamoval se se zahraničními poměry a soukromým studiem rozšiřoval svoje vědomosti odborné a zejména jazykové. – Talent, který v něm Meierovič vycítil a k jeho rozvíjení byla mu tak jedinečným způsobem dána bohatá příležitost, podporován vrozenou ctižádostí, se velmi úspěšně vyvinul. –

V zahraničním ministerstvu začal od puky a prodělal nejen všechny fáze vývoje lotyšské zahraniční služby, ale i všechna oddělení. – V roce 1925 dokončil v r. 1917 započatá studia – již na technice lotyšské – a dosáhl titulu inženýra chemie. – V téměř roce byl již jmenován šéfem baltické sekce, při tom se však účastnil četných, zejména obchodních jednání i s jinými státy. – Po šesti letech byl jmenován šéfem oddělení administrativního, po té sekce administrativně-právní a v r. 1933 generálním sekretářem. – Od té doby jest nejen vlastním pánem v reorganisovaném jím zahraničním ministerstvu, ale i ředitelem zahraniční politiky lotyšské, kterou zejména od doby diktatury ponechává mu Ulmanis úplně v jeho doméně. – Z toho důvodu také jeho nynějším jmenováním nenastane ani v zahraničním resortu, ani ve směru dosavadní zahraniční politiky lotyšské, podstatnějších změn. – Potvrzuje se jen de jure stav, který de facto již stává ode tří let. –

Nynější prezident státní Karlis Ulmanis, který od počátečních dnů samostatnosti Lotyšska býval za dřívějšího parlamentního režimu v poměrně často měnících se vládách ministerským předsedou i ministrem jednotlivých resortů, hlavně ministerstva zahraničního,

oblíbil si Munterse a měl v něm vždy nejen nejspolehlivějšího úředníka, ale i nejoddanějšího člověka. – Tato oddanost byla před časem zcela veřejně oddůvodňována docela i jinými vzájemnými styky. – Aby se neskrývaným podezřením tohoto druhu čelilo, musil se Munters přede dvěma roky oženit. – I v tom podrobil se bez váhání. – Dle výběru, zdá se, bez hlubšího vnitřního zájmu. Jeho paní je rozvedená choť místního advokáta, původem Ruska, dcera býv. ruského generála, ne neintelligentní, ale vulgární. – Sňatek s Muntersem ji nikterak nebrání, aby docela veřejně nedělila se o domácnost trvale se svým prvním mužem za souhlasu a při vzájemném přátelství obou mužů. – Jeho manželství bylo by vhodnou románovou látkou k řešení otázky o možnosti veřejného soužití ženy se dvěma muži ve vzájemném souhlasu a shodě všech tří, docela v jedné domácnosti. –

Mimo to nový zahraniční ministr, o jehož mnohých kladných vlastnostech pro místo, jež mu nyní diktator Lotyšska svěřuje, nemůže býti pochybností a jež již v dřívějších zdejších zprávách byly zhodnoceny, po stránce pravé své vnitřní hodnoty a jistoty pro Lotyšsko – zůstává nepopsaným listem. – Všeobecné důvěry k němu rozhodně není: pro jeho původ, vychování i minulost. – I načrtnutý život rodinný sympatií mu zde nedodává. – Dlužno však uznati, že za své dosavadní činnosti Munters nedal příčiny k oprávnění této nedůvěry, ani neposkytl svým odpůrcům, jichž má mnohem více než přátel, příležitosti k pochybám o jeho lotyšském patriotismu. – Naopak. Dle osvědčeného poznání o poturčenci horším Turka, vystupoval vždy vlastenečtěji než četní Lotyši sami. – To však také u muže jeho kvalit je až nápadné. –

Pokud možno zde zjistiti, téměř všeobecná nedůvěra se kterou se Munters setkává ve zdejší širší veřejnosti, sdílána je i v obou spojeneckých baltických státech. –

Vyslanec:

Lípa

Zasílá se rovněž vyslanectví Československé Republiky v Kaunasu a Tallinu.

1936, 24. srpna, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Jaroslava Lípy ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Věnuje se změnám, které provedel na ministerstvu zahraničí V. Munterse po svém oficiálním jmenování i vývoji jeho diplomatických aktivit v rámci baltských republik.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1936. Zpráva běžná číslo 14. Strojopis.

Ministr MUNTERS provedl hned po svém jmenování některé osobní změny ve svém ministerstvu. Pověřil prozatímním vedením protokolu a administrativní sekce svého tajemníka V. OLAVS-e, a dosavadního šefa sekce V. ZIVERTSE jmenoval šefem konsulární sekce. Tato byla zavedena prozatímně tajemníkem I. třídy T. V. OZOLINŠ-em, který byl nyní jmenován v téže hodnosti v sekci administrativní a protokolu. Tajemník II. Třídy V. KALMINŠ v téže sekci přešel ve stejné hodnosti do sekce právní.

Státy Baltické dohody připravují již delší dobu společné vystoupení ve Společnosti Národů za tím účelem, aby obdržely zastoupení v příštím období Rady. Nyní kdy červencovým jmenováním dosavadního generálního sekretáře zahraničního ministerstva zdejšího MUNTERSE ministrem zahraničních věcí byla mu dána také formální možnost uplatnit osobní ctižádost v tom směru, aby on se stal představitelem Baltické dohody v radě Společnosti Národů, přípravné práce nabyly rychlejšího tempa. – Noviny hlásily, že sem přijede p. ASCARATE, pomocník generálního sekretáře Společnosti Národů, aby se pak odebral do Tallinu a Kaunasu, ale nestalo se tak dosud. – Podle zpráv, které mi dal šef západní sekce ve zdejším ministerstvu Pauls REINHARDS jsou vyhlídky pro kandidaturu Baltické Dohody již bezpečně příznivé. Jediným vážným protikandidátem bylo až do července Rakousko.

Z data lze souditi, že po událostech v Rakousku slíbila asi Anglie, jež má nejvíce hlasů a vlivu ve Společnosti Národů svou podporu kandidatuře Baltické Dohody. – Pan Reinhardts projevil veliké potěšení nad tím, že pan ministr Krofta se vyjádřil velmi příznivě o kandidatuře Baltické Dohody. Doufá se zde, že Malá Dohoda bude podporovati raději kandidaturu Baltické Dohody, nežli kandidaturu rakouskou bude-li tato vůbec postavena veřejně. Polsko bylo asi získáno při jarní cestě Muntersově do Polska. – Pokud se týče států Baltické Dohody jest mezi nimi již usneseno, že bude to zástupce Lotyšska, který jí bude kandidován t. j. Estonsko i Litva budou podporovati kandidaturu lotyšskou. Lotyšsko svou polohou i postavením nejlépe se k tomu hodí, Litva /jako Rakousko/ je příliš choulostivě exponována. – Pokud se týče osoby kandidáta jest nyní jasno, že to může býti jen ministr MUNTERS, poněvadž i ostatní státy v Radě mají tam své aktivní zahraniční ministry. Litevský ministr zahraničních věcí S. LOZARAITIS byl na dovolené ve Švýcarsku, kde patrně o věci jednal, neboť hned po svém návratu do Kaunasu 20. t. m. odjel autem 22. t. m. do Rigy a odtud na schůzku tří ministrů zahraničních věcí Baltické Dohody, která se konala dne 22.-23. t.m. jako přísně tajná a prý neoficiální na statku legačního tajemníka I. třídy Ondřeje KAMPE zdejšího ministerstva v Jānis blíže městečka Cėsis severovýchodně od Rigy. Hostitelem byl ovšem ministr Munters. Kampe jest šefem právní sekce, mladý úředník, ženatý, značně sebevědomý, jenž zdědil část jmění po svém otci, který se zakoupil na venkově, a jehož statek byl agrární komorou zmenšen. Sem se odebral též estonský ministr zahraničních věcí F. AKEL /viz zprávu vyslanectví v Tallinu čís.276/36 dův./. O této schůzce nebylo dáno předem nikomu informací. V tisku zdejším byly zprávy o ní potlačeny, pouze z litevského pramene prošla sem o ní zmínka. Informoval jsem se hned po doslechnutí v zahraničním ministerstvu u šefa baltické sekce, který mi však sdělil, že se jedná o nedorozumění, ježto prý o věci oficiálně ničeho neví a příští schůze Baltické Dohody bude až v prosinci v Tallinnu. – Ani osobní sekretář ministrův ani šef západní sekce oficiálně „nebyli zpraveni“ a též

nebyli schůzce přítomni a nemohli skutečně mně ani potom dáti zprávy o podrobném průběhu jejím. – Zdá se, že se jednalo především o osobní kandidaturu Muntersovu a důvěrné okolnosti a snad i osobní závazky s ni spojené, při čemž přítomnost úředníků nebyla asi žádoucí. Zdá se, že někteří úředníci tím byli dotčeni, aspoň byli žárliví na p. Kampe.

Zprávy z ministerstva zahraničních věcí souhlasí v tom, že Baltická Dohoda nepřipravuje nějaký zvláštní vlastní návrh na reformu Společnosti Národů, ba ani dosud nespolupracovala na návrzích, jimiž dle zpráv novinářských se zabývala konference nordických států v Kodani, nýbrž bude se asi držeti anglického stanoviska. Toto jest vyjádřeno Edenem v tom smyslu, že Anglie nebude podporovati žádné radikální změny ve Společnosti Národů. – Zdejší mínění souhlasí s tímto názorem, zdůrazňuje hlavně posílení důvěry ve Společnosti Národů, což po minulých nezdarech nutno hledati v tom, aby to co bylo napsáno ve smlouvě bylo také dodrženo. Raději menší pravomoc a akci, ale obě účinné, nežli veliká slova bez účinnosti. – Dotazník Společnosti Národů zaslaný vládám zodpoví Baltická Dohoda ve vzájemném souhlasu a to do 1. září, jak jest terminován. Odpověď francouzská zde již známá prý jest neurčitá pro kulatost, mnohoznačnost slov, odpověď anglická konvenuje zdejšímu nazírání jak svrchu uvedeno. – Poněvadž schůzka ministrů nedala se přece jen zatajiti, bylo dnes v pondělí 24. t. m. o ní vydáno krátké úřední sdělení pro noviny. Zní takto:

„Používajíce svého týdenního prázdna pánové F. AKEL, estonský ministr zahraničních věcí a S. Lozoraitis litevský ministr zahraničních věcí pobýli dne 22. a 23. srpna jako hosté u lotyšského ministra zahraničních věcí V. Munterse. Při této schůzce, jež se udála na statku Jānisu u Césis rozmlouvali o otázkách, jež jsou na pořadu budoucího shromáždění Společnosti Národů. Výměna názorů zvláště podrobná byla věnována reformě paktu Společnosti Národů a mohl se tak seznati úplný souhlas stanovisek všech tří vlád.

Vlády tří států dají velmi brzy odpověď na vyzvání generálního sekretáře N. S. v této věci souhlasnými prohlášeními.

Po ukončení jednání p F. Akel odjel vlakem do Tallinnu, kdežto pan M. Lozoraitis, jež cestoval autem, odebral se do Rigy odkud odjede teprve dnes odpoledně.“

Z těchto zpráv dlužno usouditi, že schůzka neměla za účel stipulaci a podpis nějakých závazků ve smluvní formě. – Porady smluvního charakteru budou prý zahájeny v září, ale budou jen resortního rázu mezi hospodářskými ministerstvy Baltické Dohody, neodvisle od porad politických. Teprve výsledky těchto jednání byly by předloženy v prosincové schůzi Baltické Dohody.

O konferenci nordických států v Kodani očekává zdejší ministerstvo zprávy, neobdrželo však před ní žádných oficiálních návrhů se strany tam zastoupených čtyř států.

Zdejší francouzský vyslanec Jean TRIPIER zaslal 10. Srpna zdejšímu ministerstvu notu ve které žádal o přístup Lotyšska k francouzskému návrhu paktu o nevměšování resp. neutralitě ve věci Španělské revoluce. Pozitíí na to byl osobně u ministra Munterse, aby mu podal některé jim žádaná vysvětlení. Ministr mu sdělil, že odpoví až po dorozumění se s Estonskem a Litvou a po usnesení ministerské rady. Dorozumění se jmenovanými státy bylo dosaženo za několik dnů a odpověď hned po usnesení ministerské rady vyslanci předána dne 20. t.m. – Lotyšsko souhlasí v zásadě s paktem, připojuje však poznámku, v níž vyjadřuje své mínění, že pouhé zákazy vývozu a průvozu válečného materiálu nevyčerpávají pojem nevměšování se. Jak jsem se informoval na kompetentních místech, odpověď států Baltické Dohody nebyla téže formulace, nýbrž každý stát odpověděl zvláště, při čemž Lotyšsko projevilo své mínění oním dodatkem. Estonsko podle novin prý učinilo výhradu, že se připojí, jestliže k paktu dojde mezi ostatními. – Jest zajímavavo, že lotyšské stanovisko bylo doprovázeno zdejším tiskem jakýmisi výtkami francouzské vládě, že oficielně prohlásila, že nemůže brániti sbírkám a odjezdu dobrovolníků pro španělskou občanskou válku. Tisk vesměs však

straní povstalcům, považuje vládní stranu za bolševiky. Tisk zdejší ostatně přináší ochotně i zprávy o Československu jako výspě bolševismu, v německém se vyskytují i názvy „Tschechei“. – Rovněž jest zajímavé, že Lotyšsko ve svém tisku ponechalo celkem nepovšimnutu zprávu o zabití lotyšského honorárního konsula v Barceloně dona Amadeo Colldeforma, ačkoliv Polsko dle novinových zpráv proto zabití svého honorárního konsula ve Valencii protestovalo. Bylo jen úředně oznámeno, že zemřel, aniž sděleny okolnosti. Stanovisko Baltické Dohody ve věci nevměšování bude asi stejně korektní jako naše, neboť zejména postavení Litvy v příčině nevměšování jest dosti choulostivé.

Rigou projel, zastaviv se ve zdejším zahraničním ministerstvu, delegát lorda Cecila Muraviev, mladý muž, jenž zde jednal též v jazyce ruském, aby připravil co nejčetnější účast zdejší odbočky na bruselském sjezdu delegátů Ligy Společnosti Národů 3. – 6. Zářít. r. – Informoval jsem se o jeho návštěvě v zahraničním ministerstvu. Bylo mně řečeno, že slíbili sice morální podporu této manifestaci, ale že nepokládají za nutné, aby se tam vypravovala početnější delegace. Muraviev zde zanechal též nějaké výtisky brožury „Mír v nebezpečí“. Zdejší odbočka Ligy má v čele universitního profesora Adamoviče, o němž není ještě jisto pojedeli do Bruselu. Odbočka nemá peněz a vláda nemůže dáti větší podporu, takže nelze počítati s početnou účastí. Budou vysláni s podporou vládní asi dva neb tři delegáti. V ministerstvu byli značně překvapeni velikou účastí několika set osob, kterou prý ohlásilo v Bruselu Československo, ale přičítají to podpoře politických stran.

1938, 17. října, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Pavla Baráčka¹⁹³ ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku Podrobně referuje o rozmluvě s ministrem zahraničních věcí V. Muntersem o okolnostech mnichovské dohody i dalších mezinárodních problémech.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1938. Zpráva běžná číslo 4./1. Strojopis.

Ministr zahraničních věcí Munters pozval mne na 14. t.m. k sobě pod záminkou rozmluvy o našich stížnostech do tiskových výstřelků „Rigasche Rundschau“. O tom referuji zvlášť. Omluviv se pro křiklavý takový případ útoku proti býv. presidentu Benešovi a gen. Syrovému, proti kterému jsem dne 30. září protestoval notou, p. Munters přešel hned k politické situaci.

„Předpokládám, řekl, že neočekáváte ode mne projevy sympatií v těžké Vaší situaci; slova byla by neúměrná ztrátám, které Vás postihly. Naše veřejné mínění a tisk dávaly a dávají Vám svoje sympatie na jevo až snad příliš bouřlivě. /narážka na pouliční kravaly protiněmecké, o kterých referuji zvlášť/. Byli jsme, pravil dále, v Ženevě i zde úplně ohromeni obratem po Godesbergu. Ale mám bezpečné zprávy, že Německo **až do srpna nepomýšlelo na aneksi Sudet**. Bylo by se spokojilo s autonomií dle 8 bodů Henleinových. Jaká škoda, že jste nemohli se dohodnout s Německem dříve! Před dvěma – třemi lety bylo by to bývalo tak snadné! Ale i ještě teď to bylo možno. Byl by to býval snad jen odklad – ale odklad snad o rok, dva, kdož ví? A co se může stát za rok, dva, sám vidíte. Byla to Runcimanova misse, která zjevila Němcům slabost podpory Anglie a francie, a vůbec morální a vojenskou slabost obou; o Rusku nemluvě. Němci znali tendence, s kterými Runciman přijel do Prahy, **znali pak jeho konkluse dřív než Londýn**. A jakmile je poznali, rozhodli se pro aneksi.

¹⁹³ Pavel Baráček – Jacquier (1885-1969) působil jako diplomat ve Švýcarsku, Holandsku, Lotyšsku a Řecku. Byl autorem diplomatického šifrovacího jazyka.

Otázal jsem se, co soudí o následcích Mnichova. „Je to nejhroznější diplomatická porážka, kterou kdy Anglie a Francie utrpěly. Je to více než porážka, to je katastrofa. Zaplatí ji ztrátou prestiže a vlivu na celém světě. Francie klesla na úroveň velmoci druhého řádu, stává se jen přívěskem Anglie, která po strachu, projeveném Bonnetem a Daladierem již před první schůzkou v Berchtesgadenu, ztratila respekt před Francií. „Tou test perdu, y compris l'honneur“, může si říci Francie. Chamberlain také se ani neostýchal, za zády francie po Mnichově se domlouvat s Hitlerem.“

„Ale i Anglie zaplatí draze svoji slabost. Brzy se přesvědčí, že ztrácí veškeré posice v Evropě, pokud ještě nějakých měla; ale ztratí všude, kde má prvořadě zájmy: v Egyptě, v Africe vůbec, na Dálném Východě“.

„Avšak SSSR“, namítl jsem, Rusko přec bylo ochotno dodržet závazky.“

„O Rusku lépe pomlčet. Rusko bylo by snad šlo do války, kde Československá republika, Anglie a Francie byly by nesly celou tíhu německého útoku, s několika sty letedel pomoci ČSR. na více by se sotva zmohlo, při vnitřní situaci, při odporu Rumunska a Polska. /Rumunský vyslanec **STOICA** kategoricky prohlásil, že Rumunsko nepustí Rusy. /Rusku by při celé věci šlo jen o rozvrácení Evropy a lovení v kalných vodách. Nerozhodnost a slabost, s jakou přihlíželo k polskému ohrožování Těšínska ukázalo, jak se věci mají. Stalin bojí se **skutečné** války jako smrti. Ruská armáda je ovšem dobrá, lepší nežli v r. 1914, ale má špatné vedení a špatný tyl. Nevydržela by dlouhou válku. Tj. všeobecné mínění. A vnitřní poměry v Rusku jsou desolátní, odpor proti Stalinovi roste. Výbuch, zvláště bude-li podporován zvenčí, přijde brzo. Rusko dozrává, i Ukrajina dozrává“.

Neměl jsem v úmyslu diskutovati, proto jsem se dále tázal: „Nebojíte se, že při malém odporu, se kterým se Německo setkalo ve

věci Rakouska a ČSR, vzroste jeho chuť a že dojde také na polský korridor, na Klajpedu a na celé Baltikum?“

„Zde na severu nedojde k ničemu tak brzo“ řekl Munters. Litva se již spěšně snaží o dohodu s Německem a myslím, že toto spokojí se zatím novým statutem klaipedským. Ovšem, kdyby se hnulo otázkou korridoru polského, bude položena otázka Baltika v celé šíři. Bylo by nutno Polsko odškodnit. **Ale Německo toho neudělá. Pro Hitlera je polský pakt věc osobního zájmu: jeho první zahraničně politický úspěch. Hitler dodrží pakt s Polskem do r. 1944.** Má zatím co trávit /při tom pan Munters vypočítával, co to znamená, zgleichšaltovat 10 milionů nových příslušníků, politicky a hospodářsky je ztrávit! **A potřebuje ještě Polsko při dalších plánech na Východě“.**

Tázal jsem se, myslí-li na Ukrajinu.

„Ovšem. K útoku na Rusko může dojít třeba dost brzo, ale ne ze Severu, tam by Němci ničeho nezískali. Ale Ukrajina, to znamená obilí, Rumunsko naftu. Může Polsku ustoupit část, snad též ČSR dá něco, nyní když se zdá být vše zas v pořádku /hovor konal se v den jednání Dra Chvalkovského v Mnichově/. Československá republika a hlavně Podkarpatská Rus znamená pro Hitlera krystalizační centrum budoucí Ukrajiny. A že také Rumunsko podobně jako Jugoslavie a Bulharsko dostane se do sféry vlivu Německa, kdo o tom dnes může pochybovat?“

Po té se mne Munters tázal na můj názor na vývoj naší politiky. Odpověděl jsem ve smyslu dosavadních prohlášení naší vlády, že chceme žít v dobrých stycích se všemi, hlavně se sousedy; chceme získat nové přátele, aniž bychom se zříkali starých. Ovšem smluvní systém bude nutno revidovat, to vyplývá ze změněné situace; kdy však se stane, že mi není dosud známo. Naše snahy získat lepší poměr k Německu, Itálii a Polsku neznámá snad nějaký přerod **celého** veřejného mínění. Tyto tendence trvají u nás již po léta, nemohly se

však před krizí uplatnit s dostatečnou průbojností. Nyní ovšem jest správnost těchto snah všeobecně uznávána. Jsme rozhodnuti též neupadnout znovu do staré chyby: přílišného spoléhání na velké spojení.

Tím rozmluva zatím skončila. P. Munters projevil přání v ní pokračovat, zejména se zajímá o bilanci hospodářských změn v důsledku Mnichova.

Podal jsem rozmluvu s p. Muntersem poněkud obšírněji, neboť jeho německé styky jsou známé / i když někteří opět ho považují za Beckova přítele. /

Rozmluva ukazuje, jak hluboce působila na zdejší politické kruhy deserce Francie a Anglie. Jiní si představují i vývoj jinak než p. Munters; ale v odsouzení postupu Francie a Anglie a slabosti SSSR jsou všichni za jedno. Nezůstane to asi bez vlivu na další orientaci Lotyšska i celé Baltické Dohody.

Vyslanec:

Baráček

Vyhotoveno ve 14 exemplářích, z nichž 10 zasláno ministerstvu zahraničních věcí, 1 exemplář vyslanectví ČSR ve Varšavě, 1 exemp. vyslanectví ČSR v Tallinnu, 1 exemp. vyslanectví ČSR v Kaunasu a 1 exemp. pro spis.

1939, 20. ledna, Riga – Zpráva Vyslance republiky Československé v Rize Pavla Baráčka ministerstvu zahraničních věcí, týkající se vnitropolitické situace v Lotyšsku. Podrobně popisuje rozhovor s ředitelem latvijas Kreditbanky a presidentem Obchodní a průmyslové komory Andrejsem Berzinšem o složité mezinárodní situace.

Archiv MZV, II sekce, Praha, Politické zprávy - Riga 1938. Zpráva běžná číslo 4./1. Strojopis.

Pan Andrejs Berzinš, nyní ředitel latvijas Kreditbanky a president Obchodní a průmyslové komory, byl kdysi ředitelem filiálky Dresdner Bank v Liepaji /Libavě/.

Dle informací býv. vojenského attaché plk. gšt. Farského /jiných informací o personáliích podepsaný na vyslanectví nenalezl/, byl p. Andrejs Berzinš orientace 100% německé. Jezdil na dovolenou s německou společností a nebyl nakloněn Česko-Slovensku.

Ve finančních věcech, v nichž jest neomezeným diktátorem, kterého musí poslouchat každý dočasný ministr financí, vždy favorizoval Němce a naše firmy proto nikdy nedostaly dodávky i když jejich nabídky byly výhodnější.

Jest původcem hospodářské politiky směřující k vykoupení cizích firem v Lotyšsku a likvidace Legiobanky a patronky Sellier-Bellot jest jeho dílem. On také postavil požadavek aby zástupci cizích firem byli Lotyši.

Lotyšské kruhy charakterizují p. Berzinše jako člověka nezdolného pracovního pudu. Při tom však p. Berzinš nemá vyhraněné hospodářské orientace a bude stejně energicky pracovat pro orientaci hospodářského liberalismu, jako pro orientaci řízeného hospodářství, a dokonce i státního socialismu.

Pan Berzinš mne přijal velice vlídně a vyprávěl mi živě o svých dojmech z Česko-Slovenska, kamž jezdí každoročně, jmenovitě do Luhačovic a do Sliače. Zná však dobře i mariánské Lázně, Karlovy Vary a Poděbrady.

Pan Berzinš zřejmě vyhýbal se rozhovoru o hospodářských věcech a mluvil hlavně o politice.

Projevil politování, že se Česko-Slovensko nezbavilo včas německých území pokud byly etnograficky německé a že se nedohodlo s Německem již před r. 1934 současně s Poláky.

Ovšem uznal, že Sudetské území není obýváno Němci, nýbrž jakýmsi smíšeným obyvatelstvem.

Pokud se týče událostí zářijových, jest přesvědčen, že kdyby se byla československá armáda postavila na odpor, byla by bývala snad – a to ještě ne jistě – zpočátku zatlačena až na Slovensko, že však Německo by nebylo zmožno více, než na tento prvý strašlivý úder a další válku by zcela určitě prohrálo na celé čáře.

Po informacích, které jsem měl od vojenského attaché o orientaci p. Berzinše bylo pro mne toto prohlášení přirozeně překvapením, ale p. Berzinš prohlásil, že zná Německo velmi dobře a tomu jest možno věřit. Jest přesvědčen, že zásobování armády materiálem vojenským a zásobování armády i civilního obyvatelstva potravinami by se zhroutilo v několika měsících pro nedostatek zásob a surovin.

Němci už teď hladoví a je možno je hypnotisovati jen stálým předkládáním zahraničně-politických úspěchů. Pod zdánlivě klidnou hladinou sociálního života vše nespokojenost a komunistické nebezpečí nebylo nikdy aktuálnější než nyní. Německo děkuje své úspěchy jen nepřipravenosti západních velmocí a neschopnosti jejich státníků. – Chamberlaina charakterisuje jako slabocha, degenerovaného potomka kdysi slavného rodu státníků, který žije fixní ideou, že jeho posláním jest obnovení evropského míru a evropské rovnováhy, který však naprosto postrádá vůle, nezbytné k provedení takového úkolu. Jest prý typickým příkladem bezvýznamného politika, podněcovaného svou ctižádostivou manželkou k činnosti, jež daleko přesahuje jeho schopnosti.

Pan Berzinš soudí, že za těchto okolností dojde určitě k válce. Nemyslí, že to bude válka Německa proti Rusku.

Soudí, že Polsko jest nejšťastnějším státem na světě, poněvadž bude rozděleno jen mezi dva sousedy.

O Rusku soudí, že jeho rozpadnutí rovněž nelze zadržeti a podotkl: „Kdybychom žili ještě 25 let, uviděli bychom na cestě od Kyjeva až po Ural samé samostatné státy národnostní.“

Samostatnost Ukrajiny jest jen otázkou času. Ukrajinci, zvláště ti, kteří bydleli na území bývalého Rakouska, jsou na mnohem vyšší úrovni, než Poláci a jsou lépe organisováni na poli hospodářském; jsou to lidé západoevropského vzdělání a nedají se dlouho držeti v područí neschopným polským vedením. O polské armádě se vyslovil p. Berzinš poněkud přehnaně, že vůbec neexistuje, a že ruská armáda v září by byla prošla Polskem bez odporu. /Wie ein Messer durch Butter/.“ Ruská armáda jest alespoň tak dobrá, ale spíše lepší, než bývala carská armáda. Oslabení armády čistkami se přehání a falšuje nepřátelskou propagandou. Bylo-li zastřeleno na celém území od Minska do Vladivostoku 300 vyšších důstojníků, neznamená to pro ruského medvěda nic víc než štípnutí. – Letectvo jest výborné, výcvik skvělý, rovněž výzbroj. Jest klamné spoléhat na vzpouru v zázemí, aneb na vzpouru vojska. Vojsko jest spokojeno, až na několik málo politisujících důstojníků, zázemí jest v podobném psychologickém stavu jako německé civilní obyvatelstvo. Postrádá totiž rovněž mnohých životních potřeb, avšak s tím rozdílem, že Němci jsou si své bídy vědomi, kdežto Rusové jsou přesvědčení, že všude na světě he hůře. Proto dojde-li k atentátům, budou připraveny z ciziny.

Další rozhovor dotýkal se nového Česko-Slovenska. Názory pana Andrejse Berzinše projevené v rozhovoru jsou tím spíše zajímavé, že všeobecně byl považován za germanofila.

Vyslanec:

Baráček

Vyhotoveno ve 14 exemplářích. Čís. 1-10 zasláno ministerstvu zahraničních věcí, č. 11 vyslanectví ČSR v Tallinnu, č. 12 vyslanectví ČSR v Kaunasu, č. 13 vyslanectví ČSR ve Varšavě a č. 14 založeno v archivu.

1939, 25. Března, Riga. – Nóta vyslance ČSR v Lotyšsku P. Baráčka-Jacquiera ministru zahraničních věcí Lotyšska V. Muntersovi, vyjadřující protest proti rozbití Česko-Slovenska a oznamující ukončení úřadu.¹⁹⁴

Pane ministře,

Podle zpráv uveřejněných v tisku vzala lotyšská vláda dne 22. Března na vědomí oznámení, které jí učinila německá vláda ve věci nového postavení Československa; již 16. t. m. požádal mne německý vyslanec v Rize, abych mu vydal vyslanectví a jeho archivy; a dva telegramy ministerstva zahraničních věcí v Praze mi přikazovaly, abych provedl toto vydání a zpravil o něm lotyšskou vládu.

Mám čest oznámiti Vaší excelenci, že nemohu vyhovět ani přání vyslance německého, ani instrukcím z Prahy, a to z těch důvodů:

Dohoda podepsaná v Berlíně dne 14. března prezidentem Háchou nemá právního základu. Odporuje liteře a duchu ústavy československé; jest hrubým porušením ústavní přísahy prezidenta Háchy; odporuje vůli československého lidu, jehož staletý boj za neodvislost je všeobecně znám a jehož zákonné zastupitelstvo – Národní shromáždění – nebylo vůbec dotázáno.

Jest zřejmé, že prezident Hácha neměl v Berlíně možnost svobodného rozhodování, stejně jako můj národ podrobený cizí okupaci nemůže v této chvíli projevovati svou vůli.

¹⁹⁴ HIA, Stanford, Osuský Colection, kart. 99. Opis, strojopis. AMZV, Praha, f. LA-dův., kart 129. Opis, strojopis.

Já však mám ještě osobně možnosti pozdvihnouti svůj hlas, a proto soudím, že jest mou povinností protestovat a odepřít poslušnost rozkazům došlým z Prahy.

Nechtěje však zatahovati do této věci lotyšské úřady, jichž pomoc by mohla býti dožádána, rozhodl jsem se složiti svou funkci počínaje dneškem. Odevzdávám místnosti vyslanectví nejstaršímu svému spolupracovníkovi.

Přijměte pane ministře ujištění mé hluboké úcty.

Vyslanec:

Pavel Baráček-Jacquier

HIA, Stanford, Osuský Colection, kart. 99. Opis, strojopis.

AMZV, Praha, f. LA-dův., kart 129. Opis, strojopis.

Závěr

Při komplexním zhodnocení vývoje a šíře česko-lotyšských vztahů zhruba v období prvních čtyřiceti let dvacátého století, musíme konstatovat, že byly sice dílem spíš jedinců nebo desítek osob, než masovou záležitostí. Při srovnání s jinými zeměmi však došlo k poměrně vyšší úrovni vzájemnosti. Na poli sblížení nedošlo k uskutečnění cílů, které byly vytýčeny, to znamená hojnější česká turistika do Lotyšska, kulturní povědomost o Lotyšsku alespoň v rovině středně a výše vzdělaných občanů, existence vyššího počtu Čechů, kteří by ovládali lotyšský jazyk. Právě jazyková bariéra zřejmě vedla ke skutečnosti, že počet překladové literatury byl nízký a ta si nenašla ani početnou čtenářskou základnu, která se zřejmě rekrutovala hlavně z osob kolem Československo-lotyšské společnosti. I tak si však lotyšský národ našel u nás větší počet přátel a nadšenců, než třeba ostatní pobaltské národy, nebo jiné menší evropské národy včetně např. Portugalců! Česko-lotyšskou vzájemnost tak lze hodnotit jako výjimečnou, nadprůměrnou a vzájemný obraz obou národů za pozoruhodný.

Po zřízení Protektorátu Böhmen und Mähren v březnu roku 1939 byl nejdříve okleštěn celý akční rádius možné spolupráce, i tak však například československý velvyslanec v Rize Pavel Baráček-Jacquier odmítal opustit svůj úřad, podporován řadou svých lotyšských sympatizantů. Po německém zásahu však nakonec musely zakročit samotné lotyšské složky a Baráček byl přinucen rezignovat. V létě roku 1940 pak bylo celé Pobaltí obsazeno sovětskými vojsky a v jednotlivých republikách byl nastolen sovětský režim. Poté se přes celý region přehnala hned dvakrát válečná vřava druhé světové války, poprvé v roce 1941 když Německo napadlo Sovětský svaz a později v roce 1944, kdy Rudá armáda zatlačovala ustupující Němce nazpět na západ.

Hned v roce 1940 se Lotyšsko dočkalo první fáze deportací, poprav a dalších projevů rudého teroru, následovala další změna režimu, když Lotyši vítali Němce jako osvoboditele z ročního sovětského područí. Řada lotyšských, stejně jako estonských a litevských mužů dokonce vstoupila do speciálních východních oddílů SS. Většina však silně pocítila tíhu německého okupačního režimu. Když bylo území opět ovládnuto Sověty, došlo k další veliké vlně restrikcí, které byly doprovázeny i masovou emigrací, a to hlavně do Německa, Švédska a později USA.

Celkem mezi lety 1940, od obsazení Lotyšska Sovětským svazem, do poslední masové stalinistické vlny deportací v roce 1949, ztratilo Lotyšsko třetinu svého obyvatelstva, které však brzy začalo být doplňováno nově příchozím obyvatelstvem ze Sovětského svazu. Podíl ruského obyvatelstva tak stoupl z 10,6% z roku 1935 na 26,6% v roce 1959, v osmdesátých letech se pak jejich počet ustálil na 34%. Podíl lotyšského obyvatelstva tak klesl na pouhých 52%.¹⁹⁵

Po druhé světové válce byla zlikvidována hlavně elita svobodné Lotyšské republiky, a tak vedle předválečných politiků končila na Sibiři a různých sovětských gulazích i řada lotyšských spisovatelů, novinářů, a dalších postav lotyšské kultury. Části lotyšské inteligence se však podařilo před sovětskou mocí uprchnout. Po roční zkušenosti z let 1940-1941, již většina tušila co ji po sovětském „osvobození“ může čekat, a tak raději včas odešla. Část prchala společně s ustupující německou armádou do Německa, část do tehdy neutrálního Švédska. Cesty velké části z nich pak zamířily do USA. Většina těchto osob pokračovala v rámci možností dále ve své, tvůrčí činnosti.

Druhá světová válka smetla veškeré styky z předválečné doby a nová politická situace je již nedovolila opět obnovit a navázat na ně. Osobní přátelství nemohla být udržována, cestování mezi oběma republikami bylo na dlouhý čas znemožněno a kulturní výměna také. Nová vzájemnost pak byla budována až později. A to již na bázi

¹⁹⁵ L. Švec, a kol., *Dějiny Pobaltských zemí*, s. 369.

přátelství k národům Sovětského svazu, které na předválečnou zkušenost již nenavazovalo. Od šedesátých a sedmdesátých let se začal zabývat lotyšskou kulturou a literaturou prof. PhDr. Radegast Parolek, DrSc. a tím začala nová éra existence lettonistiky v Čechách.

Jen drobné pozastavení na závěr si zaslouhuje postava a osud osud Joana Brehmse (1907-1995). Tento scénograf a divadelní architekt lotyšského původu přišel, již po bohatých profesních zkušenostech z celé Evropy a Jižní Ameriky,¹⁹⁶ s Rudou armádou do Československa a usadil se v Českých Budějovicích, ve městě, které do té doby v česko-lotyšských vztazích nehrálo žádnou roli. Tam se stal vedoucím výpravy Jihočeského divadla a v roce 1958 vyprojektoval první divadlo s otáčivým hledištěm v zámeckém parku v Českém Krumlově.

Po sametové revoluci v Československu v roce 1989 a znovuzískání samostatnosti Lotyšska v roce 1991, se začala budovat další, již třetí významná kapitola vzájemných vztahů. Na filozofické fakultě Univerzity Karlovy lze studovat obor lotyština v kombinaci s ruštinou, němčinou nebo příbuznou litevštinou. Při Ústavu slavistických a východoevropských studií FF UK existuje kabinet baltistiky a přibývá i výstav a publikací propagujících historii a kulturu Lotyšska i historii vzájemných vztahů. O studium lettonistiky je každým rokem stále větší zájem, a tak pomalu vzniká základna, která by se měla Lotyšskem, jeho kulturou a jazykem zabývat, a to nejen vědecky, ale i na čistě komerční bázi.

V roce 1991 byl založen Česko-lotyšský klub, který je dnes také ze všech spolků propagující v ČR Pobaltí nejaktivnější. Jeho spoluzakladatelem a dnes i předsedou je Pavel Štoll, odborný asistent ÚSVS se specializací na lotyštinu.¹⁹⁷

Otevírá se tak postupně prostor pro růst zájmu o lotyšské etnikum a možná nejen o jeho kulturu a jazyk, ale i o hospodářství a ekonomiku.

¹⁹⁶ V roce 1938 pracoval pohostinsky v Riu de Janeiru v Brazílii.

¹⁹⁷ Více informací o Česko-lotyšském klubu poskytují její internetové stránky www.lotyssko.unas.cz

V. Soupis použitých pramenů a literatury

1. Archivní prameny:

Archiv ministerstva zahraničních věcí:

Fond Politické zprávy Riga 1921-1939

Archiv Akademie věd České republiky:

Fond Josef Zubatý (1855-1931) 42 kartonů.

Fond Jiří Horák – korespondence přijatá

Fond Oldřich Hujer – 1 karton

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze:

Fond Josef Šach – korespondence přijatá

Fond Václav Tille – korespondence přijatá

Fond Petr Bezruč - korespondence s J. Rainisem

Literární archiv Památníku národního písemnictví - deponované pracoviště Staré Hrady:

Fond Hanuš Entner (1902-1986) - 2 kartony.

Fond Adolf Heyduk - korespondence s J. Zubatým

Fond Ottovo nakladatelství (neuspořádáno) - korespondence s O. S. Vettim (A. Koudelkou).

Fond Pavel Trost (neuspořádáno) - karton Separáty: Baltica – materiály.

Fond Adolf Veselý - korespondence s P. Finkem.

Fond O. S. Vetti (Alois Koudelka 1861-1942), (neuspořádáno) - 2 kartony.

Archiv Národního muzea v Praze

Fond Československo-lotyšská společnost (1925-1941) 8 kartonů.

Archiv Univerzity Karlovy:

Fond Prof. Václav Tille

Fond Prof. Jiří Horák

Národní Archiv:

Výstřižkový archiv MZV – Estonsko, Litva, Lotyšsko.

Archiv regionálního muzea Kolín

Fond Alois Václav Červín, 2 kartony, neuspořádáno.

2. Prameny vydané a dobové tisky.

Béraud, H., *Co jsem viděl v Moskvě*, Praha 1926.

Bílý, F., (ed.), *Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského, I-II.*, Praha 1907-1909.

Böhm, A., *O Lotyšsku*, Brno 1927.

Deset let Československo-lotyšské společnosti v Praze 1925-1935, Praha 1935.

Entner, H., *Lotyši*, in: *Stavitel chrámu*, Praha 1941, s. 225-227.

Entner, H., *Lotyšská riviera*, Praha 1930.

Entner, H., *Slovníček česko-lotyšský*, Praha 1928.

Fink, P., *Mlhy na pobřeží*, Brno 1946.

Fink, P., *Osvobozená země*, Brno 1928.

Fink, P., *Za severním sluncem*, Brno 1931.

Goll, J., *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897.

Heyduk, A., *Lotyšské motivy*, Praha 1901.

Chaloupka, A., *Země na severu*, Praha 1937.

Jelínek, E., *Pohledy do Litvy*, Praha 1895.

Klinera, F., *Český rolník severskými státy*, Praha 1937.

Krasts, E., *Lotyšsko*, Praha 1930.

Krasts, E., *Lotyšský národ a republika lotyšská*, Praha 1925.

Litevské písně lidové I, Praha 1937.

- Litevské písničky a pohádky*, Praha 1916.
- Masarykův slovník naučný, díl IV, Praha 1929, s. 507-513, s. 559-564.
- Obr, J.**, *Dnešní Estonsko*, Praha 1932.
- Ottův slovník naučný, díl XVI, Praha 1900.
- Palkovský, B.**, *Za sovětskou civilizací*, Praha 1936.
- Slovník naučný, díl IV, Praha 1865, s. 1331-1344, s. 1404-1407.
- Šach, J.**, *Návštěva v Lotyšsku*, Moravsko-slezské Besedy (přílohy Moravsko-slezského deníku). Ze dne 11. 9. 1927 a 18. 9. 1927.
- Výstava baltické knihy v Praze*, Praha 1933.
- Výstava estonských a lotyšských odborných škol*, Praha 1938.
- Wilde, E.**, *Skřítek*, Praha 1931.
- Zubatý, J.**, *O aliteraci v písních lotyšských a litevských*, Praha 1894.

3. Literatura:

- Bojtár, E.**, *Oloupení Evropy*, Praha 1994.
- Dejmek, J.** *Baltické státy a projekt Východního Paktu*, in *České země a Československo v Evropě XIX. a XX století*, in: Jindřich Dejmek – Josef Hanzal (edd.), Praha 1997, s. 277-315.
- Dejmek, J.**, *Velká Británie a země střední a východní Evropy mezi světovými válkami: přehled bádání po roce 1945*, ČČH 96, 1998, č. 2, s. 380-395.
- Dejmek, J.**, *Československo a státy střední a východní Evropy: náčrt komparace některých předpokladů a rysů jejich politického vývoje*, Moderní dějiny 8, 2000, s. 127-152.
- Dejmek, J.**, *K historii česko-lotyšských diplomatických vztahů*, Riga 2001. (internetová verze <http://www.am.gov.lv/cz/prague/vztahy-mezi-lotysskem-a-ceskou-republikou/>)
- Erhart, A.**, *Baltské jazyky*, Praha 1984.
- Forst, V.**, a kol., *Lexikon české literatury I.*, Praha 1985.
- Hroch, M.**, *Evropské národní hnutí v 19. století*, Praha 1986.

- Hroch, M.**, *V národním zájmu*, Praha 1999.
- Hroch, M.**, *Male narody Europy. Perspektywa Historyczna*, Wrocław 2003.
- Hroch, M.**, *Kritéria a indikátory nerovnoměrného vývoje. (Několik reflexí nad výsledky diskuse)*, in: *Kritéria a ukazatele nerovnoměrného vývoje v evropských dějinách*, Praha 1997, s. 11-27.
- Hroch, M.**, "Národní dějiny" - koncepce, konstrukce, realita. in: *Přednášky z 41 běhu LŠSS*, Praha 1998, s. 161-169.
- Hroch, M.**, *Místo malého státu v moderní Evropě*, in: *Historik zapomenutých dějin*, Praha, 2003, s. 250-257.
- Hroch, M.**, *K otázce historické osobitosti Evropy*, *Dějepis* 22, 2006, s. 9-19.
- Ivanova, A.**, (ed.), *Cesty k národnímu obrození: Běloruský a český model*, Praha 2006.
- Jutikkala, E.**, – **Pirinen, K.**, *Dějiny Finska*, Praha 2001.
- Kalniete, S.**, *V plesových střevíčkách sibiřským sněhem*, Praha 2005.
- Klusáková, L.** (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě*, AUC, Philosophica et historica, 1- 1995, *Studia historica* XLI, Praha 1997.
- Kolenovská, D.**, *Běloruská emigrace v Československu 1918-1938*, in: *Soudobé dějiny* 1/ 2007. s. 78- 93.
- Lainová, R.**, *Estonsko v březnu 1934 - legální převrat?*, *HO* 12, 2001, č. 9-10, s. 217-222.
- Lainová, R.**, a kol., *Diktatury v rukavičkách? Autoritativní režimy v meziválečném období - Maďarsko, Polsko, Litva, Estonsko a Lotyšsko*, Praha 2003.
- Lamberga, D.**, *Klasiskais modernisms. Latvijas glezniecība 20. Gadsimta sākuma*, Riga 2004.
- Lamberga, D.**, *Simbolism un Jugendstils-latvija telotaja maksla*, Riga 2000.
- Malý, I.**, *...abych jen něco z lotyštiny do češtiny přeložil...* (*Po stopách prvních překladů lotyšské literatury v Čechách*, in: *Tvar* 09/2006, s. 6-7.

- Malý, I.**, *Lotyšská básnická moderna (zdroje - vývoj - souvislosti)*, in: D. Blümlová - B. Jiroušek (edd.), *Čas moderny*, Č. Budějovice 2006, s. 235-244.
- Malý, I.**, *Volba Kārlise Ulmanise. Autoritativní režim v Lotyšsku 1934-1940*, in: *Přítomnost* 3/2008, s. 59-61.
- Novák, A.**, *Přehledné dějiny literatury české*, Brno 1993.
- Novotný, V.**, *Kruhy a spirály*, in: *Světová literatura* 6, 1976, s. 7-11.
- Parolek, R.**, *Souboj nad propastí*, Praha 1987.
- Parolek, R.**, *Srovnávací dějiny baltických literatur*, Praha 1978.
- Parolek, R.**, *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, Praha 2001.
- Parolek, R.**, *Lotyšská literatura (vývoj a tvůrčí osobnosti)*, Praha 2000.
- Parolek, R.**, *Litevská literatura (vývoj a tvůrčí osobnosti)*, Praha 1996.
- Parolek, R.**, *Úvod do literatury národů SSSR*, Praha 1981.
- Petr, J. – Řeháček, L.**, (edd.), *Praha – Vilnius*, Praha 1981.
- Řeháček, L. – Švec, L.** (edd.), *Česko-litevské vztahy v průběhu staletí*, Praha 1998.
- Řeháček, L.**, *P. J. Šafařík a počátky naší baltistiky*, AUC – Philologica 3, 1961, s. 41-54.
- Sahanovič, H., - Šybieka, Z.**, *Dějiny Běloruska*, Praha 2006.
- Slabihoudová, M.**, *Stručný přehled estonské literatury*, Praha 1997.
- Spekke, A.**, *History of Latvia*, Riga 2006.
- Schulze, H.** *Stát a národ v evropských dějinách*, Praha 2003.
- Sylaba, T.**, *August Schleicher und Böhmen*, Praha 1995.
- Sylaba, T., – Křepinská, M.**, *Radegast Parolek*, Praha 1981.
- Šesták, M., – Vlček, R.**, (edd.), *Slovanské historické studie 27, Východoevropská studia a České republiky 1990-2000: Historie (I. Stav, výsledky a perspektivy východoevropských studií v České republice 1990-2000, II. Bibliografie)*, Praha 2001.
- Štoll, P.**, *Česko-lotyšská literární vzájemnost do roku 1940*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 1998.

- Štoll, P., – Slabihoudová, M., – Vlčková, A.,** *Slovník pobaltských spisovatelů*, Praha 2003, 2 vyd. 2008.
- Štoll, P.** (ed.), *Pocťa Čelakovskému*, Praha 2004.
- Švankmajer, M., – Veber, V., – Sládek, Z., – Moulis, V.,** *Dějiny Ruska*, Praha 1995.
- Švec, L. a kol.,** *Dějiny pobaltských zemí*, Praha 1996.
- Švec, L.,** *Československo a pobaltské státy 1919-1939*, Praha 2001.
- Švec, L.,** *Hudebník v diplomacii: Jaroslav Galia (1875-1941)*, Slovanský přehled 85, 1999, s. 149-163.
- Švec, L.,** *Kulturní styky ČSR s pobaltskými republikami mezi dvěma světovými válkami*, Slovanský přehled 78, 1992, s. 427-435.
- Švec, L.,** *Nastolení autoritativního režimu v Lotyšsku a postoj československé diplomacie a publicistiky*, in: M. Šesták, - E. Voráček, (edd.), *Evropa mezi Německem a Ruskem*, s. 363-373.
- Švec, L.,** *Dějiny a stát: Zfrormování lotyšské historiografie v meziválečném období*, in: Slovanský přehled, r. XC, 2004, č. 3, s. 469-479.
- Švec, L.,** *Bohemistika v Litvě a sborník Lietuva ir Čekija*, in: Slovanský přehled 3/2007, str. 389-392.
- Thiesová, A. M.,** *Vytváření národních identit*, Brno 2007.
- Trost, P.,** *Studie o jazycích a literatuře*, Praha 1995.
- Valenta, J.,** *Vilno, Litevci a Poláci*, Dějiny a současnost, 1992, č. 2, s. 56-59, č. 5, s. 56-59.
- Wandycz, P., S.,** *Střední Evropa v dějinách*, Praha 1998.
- Za svobodu, díl III.*, Praha 1926.

VI. Přílohy

1. Soupis lotyšské literatury v českých překladech – knižní vydání

Akuraters, Jánis, *Hořící ostrov*, z lotyštiny (z originálů *Kalpa zéna vasara* a *Degoša sala* vydaným nakladatelstvím Liesma, Riga 1970 a 1971.) přeložil Vojtěch Gaja, doslov *Jánis Akurates a lotyšská literatura* na s. 125-133 napsal Radegast Parolek, obálku navrhl Zdeněk Ziegler, vyd. nakl. Svoboda v edici Jiskry, Praha 1974, 132 /3/ str., 7750 výtisků.

Aspazija, *Měsíc svit svůj spouští*, přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, Praha 2001, s. 23.

Auseklis, báseň *Zámek světla*, přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, Praha 2001, s. 17.

Auziņš, Imants, výbor z poezie (6 básní) přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 111-117.

Bárda, Fricis, *Syn země*, přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 41.

Baugová (lot. Bauga), Anna, *Hadí prsten*, z lotyšského originálu *Trīs labas liteas* vyd. nakl. Liesma Riga 1974 přeložil Vojtěch Gaja, graf. upravil Josef Hamza, ilustroval Jiří Šindel, vyd. Albatros v edici *Z pohádky do pohádky*, Praha 1979, 144 /3/ str., 19 000 výtisků.

Bels, Alberts, *Klec*, z lotyšského originálu *Búris* vyd. nakl. Liesma v Rize 1972 přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl Karel Beneš, vyd. nakl. Svoboda, Praha 1976, 139 /1/ str., 22 000 výtisků.

Bels, Alberts, *Střelnice*, z lotyšských originálů *Izmekletais*, Buris a Poligons vyd. nakl. Liesma Riga 1967, 1972 a 1975 přeložil Vojtěch Gaja, doslov napsal Vladimír Novotný, obálku navrhl s použitím kresby Jiřího Jirky Jan Solpera, vyd. nakl., Odeon v edici Próza sovětských národů, 367 /2/ str., 5500 výtisků.

Bels, Alberts, *Hlas volajícího*, z lot. orig. vyd. nakl. Liesma Riga 1968 a 1973 přel. Vojtěch Gaja, obálku navrhla Milada Mikulová, vyd. Svoboda v edici Omnia, Praha 1981, 202 /3/ str., 8100 výtisků.

Belševicová, Vizma, výbor z její poezie (14 básní) přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Nádherné stromy lásky. Z milostné poezie baltických básnířek*, Praha 1988, s. 42-58.

Belševicová, Vizma, výbor z její poezie (10 básní) přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 96-102.

Bérzinš, Uldis, 4 básně přeložil Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 121-122.

Birze, Milvaldis, *Pro všechny kvetou růže*, z lotyštiny (z originálu *Visiem rozes darzá ziedi*, vydaným ve Státním lotyšském nakladatelství v Rize) přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl a ilustroval Milan Albich, doslov *Literatura a život* na s. 135-138 napsal Otakar Mohyla, vyd. nakl. Naše vojsko pro Svaz protifašistických bojovníků v edici živé knihy, Praha 1962, 137 /2/ str., 8000 výtisků.

Blaumanis, Rudolf, *Lotyšské povídky*, z lot. přel. O.S. Vetti, předmluvu na s. 5-12 napsal O. S. Vetti, vyd. J. Otto ve Sv. knihovně, Praha 1910, 149 /2/ str.

Blaumanis, Rudolf, *Plevel*, přel. Vojtěch Gaja, in: František Soukup (ed.), *Pod baltským nebem. Výběr z litevské, lotyšské a estonské literatury*, s. 27-36.

Blaumanis, Rudolf, *Smrt na kře a jiné povídky*, z lotyštiny (z originálů *Stasti un noveles* vydaných nakladatelstvím Latvijas Valsts Izdevniecība v Rize 1956) přeložil a doslov *Lotyšský klasik vesnické povídky* na s. 272-276 napsal Vojtěch Gaja, obálku navrhl a ilustroval František Říha, vyd. nakl. Svět sovětů, Praha 1956, 276 /2/ str., 7000 výtisků.

Briedis, Leons, básně *Jsem jak ten list a Věčné jaro* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 123.

Brodele, Anna, *Učitel Straume* (Sovětsko-lotyšská hra o třech dějstvích), přeložila Eva Knotková-Fojtíková, rozmnožilo Československé divadelní a literární jednatelství (ČDLJ), Praha 1951, 123 str., včetně tiráže (jednostranných), počet výtisků neudán.

Brodele, Anna, *Modrý vrabec*, z lot. orig. *Zilais zvirbulis a Tas ir mans laiks* vyd. nakl. Latvijas valsts izdevniecība, Riga 1965 a 1969 přel. Vojtěch Gaja, obálku s použitím kresby Evy Skalníkové navrhl Leo Novotný, vyd. Lidové nakladatelství v edici Srdce, Praha 1971, 213 /2/ str., 20 000 výtisků.

Brodelová (Brodele), Anna, *Modrý vrabec*, z lotyštiny (z originálů *Zilais zvirbulis a Tas ir mans laiks* vydaných nakladatelstvím Latvijas valsts izdevniecība v Rize 1965 a 1969) přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl (s použitím kresby Jiřího Petráčka) Leo Novotný, ilustroval Jiří Petráček, vyd. Lidové nakladatelství, Praha 1974, 300 /3/ str., 30 000 výtisků.

Círulis, Gunar, - Imermanis, Anatol, *Soudruh maser*, z lotyštiny (*Biedrs mauzeris* vydaného nakl. Latvijas valsts izdevniecība v Rize 1960) přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl Jiří Ledvina, vyd. nakl. Svět sovětů v edici Dobrá dobrodružná díla, Praha 1962, 221 /2/ str., 27 000 výtisků.

Círulis, Gunar, - Imermanis, Anatólij (Anatol), *Byt bez čísla*, z lotyštiny (*Dzīvoklis bez numura* vydaného nakl. Latvijas valsts izdevniecība v Rize 1956) přeložila Alba Šimková, doslov *O autorech naší knihy*, Rize a Lotyšsku vůbec na s. 212-215 napsal Ivo Vaculín, obálku navrhl Vladimír Bidlo, vyd. nakl. Svět sovětů v edici Dobrá dobrodružná díla, Praha 1960, 214 /1/ str. 20 000 výtisků.

Čaklais, Māris, výbor z jeho poezie (8 básní) přeložil Vladimír Smetáček, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 103-110.

Čaks, Aleksandrs, výbor z jeho poezie (6 básní) přel. Vojtěch Jestřáb, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 51-61.

Čertovské pohádky, z lot. a lit. originálů přeložil Vojtěch Gaja, předmluvu na s. 5-7 napsal Radegast Parolek, ilustroval František Skála, gr. úprava Milan Kopřiva, vyd. Svoboda, Praha 1978, 222 str. (223 číslovaných s tiráží), 61 000 výtisků.

Dinerová (Dinere), Cecilija, *Dívčí souboj*, z lotyštiny (*Meitenu divkauja* vyd. nakl. Liesma v Rize 1972) přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl (s použitím kreseb Ervína Urbana) Milan Kopřiva, ilustroval Ervín Urban, vyd. nakl. Mladá fronta v edici Třináct, Praha 1974, 170 str., 25 000 výtisků.

Eglītis, Andrejs, 4 básně přeložil Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 65-66.

Elksnová, Árija, výbor z její poezie (11 básní) přeložil Radegast Parolek, in: *Nádherné stromy lásky. Z milostné poezie baltických básnířek*, Praha 1988, s. 74-86.

Elksneová, Árija, 4 básně přeložil Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 77-78.

Ezerová (lot. Ezera), Regina, *Léto dlouhé jeden den*, z lotyštiny (Vasara bija tikai vienu dienu, vyd. nakl. Liesma Riga 1974) přeložil Vojtěch Gaja, obálku (s použitím kresby Jiřího Říhy) navrhl Leo Novotný, vyd. Lidové nakladatelství v edici Kniha srdce, Praha 1976, 184 /5/ str., 30 000 výtisků.

Ezerová (Ezera), Regina, *O psech a lidech a jiné povídky*, z ruštiny (Čelovek s sobačjim ňuchom vyd. nakl. Liesma Riga 1978) vybrala a přeložila Marie Táborská, obálku navrhl Ervín Urban, vyd. nakl. Melantrich v edici Panoráma, Praha 1984, 142 /2/ str., 5000 výtisků.

Ezerová (Ezera), Regina, *Studna*, z lotyštiny (Aka vyd. nakl. Liesma Riga 1972) přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl Zdeněk Ziegler, vyd. Nakladatelství Svoboda v edici Jiskry, Praha 1978, 231 /1/ str., 6750 výtisků.

Ezerinš, Jánis, *Oběd s hudbou*, z lotyštiny (Stásti un noveles vyd. nakl. Liesma Riga 1962) vybral a přeložil Vojtěch Gaja, doslov Mistr anekdotické novely na s. 349- 355 napsal Radegast Parolek, obálku (s použitím kresby Jiřího Mikuly) navrhl Jan Solpera, vyd. nakl. Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění v edici Próza sovětských národů, Praha 1977, 354 /4/ str. 4 000 výtisků.

Érglová (lot. Ergle), Zenta, *Mezi námi děvčaty*, z lotyšského originálu Starp mums meitenēm runājot vyd. nakl. Liesma Riga 1976, přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl Václav Kabát, ilustrovala

Viktorie Chaloupková, vyd. nakl., Albatros v edici Veronika, Praha 1983, 123 /3/ str., 5 500 kartonovaných a 22 000 vázaných výtisků.

Godiņš, Guntars, dvě básně *Sebrali mi všechno* a *Studna vysychává* přel. Radegast Parolek, in: *Les duši. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 125.

Gríva, Žanis, *Pod křídly albatrosa*. Reportáž ze souše i vody, z lotyšského originálu *Zem albatrosa spárniem* vyd. nakl. Latvijas Valsts Izdevniecība Riga 1956, přeložil Vojtěch Gaja, graficky upravil a ilustroval František Skála, vyd. Svět sovětů, Praha 1958, 189 /2/ str., 11 000 výtisků.

Heyduk, Adolf, *Lotyšské motivy*, Spisy Adolfa Hejduka XIII, vyd. J. Otta, Praha, b. d. (1901), 118 /3/ str.

Jakubáns, Andris, *Večeře s klaunem*, z lotyšských originálů *Mana baltá gitára*, *Vakarinas ar klaunu* a *Burves aiziešana* vyd. nakl. Liesma Riga 1968, 1974 a 1981 vybral a přeložil Vojtěch Gaja, verše přebásnila Anděla Janoušková, obálku s použitím kreseb Marie Šechtlové navrhl Václav Kučera, ilustrovala Marie Šechtlová, vyd. Lidové nakladatelství v edici Proudý, Praha 1984, 195 /2/ str., 2500 výtisků.

Jaunsudrabiņš, Jánis, báseň *Vyznání* přel. Radegast Parolek, in: *Les duši. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 48.

Kempová, Mirdze, výbor z její poezie (21 básní) přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Nádherné stromy lásky. Z milostné poezie baltických básnířek*, Praha 1988, s. 18-40

Kempeová, Mirdze, 8 básní přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Les duši. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 69-73.

Kolbergs, Andris, *Akt s puškou*, z lotyšského originálu *Fotografija ar sievieti un mežakuili* vyd. nakl. Liesma Riga 1983, přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl Jiří Petráček, vyd. Naše vojsko v edici Napětí, Praha 1985, 172 str., 85 000 výtisků.

Kolbergs, Andris, *Člověk běžící přes ulici*, loty. orig. *Cilvéks, kas skréja pári ileail* vyd. nakl. Liesma Riga 1978, přeložil Vojtěch Gaja, obálku s použitím kreseb Jiřího Petráčka navrhl Jaroslav Faigl, vyd. Lidové nakladatelství v edici Saturn, Praha 1988, 186 /3/ str., 74 000 ks.

Kromová, Monta, výbor z její poezie (9 básní), přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Nádherné stromy lásky. Z milostné poezie baltických básníků*, Praha 1988, s. 60-72.

Kromová, Monta, básně *Ty a já* a *Zasadili jsme les* přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 74-76.

Lacis, Vilis, *Bouře – III. část*, z ruštiny (*Burja*, vyd. Sovetskij pisatel, Moskva 1951) přeložila Vlasta Sušanková, obálku navrhl Josef Paukert, vyd. Svět sovětů – vydavatelství Svazu československo-sovětského přátelství, Praha 1953, 341 str., 15 400 výtisků.

Lacis, Vilis, *K novému břehu*, z lot. orig. *Uz jauno krastu* vyd. v Rize, nakl. Latvijas valsts izdevniecība 1952, přeložil Miroslav Lukáš za spolupráce Kristiny Kranišové, obálku navrhl František Říha, vyd. Svět sovětů, Praha 1953, 656 /1/ str., 10 400 výtisků.

Lacis, Vilis, *K novému břehu*, z lot. orig. *Uz jauno krastu* vyd. v Rize, nakl. Latvijas valsts izdevniecība r. 1952 přeložil Miroslav Lukáš za spolupráce Kristiny Kranišové, obálku s použitím kresby Mirko Hanáka navrhl František Říha, doslov *Okno do života Lotyšů*

na s. 571-591 napsal Jiří Lederer, vyd. Svět sovětů v edici Knihovna stalínových cen, 590 /1/ str., 10 400 výtisků.

Lacis, Vilis, *K novému břehu* (úryvek), přel. Miroslav Lukáš, in: František Soukup (ed.), *Pod baltským nebem. Výběr z litevské, lotyšské a estonské literatury*, s. 38-44.

Lacis, Vilis, *Kováři budoucnosti* – příběh z Veliké vlastenecké války, podle ruského překladu z lotyštiny Kuzněcy budoučego vyd. nakl. Latgosizdat Rigy 1948, přeložil Bořivoj Bartoš, předmluvu na s. 5-8 napsala Zdeňka Plůtková, obálku navrhl Karel Teissig, vyd. Naše vojsko Knihovna Štít, Praha 1953, 121 /1/ str., 8 400 výtisků.

Lacis, Vilis, *Syn rybáře*, z ruského překladu Syn rybaka vyd. r. 1947 v Rize, přeložili Milada Šimková a Vladimír Švagr, podle lotyšského originálu Zvejnieka déls zrevidoval Herbert Ungar, obálku navrhl Vojtěch Sedláček, úvodník na s. 7-8 napsal autor, vyd. Vydavatelstvo Družstevní práce, Praha 1951, 476 /3/ str., 13 000 výtisků.

Lacis, Vilis, *Ztracená vlast*, z lotyšského originálu Pazudusi dzimtene vyd. nakl. Latvijas valsts izdevnieciba Riga 1953 přeložil Vojtěch Gaja, obálku navrhl a ilustroval Václav Krejčík, vyd. Mladá fronta – edice Vpřed, Praha 1956, 234 /1/ str., 8 400 výtisků.

Lazdová, Zinaída, báseň *Zlaté prsteny* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 67.

Les duší – antologie lotyšské poezie 19. a 20. století, z lotyšských originálů vybral a přeložil Radegast Parolek, na vybraných básník se podíleli Vojtěch Jestřáb, Vladimír Smetáček a Anděla Janoušková, úvod Lotyšská poezie na cestách ke svobodě na s. 3-16 napsal Radegast Parolek, vydalo nakl. Bohemika, Praha 2001, 133 str., náklad neuveden.

Lív(s), Egon, *Kašparova dvojčata*, z lot. orig. Velnakaula dvīni vyd. nakl. Liesma Riga 1966, přel. Vojtěch Gaja, obálku navrhl Josef Paukert, vyd. Svoboda v edici Omnia, Praha 1973, 135 str., 11 750 výtisků.

Nádherné stromy lásky. Milostná poezie baltických básníků, úvod Milostná lyrika baltických básníků na s. 9-14 napsal Radegast Parolek, I. Na březích Daugavy, z lotyšské milostné poezie s. 9-86, z lotyšských originálů přeložili Radegast Parolek a Vojtěch Jestřáb, obálku navrhla Hana Blažejová, ilustrovala Helena Wernischová, vyd. Lidové nakladatelství, vydavatelství Svazu československo-sovětského přátelství, Praha 1988, 207 /6/ str., 13 000 výtisků.

Poruks, Jánis, *Bílý květ*, přel. O. S. Vetti, in: *1000 nejkrásnějších novel*, sv. 15, vyd. J. R.

Vilímek, Praha b. d. (1911) s. 47-56.

Poruks, Jánis, *Dvě lotyšské povídky. Ze školského života před válkou*, přel. Hanuš Entner, vyd. Československo-lotyšská společnost, Praha 1937, 112 str., náklad neudán.

Poruks, Jánis, báseň *Otčině* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 40.

Pumpurs, Andrejs, *Hrdinský epos o siláku Láčplėsisovi a jeho moudré nevěstě, sličné Laimdotė* (ukázky z prvního a posledního zpěvu) přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 18-21.

Rainis, Jánis, *Daleké ozvěny*, z lotyšských originálů přeložil Radegast Parolek, doslov Básník a myslitel na s. 135-142 napsal Radegast Parolek, vazba a kresby Sylvie Vodáková, vyd. Mladá fronta v edici Květy poezie, Praha 1982, 141 /8/ str., 1000 výtisků.

Rainis, Jánis, *Věj větríčku* (prolog ke hře), přel. Jiří Propilek, in: František Soukup (ed.), *Pod baltským nebem. Výběr z litevské, lotyšské a estonské literatury*, s. 36-38.

Rainis, Jánis, výbor z poezie a textů přeložil Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 24-39.

Rokpelnis, Jánis, básně *Housle* a *Stalo se v krásné Rize* přeložil Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 124.

Skalbe, Kárlis, *Jak jsem plul ke královně severu*, z lotyšských originálů vydaných v nakl. Liesma Riga 1979, vybral a přeložil Radegast Parolek, doslov Poetické pohádky Kárlise Skalbeho na s. 273-276 napsal Radegast Parolek, ilustrovala Viktoria Ban-Jiránková, vyd. nakl. Svoboda, Praha 1983, 275 /4/ str., 100 000 výtisků.

Skalbe, Kárlis, *Pohádky*, z lotyštiny přeložil Hanuš Entner, úvod na s. 3-4 napsal Hanuš Entner, vyd. Československo-lotyšská společnost, Praha 1929, 32 str., náklad neuveden.

Skalbe, Kárlis, dvě básně *Poslední báseň* a *Patnáct* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 42-47.

Skujeniaks, Knuts, výbor 6 básní přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 118.

Skujiňová, Austra, básně *Jako křik ptáka* a *V krčmě světa* přel. Anděla Janoušková, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 62-63.

Skujinš, Zigmunds, *Paměti mladého muže*, z lotyšského originálu Jauna cilvēka memoriāri vyd. v nakl. Liesma Riga 1981 přeložil

Vojtěch Gaja, obálku s použitím kreseb Jiřího Jirky navrhl Milan Kopřiva, ilustrace Jiří Jirka, vyd. nakl. Mladá fronta v edici Třináct, Praha 1985, 246 /1/ str., 15 000 výtisků.

Skujinš, Zigmunds, *Pán v nejlepších letech*, z lotyšského originálu Virietis labákajos gados, vyd. nakl. Liesma Riga 1975, přeložil Vojtěch Gaja, obálku s použitím kreseb Jiřího Jirky navrhl Leo Novotný, vyd. Lidové nakladatelství v edici M, Praha 1981, 270 /1/ str., 12 000 výtisků.

Souboj nad propastí aneb Hrdinský příběh o lotyšském silákovi Láčpléšisovi a jeho moudré nevěstě, sličné Laimdotě, (Andrejs **Pumpurs**) z lotyšského originálu přeložil Radegast Parolek za spolupráce Vojtěcha Jestřába, ilustroval Jiří Altmann, vyd. Albatros v edici Obnovené obrazy, Praha 1987, 108 /3/ str., 5000 výtisků.

František Soukup (ed.), *Pod baltským nebem. Výběr z litevské, lotyšské a estonské literatury*, vyd. ÚV Svazu československo-sovětského přátelství, Praha b. d., 71 /1/ str., 5000 výtisků.

Stérsteová, Elza, báseň *Bílý jezdec* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 50.

Strélerteová, Veronika, báseň *Mléčná dráha* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 68.

Sudrabkaln(s), Jan (Jánis), *Srdce*, báseň přel. Jan Zavázal, in: František Soukup (ed.), *Pod baltským nebem. Výběr z litevské, lotyšské a estonské literatury*, s. 44-45.

Upíts, Andrejs, *Severní vítr*, z lotyšského originálu Ziemela véjš vyd. nakl. Prometejs Moskva 1935, přeložil Vojtěch Gaja, předmluvu Revoluce roku 1905 v literaturách národů SSSR na s. 7-16 napsal

Radegast Parolek, obálku navrhli Přemysl Pospíšil a Miroslav Rada, vyd. nakl. Svoboda v edici Úsvit, Praha 1975, 302 str., 6000 výtisků.

Upít (lot. Upīts), Andrej, *Zelená země*, z lotyšského originálu *Zalā zemē* vyd. nakl. Grāmatu apgāds Rīga 1945, přeložila Alba Šimková, doslov Mistr monumentální prózy na s. 779-798 napsal František Soukup, obálku navrhl a linoryty vyzdobil Dalibor Chatrný, vydal Svět sovětů, Praha 1958, 798 /1/ str., 5000 výtisků.

Váciētis, Ojārs, 12 básní přeložil Vojtěch Jestřáb, in: *Les dušī. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 79-88.

Veidenbaums, Eduards, báseň *Jak bílých labutí...*, přel. Radegast Parolek, in: *Les dušī. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 22.

Veselis, Jānis, *Lůžko bohů*, z lot. orig. *Dieva gulta* přel. Nikolaj Skudre, vyd. Šolc a Šimáček, Praha 1930, 174 /1/ str.

Virza, Edvarts, *U Straumēnū*, z lotyštiny přeložil A. U. Červín, ediční poznámku na s. 263-265 napsal Josef Knap, kresba na obálce od Jana Kotíka, návrh vazby od Emanuela Frinty, vydal Literární a umělecký klub – výtiskla Novina v Německém Brodě, Praha 1939, 265 /1/ str., náklad neuveden.

Virza, Edvarts, báseň *Ženě* (z cyklu *Pohár*), přel. Radegast Parolek, in: *Les dušī. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 49.

V kruhu krásy. Malá antologie z lotyšské a litevské lidové poezie, z lotyšských a litevských originálů přeložili Radegast Parolek, Jaroslav Kabíček a Dagmar Váňová, úvod *Lotyšská a litevská lidová poezie. Její svéráz a poetika* na s. 5-22 napsal Radegast Parolek, vyd. nakl. Bohemika, Praha 1998, 131 str., náklad neuveden.

Zálieťová, Mára, dvě básně *Večer v zelené trávě* a *Mamince* přeložil Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 126.

Zariňš, Margeris, K. K. K. *Kalendář kapelníka Kociňše*, z lotyšského originálu *Kapelmeistara Kocina kalendars* vyd. nakl. Liesma Riga 1982 přeložil Vojtěch Gaja, obálku s použitím kreseb Ervína Urbana navrhl V. Kučera, vyd. Lidové nakladatelství, vydavatelství Svazu československo-sovětského přátelství v edici Proudý, Praha 1986, 167 str., 3300 výtisků.

Zariňš, Margers, *Nepřavý Faust aneb opravená a doplněná kuchařská kniha*, z lotyšského originálu *Viltotais Fausts jeb parlabota un papildinata pavárgrámata* vyd. nakl. Liesma Riga 1973, Vojtěch Gaja, verše přeložila za jazykové spolupráce V. Gaji Anděla Janoušková, obálku navrhl Zdeněk Ziegler, vyd. nakl. Svoboda v edici Jiskry, Praha 1978, 298 /3/ str., 7000 výtisků.

Ziedonis, Imants, výbor 9 básní přeložil Vladimír Smetáček, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 89-95.

Ziemelnieks, Jánis, *Z veršů o lásce* přel. Radegast Parolek, in: *Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století*, s. 64.

Žanis, Gríva, *Estremadurský ovčák*, povídku přel. Alba Šimková, in: František Soukup (ed.), *Pod baltským nebem. Výběr z litevské, lotyšské a estonské literatury*, s. 45-50.

2. Obrazové přílohy

I. Riga na počátku 20. století.

II. Riga na počátku 20. století.

III. Riga – Lotyšsko, v roce 1930.

IV. Riga – Lotyšsko, třicátá léta 20. století.

V. Slavností defilé před K. Ulmanisem v den 20. výročí Lotyšské státnosti.

VI. Kārlis Ulmanis

VII. Vilhelms Munters (cca třicátá léta 20. století).

VIII. Alois Václav Červín (cca čtyřicátá léta 20. století).

IX. Dopis Václava Čihaře Josefu Zubatému z 6. července 1925.

X. *19 let samostatnosti Lotyšska*, Venkov 18. listopadu 1937.

XI. Hanuš Entner (cca čtyřicátá léta 20. století).

XII. Marta Grimma (cca třicátá léta 20. století).

XIII. Eduard Krast s chotí Valérií (cca počátek třicátých let 20. století).

XIV. *Edvarts Virza. Povodeň v Zemgale. Cesta za knihou* roč. I. č. 8, z 5. ledna 1939.

XV. Alois Koudelka (O. S. Vetti).

I.

II.

III.

IV.

V Praze dne 6. července 1945.

Velevdžený pane profesore!

Dovoluji si vypráčet Vám srdečný pozdrav pane profesora Engelmana v Rize. Já sám vrátil jsem se do Prahy koncem června, vlastně jen na prázdniny, protože se ještě požívám do Lubyžka na jeden rok. Nalépal jsem tam tolik milých přátel, že mně nechtějí ani pustit domů. Musil jsem jim slíbit, že opět přijedu. Československá vláda, jímž jsem spokojena s mou činností, poskytne mi stipendium ještě na příští rok. Proto prosím, abyste mi neměl za zlé, budu-li Vás snad obtěžovat malou prosbou: prosím o nějaké doporučení, které je čistě formální a pro ministerstvo školství. Sarcaci mi to očekávan prof. Smečka. Četl jsem Vaše články ve slavných Baltské filologie a Engelmana a chtěl bych věnovat pozornost také čtenářům, neboť i několik let máme tu v Rize, jímž Vám věřím, že Vaše ochota předejm. Doporučení ráčte poslat na mou adresu: Praha-III., Dražického nám., č. 67. S pozdravem a s přáním všeho dobrého
Váš Vaclav Čihák.

IX.

»BEKONA EKSPORTS« RĪGĀ
ATLASA IELĀ 5.

ĀŽĪ: Bacon, živé vepře, chorný dobytek, zmrzé maso, masové konservy.

VIJAS PIENSAINNIECĪBAS CENTRĀLĀ
SĀVIENĪBĀ Telgr. adresa: Pienācentrālē Rīgā
svaz společenstevních mlékáren Lotyšských)

ve všechny mléčnospodářské spolky Lotyšska. VÝVOZ.

VIJAS APDROJINĀŠANĀS CENTRĀLĀ SĀVIENĪBĀ
517. (CENTRĀLĀ SVAZ VĀJĀDNEŠĪBĀS PĀRĪESTĪS) TEL-ADR.: "CENTRUGUNS" RĪGĀ.

pojištění požární, pojištění domích zvířat, pojištění dopravní, pojištění proti vloupání, pojištění životní.

SVAZ zahrnuje 521 organizací

19 LET SAMOSTATNOSTI LOTYŠSKA 94
18. XI. 1937

K svátku Lotyšska.

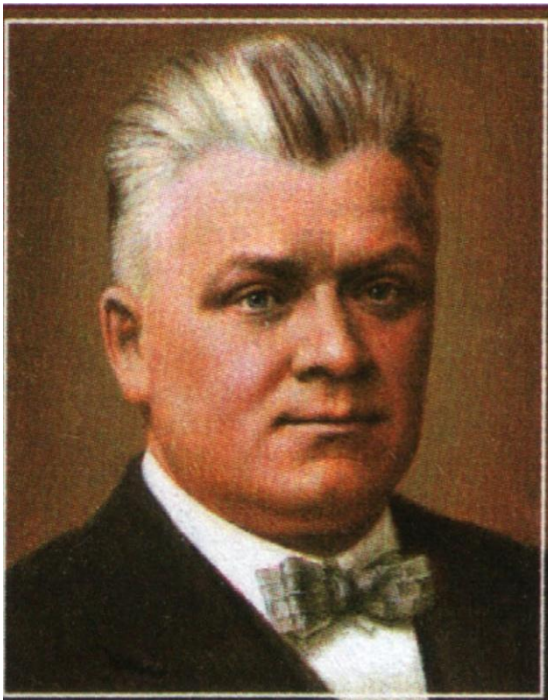

19. listopadu 1937. V den 19. let samostatnosti Lotyšska. V tomto čísle časopisu je věnováno místo čestnému připomenutí 19. let samostatnosti Lotyšska. V tomto čísle časopisu je věnováno místo čestnému připomenutí 19. let samostatnosti Lotyšska. V tomto čísle časopisu je věnováno místo čestnému připomenutí 19. let samostatnosti Lotyšska.

X.

V.

VI.

V.

VI.

VII.

VIII.

XI.

XII.

XIII.

data za bouhou roč. I. c. 8. a 5. ledna 1939. 54900

EDVARTS VIRZA **POVODEŇ V ZEMGALE**

K ránu se nebe pokrylo mraky. Obaleny teplem se otevřely a svislými proudy začal téci hustý déšť na starý snih, proděravěl a rozpustěl jej, takže po několika hodinách snih zmizel. Když se straumėnskí probudili, viděli led již jen na lukách a spínavý snih tu a tam na polích. Potřhané mraky, vyprázdněné po dešti, pluly lehce jako prachové peří ve vzduchu, který byl pln zpěvu neviditelných skřivanů. Na dobytčí cestě, vedoucí k pastviti, ležely vedle starých již nově vyvrácené, které ve vodní hlubíně pohybovaly podvuhodnou spleť svých větví. Vrána sletěla na vrchol stromu, divala se dlouhou dobu udivené na svůj obraz ve vodě a odletěla konečně hlasitě křákející. Led na Lielupě vyřízl chorobně modravě a vlnil se byv zvednut silným spodním proudem. Ale ještě držel. Nescíslné ruceje vyryly do země hluboké strouhy a vlévaly se do Lielupy, jejíž příkrý protlhlý břeh se teď podobal jezu, přes který se proudy řítí vysokým obloukem. Tyto potoky přicházely všechny s polí a přinášely jejich plodnost do Lielupy, která zase vystoupala z břehů, aby ji rozšířila po okolních lukách.

Hospodář dal vytáhnout z kolny člun, jímž se obyčejně jezdilo od obytného domu do stáje, protože straumėnský statek byl každého jara zaplaven. Ale teď zaplavila voda již na začátku povodně dobytčí cestu a sahala až ke dvoru. Paí, kteří byli zvyklí pobíhat v polích a na dvoře statku žili volně, stáli před vodou hlasitě štekající, jako by ji chtěli svým štekem odehnat. Ale ta stoupala zvolna a stále výše a nesla na svých okrajích odpadky a třísky, které cestou sebrala.

Na statku bylo vše vzrušeno, ale toto vzrušení nebylo ustrašené. Muži jako obyčejně kouřili ze svých dýmek, ženy seděly u kolovratů a vypravovaly si nekonečné historky o různých příhodách za velké vody, neboť všichni vyrůstli v této krajině a mnoho zazili a slyšeli. Příhody, které se udály před dlouhými lety, připlýly na sebe vypravováním od úst k ústům a upravováním konečné podoby, k níž se již nemuselo nic přidávat ani z ní ubírat. Podobně i ostré kameny, které řeka ve svém horním toku s sebou strhuje, valí voda hlubokým řečištěm a ohlazuje po celá staletí, až vzniknou úhledné vejčité oblázky.

Hned po obědě řítily se mládenci, plni netrpělivosti uspětí události, na půdu obytného domu, odkud bylo vidět výhledem do okolí. A křičeli hlasitě se schodů: „Ledý jdou!“ Z dálky bylo skutečně slyšet tlumené pukání ledu. Voda stále stoupající k povrchu je prolomila a silný proud vrhl se s hucením a vířivě na led, roztránil jej na kusy a ty kolébající a třpytíce se na slunci hnaly se kuptedu.

Nedaleko statku stál na nejvyšším místě břehu Lielupy starý větrný mlýn, který se ve dne v noci otáčel a měl svými rachtacími kamennými obli, jež vyrůstlo na pozeňnatých polích. Hned vedle mlýna byla prohlubně. Když stále stoupající voda přišla až k tomuto místu, vrhla se jako cvílající kůň na louky se hmotem, který přehlušil pukání ledu. Velké kry ledu, které se otáčely jako mlýnské kamenné, ohybaly a lámaly nejsilnější oře, když se valily přes jejich vrcholky. Celá široká plocha byla zaplavena v několika hodinách jilovitou vodou, která sem stékla z tucůch liteských a zemgalských polí. V rovině vznikly vodní prosody a vodopády, které hučely, vlnily se a zase dále bouřily, jako mlýnský jez a protékala jeich vyhlodanými kameny. Ted se však zmocnila Straumėnských skutečná úzkost, protože zátopa byla tak velká, že ani děd nepamatoval něco podobného.

Po dvoře plavalo uložené stavební dříví, koryta pro krmení, vrátka, kusy prken a voda dorážela stále hlouběji na práh stáje a obytného domu. Seno vynesli hned na půdu stodoly, ale bylo nutno myslet na zachránu dobytka. Rychle sloukli široké a tlusté řosny s příčnými listami a po nich hnali muže i ženy na půdu stáje hnádky a straky, které se stočenými očima bránily se nečekanému lezení a musely být vtlačeny za provozy na roňkách. Jenom velkého býka nemohl vůbec dostat nahoru. S rudými očima se strašným řevem se jim vytrhl z rukou a řítil se se skloněnými rohy nahoru na fošnové schody, které v okamžiku strhl. Postavili je znova, svázali býkoví nohy, povazili ho na zem a vlekli nahoru, kde ho přivázali k nejsilnější krovci. Lehceji to šlo s ovce. Rohaty beran vydal se bez zdřihání první nahoru a za ním šla jahňata i bečci ovce. Ted bylo celé dobytčí stádo v bezpečí, ale dělalo v nezvyklém příbytku nákový hluk, že se ženy ani vzájemně neslyšely. Pak se zviřata uklidnila, jako se uklidnil celý svět, má-li dost co jíst. Dali jim nejlepší jetei a zviřata začala hned milně žít a zapomněla na vše minulé. Pak se muži vyšvihli na koně a projeli na nich vodou, která jim sahala až k břichům, k sušárně a tam je dostali stejným způsobem nahoru. Psi se zachránili před vodou do předsíně obytného domu a pozorovali svitěcíma očima štekající a vyskakující, ruch ve stáji. Jako vždycky prožívali i teď neprekonatelnou touhu být i při tomto ruchu. Nevydrželi to však a nakonec se vrhli do vody a přeplavali do stáje, kde se jeich štekot vmlil do bučení dobytka.

Ale ted přišel čas, aby se straumėnskí lidé sami dostali do bezpečí, protože voda se silným spjicháním přelévala se již přes všechny prahy. Nejprve se valila a hlasitým vířením do kuchyně, kde byl velký komin, uhasila oheň na ohništi a pak počala téci do ostatních místností. Ložní práklo, podušky a slamníky odnesli lidé na půdu obytného domu, kam již dříve dopravili mouku a obilí z kolen. Ted zažili všichni Straumėnskí události, o nichž po léta nepřestali mluvit a o nichž později vypravovali svým potomkům. Straumėnské ždi omývala voda a dům se často lehce zachvěl, když ledová kra narazila prudce na zed.

S půdy bylo dobře vidět, co se dělo na rovině a v jiných státech. Po řece se hnaly otáčející se stromy, hromady sena a střechy lehce stávných stodol. Nejvíce jásala mládež i ostatní lidé, když viděli, jak koupelna unášena vodou zabývá do nížiny. Na její střeše se procházel nádherný kobout, pýšící se pestrým peřím a mohutným hřebenem, který se nějak zachránil a ted hlasitě kokřhal, aniž by se staral o nebezpečí, které ho obklopovalo. Tak se hnal a vzdaloval stále více, záte po celou tu dobu v slunečních paprscích. Ale příhoda se ještě jina, rozdímal jej na kusy a ty kolébající a třpytíce se na slunci hnaly se kuptedu.

Nedaleko statku stál na nejvyšším místě břehu Lielupy starý větrný mlýn, který se ve dne v noci otáčel a měl svými rachtacími kamennými obli, jež vyrůstlo na pozeňnatých polích. Hned vedle mlýna byla prohlubně. Když stále stoupající voda přišla až k tomuto místu, vrhla se jako cvílající kůň na louky se hmotem, který přehlušil pukání ledu. Velké kry ledu, které se otáčely jako mlýnské kamenné, ohybaly a lámaly nejsilnější oře, když se valily přes jejich vrcholky. Celá široká plocha byla zaplavena v několika hodinách jilovitou vodou, která sem stékla z tucůch liteských a zemgalských polí. V rovině vznikly vodní prosody a vodopády, které hučely, vlnily se a zase dále bouřily, jako mlýnský jez a protékala jeich vyhlodanými kameny. Ted se však zmocnila Straumėnských skutečná úzkost, protože zátopa byla tak velká, že ani děd nepamatoval něco podobného.

Po dvoře plavalo uložené stavební dříví, koryta pro krmení, vrátka, kusy prken a voda dorážela stále hlouběji na práh stáje a obytného domu. Seno vynesli hned na půdu stodoly, ale bylo nutno myslet na zachránu dobytka. Rychle sloukli široké a tlusté řosny s příčnými listami a po nich hnali muže i ženy na půdu stáje hnádky a straky, které se stočenými očima bránily se nečekanému lezení a musely být vtlačeny za provozy na roňkách. Jenom velkého býka nemohl vůbec dostat nahoru. S rudými očima se strašným řevem se jim vytrhl z rukou a řítil se se skloněnými rohy nahoru na fošnové schody, které v okamžiku strhl. Postavili je znova, svázali býkoví nohy, povazili ho na zem a vlekli nahoru, kde ho přivázali k nejsilnější krovci. Lehceji to šlo s ovce. Rohaty beran vydal se bez zdřihání první nahoru a za ním šla jahňata i bečci ovce. Ted bylo celé dobytčí stádo v bezpečí, ale dělalo v nezvyklém příbytku nákový hluk, že se ženy ani vzájemně neslyšely. Pak se zviřata uklidnila, jako se uklidnil celý svět, má-li dost co jíst. Dali jim nejlepší jetei a zviřata začala hned milně žít a zapomněla na vše minulé. Pak se muži vyšvihli na koně a projeli na nich vodou, která jim sahala až k břichům, k sušárně a tam je dostali stejným způsobem nahoru. Psi se zachránili před vodou do předsíně obytného domu a pozorovali svitěcíma očima štekající a vyskakující, ruch ve stáji. Jako vždycky prožívali i teď neprekonatelnou touhu být i při tomto ruchu. Nevydrželi to však a nakonec se vrhli do vody a přeplavali do stáje, kde se jeich štekot vmlil do bučení dobytka.

Ale ted přišel čas, aby se straumėnskí lidé sami dostali do bezpečí, protože voda se silným spjicháním přelévala se již přes všechny prahy. Nejprve se valila a hlasitým vířením do kuchyně, kde byl velký komin, uhasila oheň na ohništi a pak počala téci do ostatních místností. Ložní práklo, podušky a slamníky odnesli lidé na půdu obytného domu, kam již dříve dopravili mouku a obilí z kolen. Ted zažili všichni Straumėnskí události, o nichž po léta nepřestali mluvit a o nichž později vypravovali svým potomkům. Straumėnské ždi omývala voda a dům se často lehce zachvěl, když ledová kra narazila prudce na zed.

S půdy bylo dobře vidět, co se dělo na rovině a v jiných státech. Po řece se hnaly otáčející se stromy, hromady sena a střechy lehce stávných stodol. Nejvíce jásala mládež i ostatní lidé, když viděli, jak koupelna unášena vodou zabývá do nížiny. Na její střeše se procházel nádherný kobout, pýšící se pestrým peřím a mohutným hřebenem, který se nějak zachránil a ted hlasitě kokřhal, aniž by se staral o nebezpečí, které ho obklopovalo. Tak se hnal a vzdaloval stále více, záte po celou tu dobu v slunečních paprscích. Ale příhoda se ještě jina, rozdímal jej na kusy a ty kolébající a třpytíce se na slunci hnaly se kuptedu.

Edvarts Virza ve svém kraji.

XIV.

